magazin istoric

ANUL XVI Nr. 3 (180) MARTIE 1982

Мѵдрꙋю цесарєвічꙋ
сломеніе створше

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVI

Nr. 3 (180)

martie 1982

Redactor şef

CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei

DUMITRU ALMAŞ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ŞTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA

ŞTEFAN ŞTEFANESCU

① ④ ② ③

SUMAR

Tineretul sub flamura de luptă a P.C.R.:
Ion Ardeleanu — 2

Titulescu în contemporaneitate:
Ştefan A. Andrei — 8

Vocaţia de pace a românilor (IV) — 9

Ţărănimea şi istoria:
Ion Popescu-Puţuri — 12

Din istoria nescrisă a unei lucrări:
I. Ilincioiu — 16

În dialog cu John Sanness:
Cristian Popişteanu — 18

Congresul VI al P.S.D.M.R. — 1899 — 20

Piaţa Roşie în vremurile lui Ivan cel Groaznic şi Petru I:
A. M. Vasneţov — 22

Românii şi renaşterea statului naţional bulgar:
Constantin N. Velichi — 25

Un căpitan român în America războiului civil:
Adrian Silvan Ionescu — 28

Băile — patru milenii vechime:
Ioan Dragomirescu — 30

Prof. Jukka Nevakivi la Magazin istoric — 33

Luftwaffe înainte şi în timpul lui Hitler — 34

Münchenul 1938. „Adevăruri" lipsite de adevăr:
Ioan Talpeş, Marian Ştefan — 39

Nicolae Iorga aşa cum l-am cunoscut:
G. T. Kirileanu — 44

Hernán Cortés se prezintă:
Arturo Sotomayor — 49

Figaro şi Lumea Nouă:
Ana Maria Şerbănescu — 53

Un genocid de trei secole:
Serena Foglia — 57

• **Cîştigătorul concursului** Magazin istoric, **ediţia a II-a 1982...** 38

• **Cărţi sosite la redacţie...** 48 • **Poşta** Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① ④ Geniul creator al ţăranului român se exprimă şi într-o creaţie artistică populară de autentică valoare universală: interior de casă din judeţul Suceava şi un brîu de încins din judeţul Bacău; scoarţă ţărănească (**Ţărănimea şi istoria**, p. 12)

② Audienţă la Kremlin, în sec. XV (**Piaţa Roşie în vremurile lui Ivan cel Groaznic şi Petru I**, p. 22)

③ **Conchistadorii**, pictură de Diego Rivera (**Hernán Cortés se prezintă**, p. 49)

Cu elanul revoluționar ce o caracterizează, tînăra noastră generație a adus și aduce o contribuție inestimabilă, fiind tot timpul prezentă pe marile șantiere, în marile cetăți industriale, în munca pentru transformarea orașelor și satelor patriei noastre, învățînd și însușindu-și cele mai noi cuceriri ale științei și culturii în școli și universități, în toate sectoarele de activitate, dînd dovadă de spirit revoluționar și abnegație, îndeplinindu-și cu cinste misiunile încredințate de partid și popor.

NICOLAE CEAUȘESCU

TINERETUL
SUB FLAMURA DE LUPTĂ
A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

În urmă cu șase decenii, în martie 1922, a avut loc Conferința generală a tineretului socialist care a pus bazele Uniunii Tineretului Comunist. Acest moment a încununat lupta de aproape un secol[1] a mișcării revoluționare de tineret pentru constituirea unei organizații proprii care să reunească într-un tot energiile tinerei generații, dornică să așeze la temelia dezvoltării patriei principiile dreptății, egalității, libertății și progresului social.

Crearea organizației revoluționare a tineretului comunist a fost precedată de o intensă activitate ideologică și organizatorică. În anii 1918-1922, numeroși tineri, înregimentați în mișcarea socialistă, au participat la marile evenimente revoluționare, militînd pentru transformarea partidului socialist în Partidul Comunist Român. În 1920, Alexandru Dobrogeanu-Gherea publica articolul semnificativ intitulat Noua generație socialistă, **în care sublinia, între altele: „Noua generație socialistă e datoare față de sine însăși, ca și față de mișcarea întreagă, să lucreze la ridicarea sa pe toate tărîmurile vieții morale și intelectuale pentru a putea face față marilor greutăți, în chip firesc legate de imensa operă de transformare socialistă care o așteaptă".**

În numărul său din aprilie 1921, în articolul editorial Spre o viață nouă, **ziarul** Tineretul socialist, **din al cărui colegiu de redacție făceau parte Lucrețiu Pătrășcanu, N. Popescu-Doreanu, Petre Constantinescu-Iași ș.a., exprima și el orientarea revoluționară fermă a mișcării de tineret din țara noastră.**

Din tot teritoriul României

Constituită în contextul marilor evenimente ce au marcat istoria modernă a României — desăvîrșirea statului unitar național în 1918 și făurirea Partidului Comunist Român la 8 mai 1921 — organizația revoluționară de tineret a beneficiat de toate valențele marilor înfăptuiri ale poporului, ale clasei muncitoare. Prin hotărîrile adoptate privind orientarea comunistă fermă a activității organizațiilor de tineret din întreaga țară, prin larga sa reprezentare, dar mai ales prin

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1982.

însemnătatea sa istorică, Conferința generală a tineretului socialist din martie 1922 a îndeplinit, în fapt, rolul unui adevărat congres. „Conferința din martie — se arăta într-un document de epocă — reprezintă un punct de cotitură în istoria mișcării tineretului din întreaga România, întrucît înainte de toate este prima conferință a tineretului la care au fost de față reprezentanți din absolut toate provinciile României, deci se poate spune că înseamnă începutul unificării definitive a mișcării de tineret din România". La rîndul său, ziarul *Tineretul socialist* observa că „rezultatele conferinței sînt imense: unificarea care le dă organizațiilor noastre forța și viața, unificarea reală a început... Dar nu numai aceasta a fost opera conferinței noastre. Bazele și directivele noi, organizatorice au fost date mișcării tineretului".

Creată de partid și acționînd permanent sub conducerea lui, Uniunea Tineretului Comunist (U.T.C.) s-a constituit într-o adevărată școală pentru formarea și educarea tineretului în spiritul dragostei pentru patrie, pentru dreptate socială și libertate națională. „Uniunea Tineretului Comunist — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a aflat în primele rînduri ale luptei tineretului pentru progres social. Membrii U.T.C., înfruntînd prigoana, teroarea și închisorile regimului burghezo-moșieresc, au fost organizatorii luptei maselor largi ale tineretului împotriva asupririi, pentru cucerirea drepturilor economice și politice, pentru apărarea libertăților democratice, împotriva fascismului și a războiului".

Perioada de timp imediat următoare Conferinței din martie 1922 s-a caracterizat printr-o susținută activitate organizatorică, politică și ideologică desfășurată în rîndurile tineretului de pe întreg cuprinsul țării. Dacă în momentul desfășurării conferinței existau doar 15 organizații cu aproximativ 4 800 tineri, în septembrie 1922 ea a ajuns la 46 organizații cu peste 7 500 membri. În anii 1922-1923 organizația revoluționară de tineret și-a întărit treptat rîndurile, forța de cuprindere și influență în rîndurile tineretului, fapt ce a permis, la începutul anului 1924, să fie convocat primul congres, iar în

În imaginea de sus: tapiserie de Cornelia Ionescu Drăgușin.

octombrie același an să se țină al doilea congres al mișcării revoluționare de tineret care a hotărît și adoptarea denumirii de Uniunea Tineretului Comunist. În pofida terorii și prigoanei (începînd din primăvara anului 1924, mișcarea revoluționară a tineretului comunist a fost nevoită să activeze ilegal), U.T.C. a reușit să inițieze și să conducă ample acțiuni de luptă ale tineretului. Prin intermediul U.T.C. și a numeroase alte organizații de masă, P.C.R. a desfășurat o intensă activitate pentru atragerea tuturor categoriilor de tineri la puternicele acțiuni revoluționare pentru apărarea intereselor maselor largi, pentru garantarea drepturilor și libertăților democratice.

În acei ani, marcați de multiple greutăți pentru desfășurarea luptei revoluționare, U.T.C., acționînd sub directa conducere a partidului comunist, s-a angajat în luptele greviste, acțiunile pentru amnistie, pentru obținerea unor condiții mai bune de muncă și viață. Tinerii au participat, alături de vîrstnici, la luptele muncitorilor forestieri de pe Valea Mureșului, din anii 1923-1925, la grevele metalurgiștilor de la Reșița, din anul 1926, la luptele minerilor de la Anina din anul 1928 și la marea bătălie a minerilor de la Lupeni din august 1929.

În deceniul patru, Uniunea Tineretului Comunist a desfășurat o bogată activitate, dovedind largi posibilități de a uni toate categoriile tinerei generații preocupate de afirmarea principiilor de dreptate socială, de apărare a democrației și culturii înaintate, a intereselor fundamentale ale patriei. În această perioadă, organizația revoluționară de tineret și-a adus o contribuție dintre cele mai importante la lupta forțelor progresiste pentru democrație, libertate socială și națională. Memorabile sînt acțiunile revoluționare la care au participat tinerii în anii 1929-1933: grevele și demonstrațiile metalurgiștilor de la Lemaître din 1930 și 1931, luptele împotriva curbelor de sacrificiu din 31 ianuarie 1931 și 8 februarie 1932, bătăliile de clasă ale petroliștilor și ceferiștilor din 1932-1933[1].

Către toți tinerii muncitori și intelectuali

Partidul Comunist Român a acordat o atenție deosebită îndrumării și mobilizării tineretului revoluționar în frontul general de rezistență împotriva ascensiunii fascismului, împotriva războiului și revizionismului, pentru libertatea și independența țării. Subliniindu-se necesitatea intensificării activității în rîndurile tineretului, în *Rezoluția Plenarei C.C. al P.C.R. din iulie 1933* se arăta: „Radicalizarea și creșterea activității revoluționare a tineretului muncitor, în cadrul luptei generale a proletariatului, ce s-a evidențiat în mod deosebit în luptele din februarie, duce la intensificarea extraordinară a luptei claselor dominante pentru păstrarea și cucerirea de partea lor a tineretului".

Creșterea pericolului fascismului intern, ca urmare a activității Gărzii de fier, sporirea primejdiei ce o reprezentau fascismul și revizionismul pe plan internațional, după instaurarea hitlerismului la putere în Germania, au pus în fața tuturor forțelor democratice, patriotice românești sarcini majore pe linia apărării democrației, a drepturilor și libertăților cetățenești, a independenței naționale și integrității teritoriale a patriei. În rîndurile tineretului s-a format și dezvoltat un larg curent de atitudine activă pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, pentru înfăptuirea unității democratice și antifasciste a tuturor forțelor patriotice ale țării, s-a intensificat lupta antirevizionistă și antirăzboinică[2], s-a manifestat cu putere solidaritatea cu lupta tineretului de pretutindeni pentru pace și democrație. În articolul intitulat *Tineretul își strînge rînduri e*, publicat de ziarul *Arena*, se consemna: „Există numeroase fapte ce dovedesc cu prisosință că lupta pentru pace și libertate își recrutează tot mai multe adeziuni printre organizațiile tinerești și printre masele tineretului muncitor și studios în genere... Ascuțirea primejdiei de război, plăsmuit de țările fasciste, n-a putut să nu provoace o reacțiune în sînul tineretului".

În concepția P.C.R., un rol însemnat în realizarea Frontului Popular Antifascist revenea organizațiilor revoluționare și democratice de masă, create de partidul comunist sau aflate sub influența sa. În iunie 1933, a fost creat Comitetul Național Antifascist[3], la activitatea căruia o importantă contribuție și-a adus Uniunea Tineretului Comunist. Alături de remarcabili savanți, publiciști, oameni de artă, la propunerea conducerii P.C.R. și reprezentînd tineretul democrat din București, în conducerea Comitetului Național Antifascist s-a aflat Nicolae Ceaușescu, militantul revoluționar călit la școala aspră a luptelor revoluționare din anii 1929-1933. În apelul *Către toți tinerii muncitori și intelectuali*, printre semnatarii căruia se aflau și tinerii membri din această organizație, se arăta: „Numai prin luptă hotărîtă în mișcarea antifascistă, pentru revendicările zilnice: scurtarea zilei de lucru, mărirea salariilor, contra concendierilor, pentru ajutorul de boală și șomaj, contra închiderii școlilor și universităților, contra impozitelor grele și a scumpetei progresive a vieții, unind lupta pentru interesele noastre cu lupta contra fascismului și militarizării tineretului, vom putea nimici fascismul".

Un rol important în orientarea activității generale desfășurate de U.T.C. și în precizarea sarcinilor majore ce-i reveneau în mobilizarea tineretului la lupta revoluționară,

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 2/1973; 3/1969, 2/1972, 6/1979; 7/1973.

democratică și antifascistă, l-a avut Plenara C.C. al U.T.C. din iunie 1934. Circulara dată cu acest prilej a pus un accent deosebit pe intensificarea acțiunilor de masă contra fascismului, pe demascarea ideologiei fasciste și stabilea sarcinile concrete ale celulelor U.T.C. din fabrici și școli „de a organiza comitete de front unic antifascist ale tineretului proletar și școlăresc, desfășurînd o muncă largă de educație și de luptă prin mișcarea antifascistă".

În activitatea generală desfășurată de U.T.C. în rîndurile tineretului, pentru mobilizarea acestuia la lupta revoluționară, democratică, antifascistă o contribuție importantă a înscris presa de tineret editată în această perioadă: *Tînărul leninist, Drumul tineretului, Tînărul ceferist, Tînăra gardă, Bánáti Kommunista, Ifjúmunkás, Tînăra generație* ș.a.

În împrejurările creșterii pericolului fascismului, a acțiunilor teroriste ale Gărzii de fier, în 1935, P.C.R. a creat Frontul Studențesc Democrat (F.S.D.)[1], organizație ce reunea studenți uteciști, social-democrați, membri ai organizațiilor de tineret ale partidelor burgheze care se opuneau fascismului, studenți români și aparținînd naționalităților conlocuitoare, care aveau interese comune în apărarea democrației și culturii. Explicînd semnificația denumirii și precizînd direcțiile de acțiune, programul F.S.D. arăta: „Front democratic — pentru că apărarea conștientă a intereselor profesionale nu poate fi dusă decît de studenții democrați, ale căror concepții nu permit folosirea studenților la acțiuni politice reacționare". Prin toate acțiunile inițiate, F.S.D. și-a adus o contribuție însemnată la realizarea unui front larg antifascist al tineretului.

O expresie a constantei preocupări a mișcării revoluționare de tineret pe linia făuririi frontului unic al tineretului progresist antifascist o constituie participarea la mișcările greviste și demonstrațiile din acei ani. În lumina rezultatelor concrete, C.C. al U.T.C. într-un document din primăvara anului 1935, aprecia că „orice luptă dusă pe baza frontului unic s-a terminat cu o victorie a muncitorilor" și, cu forța de convingere a faptelor, chema pe toți tinerii să pornească „lupta imediată pentru crearea frontului unic antifascist și antirăzboinic".

Ani de puternică școală revoluționară

În focul marilor acțiuni revoluționare ale tineretului pentru apărarea intereselor sale, a drepturilor și libertăților democratice, a independenței și suveranității naționale a patriei s-au afirmat și s-au manifestat strălucit capacitățile organizatorice, talentul, spiritul de inițiativă, curajul și maturitatea militantului revoluționar Nicolae Ceaușescu, căruia — datorită însușirilor, spiritului său revoluționar — Partidul Comunist Român i-a încredințat importante răspunderi în mișcarea tineretului. În deceniul patru, tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu s-a aflat în fruntea conducerii regionalelor Uniunii Tineretului Comunist din Prahova și Dîmbovița. Numele tovarășului Nicolae Ceaușescu, tînărul din Scornicești, care în 1929 a ajuns în București și de atunci s-a încadrat în lupta revoluționară, era cunoscut din timpul procesului de la Craiova al conducătorilor luptelor din ianuarie-februarie 1933. Prin activitatea sa neobosită, prin abnegație, dăruire și curaj, tînărul revoluționar se bucura de mare prestigiu în rîndul organizațiilor U.T.C. din București, Ploiești, Băicoi, Tîrgoviște și din alte mari centre muncitorești.

Calitățile sale de conducător și luptător revoluționar au fost puse în evidență și subliniate cu deosebită putere în cursul evenimentelor legate de procesul pe care autoritățile burgheze l-au intentat grupului de comuniști, uteciști și antifasciști și care s-a judecat la Brașov, între 27 mai și 5 iunie 1936[2]. Marea majoritate a așa-ziselor „delicte politice" cuprinse în ordonanța de dare în judecată, printre care „apartenența la organizații politice comuniste interzise prin lege", „crearea unor filiale locale ale acestor organizații" în județele Prahova și Dîmbovița, „deținerea și difuzarea materialelor conspirative", „arborarea de steaguri roșii", „participarea la întruniri ilegale", „rostirea de discursuri potrivnice regimului" îl vizau, în primul rînd, pe militantul comunist Nicolae Ceaușescu, în calitate de inițiator și conducător al acțiunilor revoluționare.

Un martor la proces — așa cum scria unul din ziarele vremii — a declarat că „îl cunoaște pe Nicolae Ceaușescu ca antifascist și că acesta i-a vorbit despre Frontul Popular, Comitetul contra scumpetei și Blocul Democratic". În rechizitoriul procurorului regal se făcea următoarea caracterizare a activității politice revoluționare desfășurate de tînărul luptător comunist: „Nicolae Ceaușescu, în vîrstă de optsprezece ani, domiciliat în București, strada Vasile Lascăr, este un membru activ, agitator și bun propagandist comunist și antifascist, cunoscut de multă vreme ca atare de autoritățile siguranței și justiției".

Condamnînd aspra sentință pe care Tribunalul militar din Brașov a pronunțat-o împotriva tînărului revoluționar Nicolae Ceaușescu, ziarul democrat *Arena* arăta că activitatea revoluționară va fi continuată și în spatele zidurilor închisorilor. „Au urmat — așa cum își amintea tovarășul Nicolae Ceaușescu — ani de închisoare, la Brașov și Doftana, reîntîlnirea cu unii militanți din activitatea trecută, cunoașterea a noi militanți

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1969, 9/1974, 12/1980; 4/1981.

ai partidului. Aceşti ani au constituit anii de puternică şcoală revoluţionară, atît pentru mine, cît şi pentru atîţia alţi militanţi comunişti, revoluţionari şi democraţi".

În anii luptei împotriva pericolului fascist, tocmai într-un moment de importante succese, cînd pentru P.C.R. era deosebit de necesară organizaţia comunistă de tineret, cînd asupra ţării se abăteau vremuri grele, activitatea U.T.C. a încetat. Fără a cunoaşte temeinic situaţia organizaţiei comuniste de tineret din ţara noastră, unele cadre din conducerea de atunci a P.C.R. au aplicat mecanic o rezoluţie a Congresului VI al Internaţionalei Comuniste a Tineretului din ianuarie 1936, care, de fapt, a dus la desfiinţarea organizaţiilor comuniste de tineret. Cadrele de bază ale U.T.C. şi-au continuat însă activitatea revoluţionară sub directa conducere a partidului comunist, participînd la acţiunile muncitoreşti din anii 1937-1939 şi acţionînd pentru apărarea libertăţilor şi drepturilor democratice.

În rînd cu marile coloane de la 1 Mai 1939

În împrejurările instaurării dictaturii regale, tineretul muncitor, avînd în frunte pe comunişti, a activat în cadrul breslelor, pentru apărarea intereselor muncitoreşti, pentru obţinerea unor revendicări economice şi politice, pentru dreptul de organizare şi întrunire antifascistă şi antirăzboinică. La începutul anului 1939, P.C.R. a iniţiat constituirea cercurilor culturale ale tineretului de pe lîngă breslele de muncitori, ca importante forme organizatorice prin intermediul cărora se putea desfăşura activitatea legală a comuniştilor în rîndurile tinerilor muncitori şi ucenici din unităţile industriale şi comerciale. Scopul acestor cercuri — cum sesiza chiar un raport al organelor de stat burgheze — era „de a pregăti educarea morală a maselor muncitoreşti, ca în viitoarele lupte lucrătorii să fie conştienţi de acţiunile lor; tineretul din fabrici va căpăta o educaţie muncitorească care va duce la apariţia unor adevăraţi conducători ai maselor muncitoreşti".

Constituite în spiritul frontului unic, al unităţii de acţiune a tineretului muncitor, cercurile reuneau tineri comunişti, socialişti, social-democraţi. În cadrul lor, fruntaşii tineretului revoluţionar, între care s-au remarcat militanţii Nicolae Ceauşescu şi Elena Petrescu (Ceauşescu), au discutat modalităţile de organizare a tinerilor muncitori, de participare a lor la mişcarea politică generală antifascistă şi antirăzboinică a clasei muncitoare, a întregului popor. O preţioasă contribuţie a adus tineretul muncitor din cercurile culturale la organizarea marilor manifestaţii antifasciste şi antirăzboinice de la 1 Mai 1939[1], care au reprezentat, sub raport organizatoric şi al desfăşurării, expresia realizării în practică a frontului unic muncitoresc. Prezenţa tovarăşului Nicolae Ceauşescu în fruntea organizării marii demonstraţii antifasciste şi antirăzboinice de la 1 Mai 1939 a spori dîrzenia şi intransigenţa revoluţionară a zecilor de mii de participanţi, a permis realizarea integrală a obiectivelor pe care partidul comunist le urmărea în această etapă istorică: înfăptuirea unităţii de acţiune a clasei muncitoare şi reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist în vederea salvgardării independenţei, suveranităţii naţionale şi a integrităţii teritoriale a ţării.

Activitatea tineretului muncitor în timpul manifestaţiilor de la 1 Mai 1939 a fost analizată în mai multe şedinţe ale cercurilor culturale. Prezent la adunarea comună a cercurilor culturale din bresle, Nicolae Ceauşescu a protestat împotriva unor încercări de limitare a activităţii politice a cercurilor, subliniind că „tineretul nu poate fi îngrădit şi controlat în activitatea din afara breslei, fie ea chiar politică. Strigarea lozincilor, cu ocazia zilei de 1 Mai denotă durerea maselor asuprite". La începutul anului 1939, P.C.R., analizînd activitatea desfăşurată în rîndurile tineretului, a apreciat că dizolvarea Uniunii Tineretului Comunist a fost o greşeală şi a adoptat o serie de măsuri în vederea refacerii organizaţiei de tineret. Sarcina reorganizării Uniunii Tineretului Comunist a fost încredinţată unei Comisii centrale, în fruntea căreia a fost desemnat de conducerea partidului militantul comunist Nicolae Ceauşescu. Concluziile şi învăţămintele desprinse din analiza campaniei politice pentru pregătirea şi desfăşurarea marii demonstraţii antifasciste şi antirăzboinice de la 1 Mai 1939 din Bucureşti prezentate de tovarăşul Nicolae Ceauşescu în cadrul Comisiei de refacere a organizaţiei tineretului comunist au stat la baza activităţii întreprinse ulterior în această direcţie.

Ca o recunoaştere a maturităţii politice şi a devotamentului faţă de cauza clasei muncitoare, prin care s-a afirmat în mişcarea revoluţionară, antifascistă, a contribuţiei esenţiale la reorganizarea U.T.C., tovarăşul Nicolae Ceauşescu a fost ales în conducerea Uniunii Tineretului Comunist.

Împotriva războiului lui Hitler

Primul document semnat de C.C. al U.T.C. ales la Conferinţa de reorganizare a fost un apel adresat tineretului muncitor, în care se arăta: „Tineri muncitori, pe voi vă cheamă Uniunea Tineretului Comunist în primele rînduri ale luptei, în fruntea tineretului din România... La luptă pentru drepturile şi libertăţile profesionale, culturale şi politice ale tineretului exploatat".

În contextul politic intern şi internaţional din anii 1940-1944, tineretul muncitor, sătesc, studenţesc, şcolar, premilitar a parti-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1974 şi 4/1979.

cipat cu eroism la mişcarea de rezistenţă antifascistă şi antihitleristă[1], organizată şi condusă de Partidul Comunist Român. Principalele documente programatice elaborate de U.T.C. în aceşti ani, pe baza indicaţiilor şi sarcinilor fixate de Partidul Comunist Român, oglindesc orientările tactice şi strategice care au călăuzit activitatea uteciştilor de mobilizare a întregului tineret la lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste, pentru eliberarea ţării de sub dominaţia fascismului. În *Platforma-program din 6 septembrie 1941*[2], C.C. al P.C.R. definea ca una din sarcinile principale ale partidului întărirea rîndurilor U.T.C. şi îndrumarea activităţii sale „pentru organizarea maselor tinereşti la luptă, pentru zdrobirea călăilor fascişti ai tineretului, pentru cucerirea dreptului la muncă, cultură, libertate naţională şi o viaţă fericită". În lumina prevederilor *Platformei din 6 septembrie 1941* şi a *Rezoluţiei C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942*, C.C. al U.T.C. a elaborat circulara din februarie 1942, intitulată *Situaţia actuală şi sarcinile tineretului din România*, în care se arăta: „U.T.C.-ul are ca misiune să activeze în masele întregului tineret spre a-l atrage în lupta activă pentru eliberarea patriei şi împotriva războiului lui Hitler... În vederea realizării acestei sarcini, C.C. al U.T.C. pune ca îndatorire principală crearea Frontului Patriotic al Tineretului din România. În această mişcare patriotică trebuie să atragem toate straturile sociale, fără deosebire de sex, stare materială, vedere politică, religie şi concepţie de viaţă. În acest scop, U.T.C.-ul se adresează cu propuneri de colaborare tuturor personalităţilor tinereşti, organizaţiilor politice, tuturor organizaţiilor sportive, culturale etc., întregului tineret din România".

Formele prin care tinerii au participat la mişcarea de rezistenţă au fost variate: întruniri ilegale ale celulelor U.T.C. din fabrici, şcoli şi facultăţi, răspîndirea de manifeste, fluturaşi şi ziare ilegale, organizarea sabotării producţiei de război. Rapoarte informative ale Siguranţei semnalau activitatea celulelor U.T.C. de la Universitatea din Bucureşti, de la Politehnică, Facultatea de medicină şi de la Facultatea de drept din Bucureşti, de la Liceul „Matei Basarab" din Capitală; de asemenea a tinerilor utecişti din Iaşi, Tg. Jiu, Lugoj, Caransebeş, din numeroase localităţi ale ţării.

În anii 1943-1944, uteciştii, tinerii patrioţi au intensificat acţiunile de sabotaj. Ziarul *Buletinul Capitalei* relata actele de sabotaj de la „Malaxa", Atelierele C.F.R. şi „Lemaître" din Bucureşti, acţiunile similare de la „Concordia" din Ploieşti. În lupta eroică împotriva dictaturii militaro-fasciste, a dominaţiei hitleriste s-au jertfit Filimon Sîrbu, Justin Georgescu, Cornel Elias, Dan Lazarovici, Elisabeta Nagy, Nicolae Mohănescu, Pompiliu Ştefu. În acelaşi timp, în lupta de rezistenţă din Franţa au căzut la datorie Iosif Clisci, Ion Călin şi mulţi alţi tineri educaţi de mişcarea revoluţionară din România.

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 2-3/1972, 1/1974, 6/1975; 9/1981; 7-8/1969, 8/1974, 8/1979; 5/1972.

Sub semnul lui August '44

Momentul de răscruce din istoria României — 23 August 1944[3] —, începutul revoluţiei de eliberare socială şi naţională a poporului român, a înscris în paginile istoriei glorioase a poporului nostru şi contribuţia eroică a tinerei generaţii. În timpul luptelor insurecţionale desfăşurate în august 1944 la Bucureşti au căzut la datorie elev-caporal Decebal Popescu, Haralambie Stoiculescu, Steliana Enescu, Mircea Mihăescu, Dumitru Barbu şi mulţi alţii. După victoria insurecţiei din august 1944, Uniunea Tineretului Comunist şi-a concentrat eforturile pentru încadrarea tuturor tinerilor în amplul proces de dezvoltare democratică a ţării, de profunde transformări revoluţionare în viaţa poporului român. „Tineretul muncitoresc — se arăta într-un articol publicat de ziarul *Scînteia* în septembrie 1944, sub semnătura tovarăşului Nicolae Ceauşescu, atunci secretar general al U.T.C. — trebuie să fie forţa motrice care să mobilizeze întreg tineretul din România în lupta alături de clasa muncitoare şi de poporul român".

Concomitent cu lupta pentru democratizarea ţării, o contribuţie de seamă au adus tinerii utecişti înrolaţi voluntari în războiul antihitlerist[4] la luptele pentru înfrîngerea Germaniei naziste. Pe cîmpurile de luptă ale frontului antihitlerist au căzut eroic la datorie Constantin Godeanu — membru al C.C. al U.T.C., Alexandru Rusu — secretarul celulei U.T.C. de la I.A.R.-Braşov, Elena Chiriţă, Ilie Cotora, Virgil Iovănaş ş.a. Prezent în toate marile acţiuni revoluţionare din toamna anului 1944 şi iarna lui 1945, tineretul şi-a exprimat totala adeziune la programul guvernului muncitoresc-ţărănesc instaurat la 6 martie 1945. Hotărîrea C.C. al U.T.C. din 14 martie 1945 adresa chemarea ca „întregul tineret care-şi iubeşte ţara şi care vrea o Românie frumoasă, liberă şi puternică, să facă zid în jurul guvernului Groza".

Tineretul, în frunte cu comuniştii, a participat la munca pentru refacerea şi reconstrucţia ţării; şantierele naţionale ale muncii voluntare din anii 1947-1948 au cuprins aproape 100 000 tineri muncitori, ţărani, elevi şi studenţi democraţi. Au intrat în istoria glorioasă a tineretului faptele de muncă de la Bumbeşti-Livezeni, Agnita-Botorca, Salva-Vişeu. În condiţiile trecerii la construirea socialismului, partidul a pus ca sarcină imediată înfăptuirea unei organizaţii unice revoluţionare a întregului tineret din România. În rezoluţia plenarei C.C. al partidului din 22-24 decembrie 1948, publicată în ziarul *Tînărul muncitor* din 10 ianuarie

(Continuare în p. 17)

TITULESCU ÎN CONTEMPORANEITATE

ŞTEFAN A. ANDREI

Centenarul naşterii lui Nicolae Titulescu prilejuieşte, înainte de toate, confruntarea vastei sale opere şi a personalităţii sale remarcabile cu idealurile şi valorile permanente, de vocaţie naţională, dar şi internaţională, cărora poporul român le este profund ataşat şi care jalonează îndelungata istorie a luptei sale pentru libertate naţională şi socială, pentru convieţuire paşnică şi conlucrare cu celelalte naţiuni.

Noi, cei de astăzi, cetăţeni ai României socialiste, o ţară liberă, independentă şi suverană, omagiem cu căldură şi respect patriotismul, dăruirea şi talentul cu care Titulescu — diplomatul şi juristul de renume internaţional — şi-a consacrat activitatea şi viaţa, în condiţiile vitrege şi îndiguit de limitele cunoscute ale timpului său, cauzei independenţei şi integrităţii teritoriale a României, bunei vecinătăţi, păcii, dezarmării şi securităţii europene, colaborării cu toate statele, pe baza egalităţii în drepturi şi avantajului reciproc.

Exponent, înainte de toate, al intereselor şi aspiraţiilor ţărilor mici şi mijlocii, Titulescu va rămîne în memoria popoarelor, în filele istoriei diplomaţiei, ca un militant temerar împotriva agresiunii şi războiului, ca un duşman statornic şi de neclintit al fascismului şi şovinismului, al politicii de cotropire şi dominaţie.

Titulescu, „soldatul păcii" — cum îi plăcea să se numească — a personificat conştiinţa forţelor înaintate ale României din zbuciumata perioadă dintre cele două războaie mondiale, dar şi exponent al conştiinţei unei Europe clarvăzătoare, al acţiunii împotriva războiului. El a chemat la luciditate şi vigilenţă, la speranţă şi răspundere într-o vreme cînd mulţi politicieni nu s-au arătat la înălţimea momentului şi răspunderii pentru a opri declanşarea conflagraţiei devastatoare, al cărei preţ incalculabil l-au plătit din greu poporul român, popoarele Europei.

Astăzi, îmbogăţiţi cu experienţa tragică a trecutului, dar şi cu speranţele pe care ni le insuflă creşterea conştiinţei popoarelor Europei, năzuinţa lor comună spre unitate, pace, securitate şi progres, privim cu încredere viitorul, în ciuda condiţiilor internaţionale dificile, ale accentuării atmosferei de tensiune în Europa şi în lume.

Exprimînd interesele şi aspiraţiile vitale ale întregului popor, model de consecvenţă şi principialitate revoluţionară, politica externă a Partidului Comunist Român, a Republicii Socialiste România, iniţiativele româneşti încorporează principiile şi ţelurile înaintate ale gîndirii şi faptei lui Nicolae Titulescu, dobîndind un justificat prestigiu şi o autoritate de marcă în întreaga lume, ţara noastră fiind larg preţuită pentru poziţia sa fermă în slujba unei păci şi colaborări întemeiate pe relaţii bazate pe egalitate, pe respect al independenţei şi suveranităţii naţionale, neamestecului în treburile interne, renunţării la forţă şi dominaţie, respectarea dreptului fiecărui popor de a-şi hotărî în mod liber destinele, fără nici o intervenţie ori presiune din afară.

În acest cadru, preşedintele Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, făuritor şi promotor al întregii politici a ţării noastre, personalitate politică cu un remarcabil prestigiu şi înaltă preţuire în conştiinţa popoarelor, a imprimat relaţiilor externe şi activităţii ţării noastre pe plan internaţional un rol dinamic şi un caracter militant, a asigurat prezenţa şi acţiunea statului nostru peste tot acolo unde se clădeşte edificiul păcii şi securităţii internaţionale, unde o cer interesele soluţionării stărilor de încordare şi război, reglementării problemelor cardinale ale contemporaneităţii, oprirea cursei înarmărilor şi trecerea la măsuri de dezarmare, şi, în primul rînd, de dezarmare nucleară, lichidarea subdezvoltării şi instaurarea unei noi ordini economice internaţionale.

În anul sărbătoririi centenarului naşterii lui Nicolae Titulescu, cuvintele pronunţate cu ocazia Anului nou de preşedintele României se înscriu ca o puternică chemare de speranţă şi încredere a României către statele şi popoarele lumii, reprezintă un apel vibrant şi un îndemn la acţiune lucidă şi energică cerută imperios de realităţile vremii în care trăim. La întrebarea crucială a zilelor noastre — ce fel de politică trebuie să urmeze un stat sau altul?, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a dat un răspuns limpede şi categoric: „Doresc să afirm acum, la începutul noului an, că România socialistă va contribui activ la soluţionarea problemelor complexe din viaţa mondială, la lupta pentru dezarmare şi pace, pentru apărarea dreptului la viaţă al popoarelor, pentru realizarea unei lumi mai drepte şi mai bune pe planeta noastră".

REPERE ISTORICE

VOCAŢIA DE PACE A ROMÂNILOR (IV)

Deceniul patru este perioada unor aprige confruntări între forţele păcii şi cele ale războiului, confruntări care dau naştere unei puternice mişcări antifasciste, antirăzboinice internaţionale în fruntea căreia se situează partidele comuniste şi care reuneşte forţele de stînga democratice, progresiste, curentele politice pacifiste, umanitare.

Partidul Comunist Român — reprezentantul cel mai fidel al intereselor fundamentale ale poporului — mobilizează în jurul programului său de luptă împotriva fascismului şi revizionismului, pentru apărarea independenţei şi integrităţii patriei, pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor democratice cele mai largi forţe sociale: clasa muncitoare, ţărănimea, intelectualitatea progresistă, importante cercuri politice burgheze, interesate în menţinerea independenţei şi integrităţii statului naţional unitar român, reuşind, o bună perioadă de timp, să stăvilească ascensiunea organizaţiilor fasciste în viaţa politică a ţării. Activitatea desfăşurată de numeroasele organizaţii antifasciste de mase, presa editată de comunişti în această perioadă exprimă profundul antifascism şi antirevizionism ale poporului român, ataşamentul său faţă de politica de pace — spre care se orientau constant guvernele României în această perioadă. Pacea, dealtfel, este o constantă de secole a istoriei poporului român. De-a lungul întregii lor existenţe, românii depun eforturi eroice pentru stabilirea unui climat de pace şi colaborare între popoare, în primul rînd între vecini. Elocvente în această privinţă sînt înseşi relaţiile stabilite de ţările române cu Poarta Otomană — concretizate în capitulaţii — care vizau, în primul rînd, menţinerea păcii.

În întreaga perioadă interbelică, românii nu-şi precupeţesc eforturile pentru menţinerea păcii, pentru apărarea independenţei naţionale a popoarelor. Ampleie acţiuni de solidaritate ale opiniei publice din România deceniului patru al secolului nostru cu lupta popoarelor primejduite de fascism, înfierarea brutalelor agresiuni comise împotriva Chinei, Abisiniei, Spaniei, Austriei, Cehoslovaciei, sprijinul direct — material şi moral — pe care poporul român îl acordă victimelor agresiunii forţelor războiului sînt încă o dovadă grăitoare a faptului că românii sînt, în aceste zile de grea cumpănă, ostaşi credincioşi ai păcii, prieteniei şi colaborării între popoare.

Forţele revoluţionare, democratice, progresiste din România deceniului patru se situează în avanpostul mişcării progresiste antirăzboinice şi antifasciste internaţionale, contribuind activ la întărirea prestigiului şi poziţiei ţării pe plan extern. Nu trebuie uitat, totodată, că guvernul român refuză categoric să ia parte la orice fel de tranzacţii pe seama altor ţări şi popoare pe care fascismul şi revizionismul le aduc în momente tragice ale existenţei lor, pierzîndu-şi integritatea teritorială, suveranitatea şi independenţa. Chiar şi în clipele declanşării războiului, în ciuda gravelor complicaţii internaţionale, România acordă un sprijin căldurос poporului polonez, lovit de agresiunea hitleristă.

Eroica activitate desfăşurată de Partidul Comunist Român în deceniul patru îşi are corolarul în marea demonstraţie antifascistă şi antirăzboinică organizată sub directa conducere a tovarăşului Nicolae Ceauşescu — înflăcărat patriot şi dîrz revoluţionar — cu prilejul zilei de 1 Mai 1939. Miile de demonstranţi, care îşi fac simţită prezenţa pe străzile Capitalei şi ale altor mari oraşe ale ţării, dau glas dorinţei de pace a întregului popor, hotărîrii lui ferme de a-şi apăra independenţa, suveranitatea şi integritatea patriei.

Ultima parte a microcronicii noastre relevă doar cîteva semnificative iniţiative şi preocupări româneşti în deceniul patru, consacrate păcii. Pentru România, în această perioadă, pacea se confundă cu însăşi raţiunea existenţei ei ca stat unitar, suveran şi independent. Ne oprim la 1 Mai 1939, moment culminant al luptei poporului nostru pentru pace, independenţă şi suveranitate naţională, evenimentele ce se derulează în perioada următoare, semnificative în privinţa atitudinii poporului român faţă de fascism şi revizionism, fiind adesea evocate în paginile revistei.

• La 9 februarie 1934, Grecia, Iugoslavia, România şi Turcia semnează, la Atena, Pactul Înţelegerii Balcanice, alianţă defensivă, deschisă, de pace, securitate şi cooperare regională.

• *C.I. Parhon:* „Războiul însuşi este pentru mine o monstruozitate contra căreia orice om vrednic de acest nume trebuie să se ridice... Indivizii trebuie să trăiască în pace... Popoarele trebuie să trăiască în pace şi colaborare". (1 decembrie 1934)

• Reprezentanţi ai tineretului român participă la congresul internaţional antifascist desfăşurat la Bruxelles în zilele de 29-31 decembrie 1934, exprimînd sentimentele antirăzboinice şi voinţa de pace a milioanelor de tineri din patria noastră. Solii de pace ale tineretului român sînt prezente şi la reuniunile de la Geneva (august-septembrie 1936), Praga (februarie 1938) şi New York (august 1938).

• În aprilie 1935, România aderă la Pactul de neagresiune şi conciliaţiune semnat la Rio de Janeiro (10 octombrie 1933) de un grup de state sud-americane, pact la care au aderat, pînă în 1936, 30 state; părţile contractante declară solemn că ele condamnă războiul de agresiune în relaţiile lor mutuale sau cu alte state şi că diferendele şi conflictele de orice fel ce se pot ivi între ele urmează a fi rezolvate numai prin mijloacele paşnice consacrate de dreptul internaţional.

• *Lucreţiu Pătrăşcanu:* „Poporul român şi toate naţionalităţile conlocuitoare sînt împotriva politicii războinice a blocurilor dictatorilor fascişti şi revizionişti... Interesele naţionale cer nu război, ci pace. Nu ieşirea României din frontul potrivnic războiului, ci întărirea legăturilor existente prin noi şi puternice alianţe cu statele duşmane fascismului şi revizionismului". (30 noiembrie 1935)

• *Ilie Cristea:* „Mizeria de acum a Germaniei este în cea mai mare parte o consecinţă a politicii nebune de reînarmare... Cheltuielile acestea se ridică anual la 10 miliarde de mărci, deci *o cincime* din venitul naţional". (11 ianuarie 1936)

• *Dr. Petru Groza:* „Lumea este împărţită azi în două tabere: aceea care vrea războiul, şi aceea care vrea pacea, democraţia. Ce este fascismul? Fascismul înseamnă război. Fascismul înseamnă mizerie şi întuneric... Noi sîntem duşmanii cei mai înverşunaţi ai fascismului şi ai războiului... Ei bine. Noi vrem să ne înţelegem cu acei care vreau pacea. Vrem pace între popoare. Vrem înfrîngerea războiului. Vrem o viaţă liberă. Vrem respectarea libertăţilor democratice". (12 ianuarie 1936)

• *Petre Constantinescu-Iaşi:* „Politica externă a României nu poate fi decît una singură: aceea dusă pînă acum alături de Franţa şi Mica Antantă, de Anglia şi Rusia Sovietică, alături de statele ce asigură pacea, integritatea teritorială şi independenţa naţională a poporului român". (8 februarie 1936)

Lucreţiu Pătrăşcanu: „O activitate intensă împotriva primejdiei de război, pregătit între hotarele ţărilor fascisto-revizioniste, serveşte adevăratele interese naţionale ale poporului român. Iar curentul de opinie publică, care apără azi pacea şi cere încheierea unui pact de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică, se situează pe linia aceloraşi interese". (1936)

Nicolae Titulescu: „Vrem pacea. Pentru aceasta ne trebuie alianţe şi amiciţii cu toate popoarele fără deosebire... Dacă toată lumea vrea pacea, atunci soluţia este simplă: să facem frontul unic al păcii". (1936)

Mihail Sadoveanu: „Să voim cu toţii statornic, necontenit şi din toate puterile noastre, să voim cu toţii pacea... Miliardele care se acumulează pentru explozii de nebunie şi pentru hecatombe, mai bine să meargă spre dezmoşteniţii vieţii şi spre laboratorii". (1936)

Constantin Rădulescu-Motru: „Orice om cu mintea limpede nu poate să fie contra păcii. Nu se poate închipui că omul care a suferit în trecutul lui atît de mult de pe urma războiului, astăzi, după atîtea suferinţe, să fie încă pentru război, să fie contra păcii". (1936)

Victor Eftimiu: „Noi sîntem un popor pacific şi vrem să trăim în pace pe acest pămînt". (1936)

Dr. Nicolae Lupu: „N-au trecut decît şaptesprezece ani şi, iată, propaganda germană se desfăşoară cu neruşinare în faţa noastră, ca şi cînd am fi uitat şi morţii noştri şi marii mutilaţi de război şi suferinţele campaniei şi durerile ocupaţiei inamice! Români nu îngăduiţi să fîlfîie — sub pretextul unui fals naţionalism — steagul cu cruce încîrligată al Germaniei duşmane peste cimitirile noastre de război, peste morţii noştri din ultimul război!" (1936)

C. I. Parhon: „Activitatea în domeniul ideilor creatoare şi progresiste, cum sînt cele antihitleriste şi antifasciste, nu poate constitui decît o atitudine corespunzătoare mersului înainte al civilizaţiei şi apărării cu orice preţ a poporului român împotriva tendinţelor revizioniste, şovine şi dictatoriale... Politica noastră naţională nu trebuie şi nu poate să fie fascistă. Ea trebuie să fie politica drepturilor omului, a demnităţii fiinţei omeneşti, a păcii şi libertăţii". (1936)

Savel Rădulescu: „Sforţările sincere pe care le urmărim laolaltă în această parte a Europei pentru menţinerea şi dezvoltarea păcii şi cooperării internaţionale constituiesc, în împrejurările actuale, un exemplu care întrece ca importanţă cadrul regional sud-estic pentru a se impune atenţiunei generale". (1936)

● Ziarul *Dimineaţa:* „Nu mai încape nici o îndoială că Hitler vrea să pregătească pentru un viitor apropiat un război mai grozav decît cel din 1914, utilizînd mijloace de distrugere fără precedent... În faţa unei asemenea perspective este datoria tuturor popoarelor, care vor să păstreze pacea, să organizeze în modul cel mai sincer şi cel mai temeinic, în toate amănuntele, colaborarea colectivă... Să aveni, în sfîrşit, un scut eficace şi real, care să scutească Europa de grozăviile şi consecinţele funeste ale unui nou război". (12 ianuarie 1936)

● Între 3 şi 6 septembrie 1936, la Bruxelles, în organizarea Reuniunii Universale pentru Pace (R.U.P.), se desfăşoară un congres al păcii. *Izabela Sadoveanu:* „Răspunzînd voinţei de pace a poporului din România, s-a format şi la noi în ţară un comitet naţiona pentru pace, afiliat la R.U.P... Pacea e condiţie esenţială pentru fericita dezvoltare a ţării noastre, pentru valorificarea bogăţiilor ei morale şi materiale".

Componenţa Comitetului român pentru pace: N. Titulescu (preşedinte de onoare), dr. N. Lupu (preşedinte activ), Gr. Filipescu, C. Rădulescu-Motru, Petru Groza (vicepreşedinţi), Izabela Sadoveanu şi Victor Eftimiu (secretari generali), dintre membri amintim: M. Sadoveanu, I. Răducanu, Gr. Trancu-Iaşi, M. Ralea, Petre Andrei, C. Titel-Petrescu, I. Clopoţel, Octav Livezeanu, C.I. Parhon, I. Flueraş, Lothar Rădăceanu ş.a.

● Dintr-un apel al Frontului feminin: „Femei de pe întreg cuprinsul ţării, în faţa primejdiei care ameninţă viaţa şi civilizaţia, veniţi alături de noi, pentru a impune cu forţe unite voinţa noastră; şi voinţa noastră este pacea... Voinţa noastră hotărîtă de pace poate salva viitorul omenirii". (septembrie 1936)

Gh. Tătărescu: „Să repetăm şi azi în faţa lumii că voim pacea: pacea la graniţele noastre, pacea la toate graniţele. Voim să punem toate resursele şi toate forţele ţării noastre în serviciul ordinei şi al propăşirii". (3 decembrie 1936)

● *Ion Popescu-Puţuri:* „Libertatea cerută de Codreanu [şeful Gărzii de fier] înseamnă libertatea de a rupe alianţele noastre firești, de a ne despărţi de Franţa, de Cehia şi de Rusia, libertatea de a preda grîul şi petrolul nostru lui Hitler, pentru scopurile lui războinice şi de-a transforma România *în paşalîc hitlerist*...

Poporul român e setos de libertate, aleargă şi luptă pentru ea. Fiindcă poporul ştie că numai în libertate poate lupta cu succes pentru o pîine mai bună; numai în ibertate poate lupta contra foamei, pentru pace şi contra războiului". (23 ianuarie 1938)

● Din broşura: *După Austria, Cehoslovacia,* editată de P.C.R.: „Nu numai la hotarele Cehoslovaciei se adună norii negri ai războiului. Soarta României şi a tuturor ţărilor de pe valea Dunării este strîns legată de soarta Cehoslovaciei... O victorie hitleristă asupra acestor ţări va apropia ceasul primejdiei în răsărit de Polonia, iar în apus de Franţa". (1938)

● *Nicolae Iorga:* „Românii n-au fost un popor cuceritor... Noi n-am fost un popor care să folosească ocazia de cucerire şi chiar cînd au fost ocazii, nu ne-au atras. Refuzul de a porni o misiune de cucerire vine din intimitatea sufletului nostru". *(Sfaturi pe întuneric,* 1939-1940)

● 1 Mai 1939: În Bucureşti şi celelalte mari oraşe ale ţării se desfăşoară ample demonstraţii antifasciste şi antirevizioniste, pentru pace, în organizarea cărora un rol hotărîtor îl are tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Zecile de mii de participanţi se pronunţă cu hotărîre împotriva politicii agresive a Germaniei hitleriste, pentru apărarea independenţei şi integrităţii teritoriale a patriei.

În cadrul Congresului breslelor care se desfăşoară în Sala „Aro" (azi Cinematograful „Patria"), primul ministru Armand Călinescu ţine o cuvîntare, din care reţinem: „Naţiunea, fără deosebiri sau ezitări, s-a hotărît: *România trebuie apărată*... Ţin să declar, ca să nu fie nici un echivoc, că România doreşte să întreţină relaţii de bună vecinătate şi de amiciţie cu ţările dimprejur... Această politică nu este numai politica unui grup de oameni: aceasta este politica ţării, este politica naţională".

În urma pregătirilor făcute de către P.C.R., acţiunile organizate de autorităţi în ziua de 1 Mai 1939 se transformă într-o grandioasă demonstraţie antihitleristă, pentru pace, împotriva războiului. Sub conducerea nemijlocită a tovarăşului Nicolae Ceauşescu (însărcinat de conducerea P.C.R. cu pregătirea acţiunilor din ziua de 1 Mai), muncitorimea din Capitală şi din alte oraşe ale ţării imprimă demonstraţiilor un profund caracter patriotic, revoluţionar.

Zeci e de mii de demonstranţi, porniţi din Piaţa Romană spre Parcul „Carol", pătrund în Piaţa Palatului Regal, unde scandează lozincile lansate de P.C.R.: *Vrem România liberă şi independentă !, Pace, pîine, libertate !, Vrem respectarea graniţelor !, Jos hitlerismul !, Să ţinem piept agresorului !, Jos Garda de fier !*

Presa internaţională *(Izvestia, Daily Herald* etc.) comentează evenimentele din România, subliniind caracterul patriotic, profund antihitlerist şi antirevizionist al marilor demonstraţii de la 1 Mai 1939.

Microcronică realizată de:
M. ŞTEFAN, Gh. DAVID, I. LĂCUSTĂ

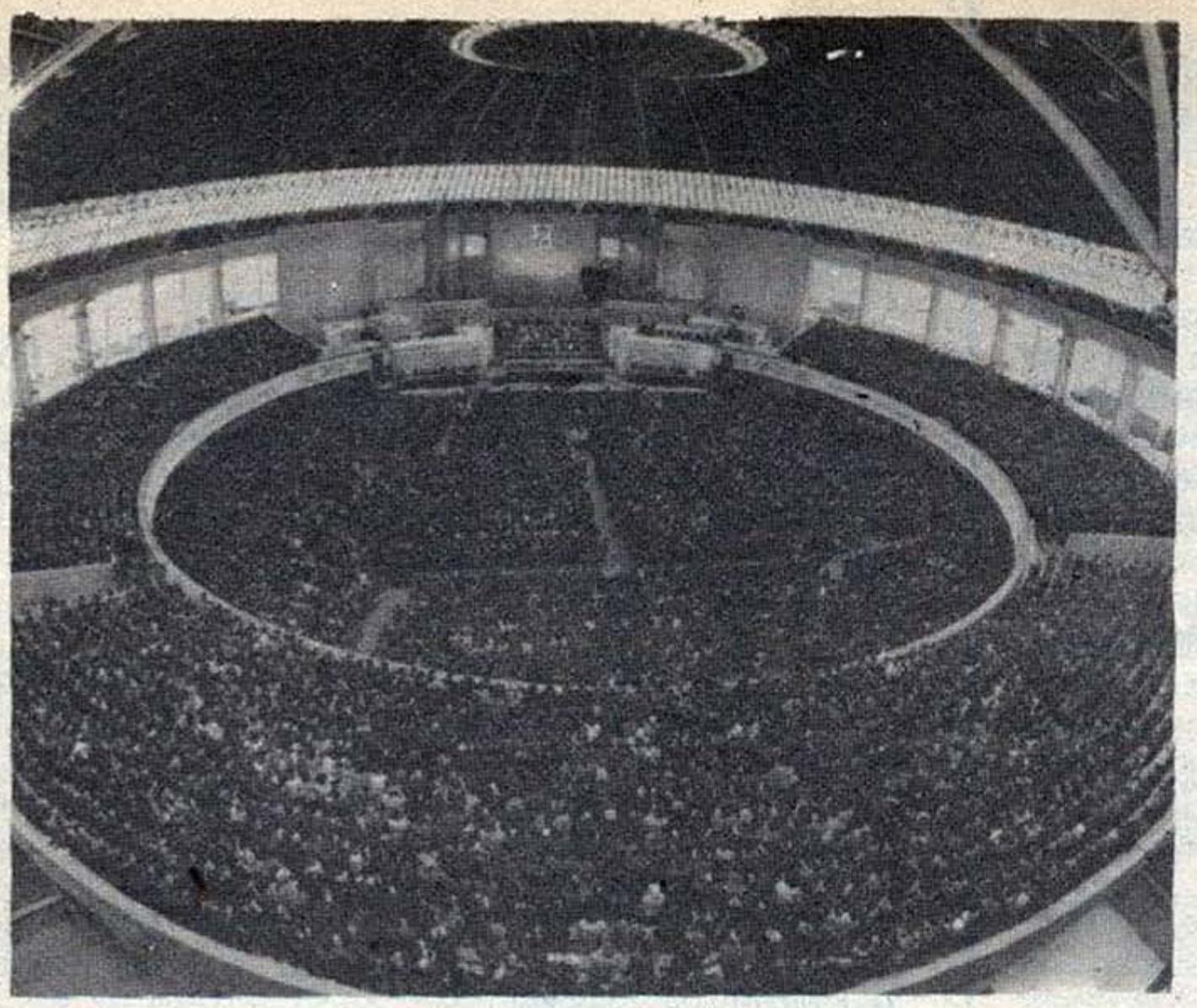

Cei 11 000 reprezentanți ai agriculturii socialiste reuniți într-un mare forum al democrației, intrat în istorie sub numele de Congresul noii revoluții agrare, au dezbătut, în februarie 1981, problemele fundamentale ale dezvoltării satului omănesc. Magistrala cuvîntare a tovarășului Nicolae Ceaușescu a deschis noi orizonturi și activități creatoare tuturor oamenilor muncii din agricultură

ȚĂRĂNIMEA ȘI ISTORIA

ION POPESCU-PUȚURI

Evocăm anul acesta unul dintre marile momente ale luptei îndelungate a poporului nostru pentru progres social și național — răscoala țăranilor din 1907 —, **a cărei flacără, aprinsă în februarie la Flămînzi, a cuprins întreaga țară și a constituit semnalul istoric al „ridicării țărănimii românești la luptă — cum sublinia secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, alături de clasa muncitoare, de forțele progresiste ale societății, pentru răsturnarea vechii orînduiri, pentru crearea orînduirii celor ce muncesc în țara noastră".**

În fond, deși se pot spune multe despre cauzele și pretextele mai nemijlocite ale răscoalei și consecințele ei imediate, în acest semnal a constat, în primul rînd, semnificația ei istorică, **de durată.**

Iar această semnificație, ca și răscoala însăși, le putem privi și înțelege numai în cadrul unui context mult mai larg.

Într-adevăr, a analiza rolul țărănimii în evoluția societății noastre pe treptele timpului înseamnă a arunca o privire de profunzime chiar asupra cronicii continuității neștirbite a poporului român pe pămîntul străbun, asupra conținutului și sensului istoriei românești pe parcursul mai multor milenii, în care țărănimea a reprezentat seva acestei istorii mereu ascendente, istorie ce s-a identificat în bună măsură cu însăși viața, făuririle, luptele și aspirațiile maselor țărănești — multă vreme expresie principală a însuși poporului român, marea masă populară prin care, în ciuda tuturor intemperiilor istoriei, se continua o viață străveche, a unuia și aceluiași neam pe propria glie. Să ne amintim de faptul că încă din timpurile străvechi, la *daci*, această mare masă populară practica o agricultură înfloritoare pentru vremea aceea, care a atras țării numele de „Dacia Felix". În îndelungata istorie care a urmat, muncitorii ogoarelor au reprezentat principala forță socială de împotrivire față de împilatorii din interior, brațul vînjos și viteaz de apărare a țării în fața expansiunilor străine, forța păstrătoare și purtătoare mereu pe noi trepte de valoare a avuției materiale și spirituale a poporului. Ca principală clasă producătoare a societății în epoca feudală și mult timp după începuturile dezvoltării capitalismului, țărănimea a jucat rolul esențial atît în luptele pentru dreptate

Chipuri de țărani de-a lungul mileniilor: așa cum au fost imortalizați în piatra Columnei; răspunzînd chemării lui Ștefan pentru apărarea țării; în Divanurile ad-hoc, pronunțîndu-se hotărîtor pentru Unire; în 1945, trăgînd brazdă nouă în pămîntul atît de iubit și care, în sfîrșit, devenea al lor

NICOLAE CEAUŞESCU:

● *În ciuda atîtor furtuni ale istoriei, ţărănimea a asigurat permanenţa neclintită a poporului nostru pe aceste meleaguri.*

● *Leagăn al tradiţiilor şi al artei minunate a poporului, ţărănimea este creatoarea comorilor poeziei populare, a* Mioriţei, *a doinelor şi baladelor. În furtunile veacurilor, ţărănimea a rămas neclintită, păstrînd şi dezvoltînd limba strămoşilor, obiceiurile, portul naţional, conservînd nealterate marile calităţi ale poporului român: hărnicia şi omenia, vitejia şi dîrzenia.*

● *De-a lungul milenarei existenţe a poporului nostru, ţărănimea a reprezentat cea mai importantă forţă a progresului social, purtătoarea năzuinţelor de neatîrnare şi a sentimentului de demnitate naţională. Ea alcătuia oastea viteză a lui Decebal — marele erou al dacilor —, principala forţă a armatei lui Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu; ea a dus greul bătăliilor pentru unirea ţărilor române, pentru cucerirea independenţei, pentru închegarea statului naţional unitar român. Animată de o nefărmurită dragoste pentru glia strămoşească şi de un înalt spirit de sacrificiu, ţărănimea s-a ridicat în calea năvălitorilor şi cotropitorilor, a apărat cu propriul ei sînge independenţa ţării, însăşi fiinţa naţională a poporului.*

● *Răscoala din 1907 a reliefat necesitatea acută a înlăturării relaţiilor de producţie feudale, a rezolvării problemei agrare în favoarea maselor largi ale ţărănimii, a dezvăluit marile energii revoluţionare ale ţărănimii, reprezentînd una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român.*

● *În lupta pentru eliberarea de sub jugul fascist, în războiul purtat de ţara noastră alături de Uniunea Sovietică şi celelalte forţe ale coaliţiei antifasciste pentru înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste, ţărănimea a dat cel mai greu tribut de sînge.*

socială, pentru independență și unitate națională, în producerea bunurilor materiale ale societății, cît și în păstrarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești. Iar în șirul nenumăratelor ridicări ale maselor țărănimii la luptă pentru pîine, dreptate și libertate, anul 1907 se înscrie ca un moment deosebit. Nu mai era vorba de o răscoală specifică feudalismului, ci de o ridicare în masă la luptă în condițiile României moderne, în care capitalismul devenise deja formațiunea social-economică predominantă. Nu era o luptă răzleață sau o răscoală în arie zonală, ci o ridicare masivă la luptă pe cuprinsul întregii țări, care viza de acum nu numai înlăturarea unor rămășițe feudale, ci și a consecințelor pe care le avea asupra lumii satelor dezvoltarea complexului de contradicții rezultat din evoluția specifică a capitalismului în România. Prin amploarea și intensitatea ei, prin revendicările exprimate de masele țăranilor, răscoala din 1907 a reliefat, astfel, atît necesitatea acută a înlăturării formelor reminiscente ale relațiilor de producție feudale, cît și cea a continuării în condițiile dezvoltării capitaliste a luptei pentru rezolvarea problemei agrare în favoarea maselor largi ale țărănimii. Contrar afirmațiilor care se puteau întîlni chiar și în literatura unora dintre curentele socialiste din Europa, cum că în condițiile capitalismului țărănimea nu mai reprezintă decît o masă conservatoare legată doar de trecut, lupta țărănimii române a dezvăluit marile ei energii revoluționare, a demonstrat faptul că ea poate deveni un aliat de nădejde al proletariatului nu numai în lupta general-democratică, ci și în viitoarea bătălie pentru transformarea revoluționară radicală a societății.

Alături de ridicarea țărănimii, faptul că mișcarea muncitorească și-a manifestat cu putere solidaritatea cu țărănimea, protestul împotriva represiunilor dezlănțuite prevesteau zorii alianței muncitorești-țărănești, care avea să devină cea mai puternică forță socială și politică de transformare a societății noastre. Se confirma astfel justețea și importanța istorică a faptului că încă de la primii săi pași mișcarea socialistă din România, partidul politic revoluționar al clasei muncitoare, constituit oficial în 1893, au acordat o atenție deosebită problemei agrare, promovării soluțiilor favorabile țărănimii.

Problema era deosebit de complexă, dificil de încadrat într-o ecuație simplă cu o singură necunoscută și un răspuns monovalent. Să ne amintim de comparația pe care o făcea cîndva Marx, spunînd că țărănimea e ca un sac cu cartofi — cînd îl răsturnăm, nu seamănă unul cu altul, fiecare are dimensiunile și fizionomia lui proprie. Să luăm în considerație faptul că, dacă față de feudalism, apoi față de rămășițele lui, față de moșierime, țărănimea reprezenta o clasă, un tot mai mult sau mai puțin caracterizat printr-un interes comun, în capitalism ea devenea o masă din ce în ce mai eterogenă, se diferenția în grupuri sociale ale țăranilor avuți, ale țărănimii mijlocașe, sărace sau lipsite complet de pămînt. Și această diferențiere producea și o evoluție divergentă a intereselor, ceea ce, implicit, slăbea ponderea țărănimii ca forță socială, chiar dacă ea continua să prevaleze numeric, slăbea posibilitățile ei de influențare a mersului evenimentelor social-economice într-un sens favorabil ei.

Este, în aceste condiții, evident meritul istoric al partidului nostru de a fi știut să facă din căutarea în problema agrar-țărănească a unor soluții corespunzătoare intereselor maselor largi ale țărănimii și progresului social-economic general unul dintre elementele de bază ale strategiei și tacticii sale în întreaga luptă revoluționară pentru cucerirea puterii și apoi pentru făurirea societății socialiste.

Pe parcursul acestei lupte, o primă mutație importantă în ceea ce privește țărănimea s-a petrecut chiar la începuturile revoluției noastre, ca urmare a reformei agrare, care a permis lichidarea definitivă a rămășițelor feudale și frînarea, inclusiv prin măsuri întreprinse pe linie de stat, a posibilităților de dezvoltare și consolidare a burgheziei sătești. În fond, numai privită într-un asemenea context, și nu doar sub prisma cantității de pămînt distribuite, poate fi înțeleasă semnificația istorică a acelei reforme, care a corespuns în cel mai înalt grad atît intereselor generale ale societății, ceea ce și explică de ce în acel moment istoric reforma agrară a devenit un eveniment central al întregii vieți social-politice a țării și a constituit un factor de primă importanță în dezvoltarea alianței muncitorești-țărănești.

Dar reforma agrară nu a schimbat, și nici nu putea să schimbe din rădăcini întregul statut social al țărănimii, situația masei ei principale — de mici producători de mărfuri legați de proprietatea privată, cu inerenta continuare a procesului de diferențiere pe această bază. Soarta ei istorică a fost în continuare legată de marile prefaceri socialiste, de evoluția noii societăți, a structurilor ei principale în diferite faze. În cadrul acestora, este de subliniat ca o realitate istorică incontestabilă faptul că însuși începutul construcției socialiste înseamnă, implicit, și începutul procesului de lichidare a bazelor fundamentale ale împărțirii de clasă a societății, că pe baza proprietății socialiste apar și se dezvoltă elementele unor forme noi de integrare internă a societății, ale unui grad de coeziune socială superior tuturor orînduirilor bazate pe un antagonism de clasă ireductibil, ale structurării sociale pe baza muncii și nu pe cea a proprietății, toate acestea ducînd la o societate mai omogenă și mai solidară.

Dacă este adevărat că, în acest proces, clasa noastră muncitoare a parcurs drumul istoric de la un proletariat relativ redus numericește și constituind obiectul de exploatare al capitalului la *principala clasă de producători, proprietari și beneficiari*, forța socială conducătoare a societății noastre, și dacă este adevărat că clasa muncitoare se eliberează transformîndu-se pe sine și, totodată, transformînd întreaga societate,

tot atît de adevărat este şi faptul că în cursul aceluiaşi proces, ţărănimea, ca parte a alianţei muncitoreşti-ţărăneşti, nu a rămas un martor pasiv, un obiect al transformării, ea s-a manifestat, sub conducerea partidului, ca un *subiect activ* al întregii dezvoltări sociale. Tocmai de aceea, în locul unei diferenţieri în grupuri sociale între ai căror poli se dezvoltau interese antagoniste, ţărănimea în ansamblul ei se prezintă astăzi, la peste 30 ani de la începuturile cooperativizării, ca o *entitate* în interiorul socialismului, care reprezintă o întreagă epocă istorică de tranziţie spre lumea fără clase, este o societate modern structurată, cu o evoluţie spre o tot mai mare omogenizare, dar şi cu procese contradictorii în cadrul acestei evoluţii, o societate în care, pe lîngă interesul ei istoric general şi multiplele interese comune tuturor grupurilor sociale există şi interese diversificate, interese ale diferitelor grupuri sociale, care, fără a fi opuse, nu sînt identice. Mutaţia socială istorică ce a transformat ţărănimea într-o *entitate* a acestei societăţi socialiste modern structurate s-a produs prin trecerea agriculturii pe baze socialiste. Ţărănimea ca clasă numeroasă a micilor producători de marfă din agricultură a dispărut odată cu această trecere, transformîndu-se într-o clasă de producători agricoli a căror activitate se bazează, ca şi cea a clasei muncitoare, pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie, dar care se mai deosebesc de clasa muncitoare prin caracterul cooperatist al acestei proprietăţi şi prin menţinerea în masă şi a unor activităţi productive individuale, ale căror produse sînt destinate atît consumului propriu, cît şi fondului de stat sau pieţei.

Dacă ne gîndim bine, şi dacă lăsăm la o parte reprezentările simpliste despre ştergerea deosebirilor dintre oraş şi sat ca despre un fel de uniformizare a îndeletnicirilor şi modului de viaţă, sau un fel de mutare a tuturor în blocuri, vom înţelege că tocmai prin aducerea celor două mari clase ale societăţii noastre pe acelaşi, în esenţă, plan sub raportul locului în cadrul relaţiilor de producţie, în calitate de producători, proprietari şi beneficiari —, s-a făcut pasul hotărîtor spre calea dispariţiei contradicţiei dintre oraş şi sat şi a omogenizării societăţii în înaintarea ei treptată spre comunism.

Diferenţierile din sînul ţărănimii, legate de statutul ei social-economic din trecut au dispărut. Deveniţi cooperatori, stăpîni pe obştea lor, ţăranii de ieri, ridicaţi pe o treaptă superioară în noua societate, dezvoltă între ei şi oamenii muncii de la oraşe, ca şi în interiorul grupului lor social, raporturi politico-sociale noi, de un fel deosebit, necunoscute pînă acum în istoria ţării noastre. Aceste raporturi sînt, cum bine se ştie, supuse periodic, în cadrul organismelor instituţionalizate ale întregii societăţi sau a celor proprii oamenilor muncii de la sate, examinării şi reexaminării, pentru a fi aduse la nivelul evoluţiei societăţii în ansamblul ei. Faptul că în centrul acestor examinări şi reexaminări se află factorul politic conducător al societăţii noastre, exponentul recunoscut al tuturor grupurilor ei sociale, Partidul Comunist Român, asigură corelarea optimă a intereselor fiecărui grup cu interesele generale ale făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintării României spre comunism.

Această activitate creatoare permanentă a partidului, concluziile pe care le trage din reexaminări şi măsurile pe care le ia pentru aducerea la zi atît a activităţii practice, cît şi a cadrului legislativ sînt cu atît mai importante cu cît transformările din interiorul grupului social din agricultură şi din ansamblul raporturilor sale cu întreaga societate nu s-au încheiat, firesc, odată cu reorganizarea socialistă a agriculturii.

În evoluţia care a urmat, un număr tot mai mare de familii din mediul rural — am putea spune chiar un număr preponderent în prezent — au îmbinat activităţi agricole cu activităţi industriale, graniţele dintre clasa muncitoare şi cea a producătorilor agricoli au devenit tot mai mobile, un număr însemnat de persoane făcînd parte în acelaşi timp din rîndurile amîndurora, iar o parte însemnată a producţiei agricole fiind asigurată de personal muncitor retribuit în cadrul I.A.S.-urilor şi Staţiunilor de mecanizare a agriculturii. Se intensifică, totodată, multiplele forme de asociere, colaborare şi legătură de producţie între sectorul de stat din agricultură şi cooperativele agricole de producţie, se dezvoltă aplicarea metodelor industriale de activitate agricolă. În aceste condiţii ni se pare legitim să vorbim mai curînd nu de ţărănime, fie ea şi cooperatistă, ci de *oamenii muncii din agricultură*.

Transformările petrecute, noua situaţie socială, economică şi politică a acestei importante — în ansamblul societăţii noastre — categorii sociale au dus şi la o profundă schimbare a modului ei de a gîndi, la un nivel mult mai ridicat de cultură generală şi calificare profesională, la un grad de instruire infinit superior faţă de trecut şi la o înţelegere superioară a problemelor cardinale ale întregii societăţi, la o puternică activizare politică în cadrul participării, alături de toţi ceilalţi oameni ai muncii, la dezbaterea şi hotărîrea tuturor problemelor importante ale politicii interne şi externe a statului nostru socialist.

Şi chiar dacă în prezent mai întîmpinăm greutăţi din diferite cauze, care nu toate au fost în puterea noastră să le evităm, chiar dacă mai vorbim de lipsuri şi greşeli, esenţial este că, acţionînd acum pentru înfăptuirea acelei revoluţii în agricultură pe care a preconizat-o conducerea partidului, putem deja întrezări viitorul în care, fiind pe deplin uzufructuarii marilor cuceriri ale revoluţiei ştiinţifico-tehnice, oamenii muncii de pe ogoare vor înzestra cămara colectivă a ţării cu producţii agrare incomparabil mai mari, aşa după cum au prevăzut unii oameni de ştiinţă că va putea să dea roditorul pămînt al României la nivelul lucrării lui cu tot ce va putea pune la îndemîna oamenilor muncii de la sate, ca tehnică şi ştiinţă, o ţară socialistă în plin avînt creator ca a noastră.

DIN ISTORIA NESCRISĂ A UNEI LUCRĂRI

Ridicarea la luptă a ţărănimii române în primăvara anului 1907 a trezit şi răscolit multe conştiinţe. Numeroase personalităţi ale vieţii publice, oameni de ştiinţă şi cultură au luat, atunci, în zilele răscoalei, dar şi mult timp după aceea, apărarea truditorilor pămîntului, justificîndu-le cerinţele şi lupta revoluţionară.

Scrisorile inedite pe care le publicăm mai jos reprezintă o luare de atitudine chiar din partea unui reprezentant al aparatului de stat, cu rosturi importante în sprijinirea regimului politic al burgheziei şi moşierimii române. Toma Dragu, semnatarul epistolelor adresate lui V.M. Kogălniceanu, era în zilele răscoalei din 1907 magistrat la Tribunalul din Giurgiu. În această calitate, observînd netemeinicia probelor administrate de autorităţi împotriva lui V.M. Kogălniceanu[1], învinuit ca agitator al ţărănimii, a refuzat să confirme mandatul de arestare emis împotriva acestuia. Act de mare curaj, care nu a fost trecut cu vederea de „mărimile guvernului" liberal; la scurt timp, Toma Dragu a fost transferat la Tîrgu Jiu, distanţă de cîteva sute de kilometri de casă, pe un post minor în magistratură.

În această situaţie, el şi-a dat demisia şi a plecat la Paris, unde timp de aproape patru ani a studiat sociologia, economia politică şi criminologia. În capitala Franţei a scris broşura intitulată semnificativ şi lămuritor Partidul liberal şi chestia ţărănească. Destăinuirile unui fost magistrat în afacerea Kogălniceanu. **Lucrarea, rod al unui profund proces de conştiinţă, reprezintă un vehement act de acuzare la adresa cercurilor guvernante şi cu precădere a Partidului Naţional-Liberal, care au organizat reprimarea răsculaţilor şi au înscenat farsa juridică a instigatorilor. La sfîrşitul lui 1907 şi în anul următor, broşura a fost tipărită în două ediţii româneşti şi una revăzută, la Paris, în limba franceză.**

Întors în ţară în anul 1911, T. Dragu, ale cărui simpatii pentru mişcarea socialistă dăinuiau încă din anii premergători răscoalei, aşa cum, dealtfel, reiese şi din prezenta corespondenţă, s-a înscris în Partidul Social-Democrat, în rîndurile căruia s-a remarcat ca unul dintre militanţii săi de seamă.

În redarea fragmentelor din scrisorile inedite adresate lui V.M. Kogălniceanu, am păstrat scrierea din original; întreruperile le-am marcat prin trei puncte.

I. ILINCIOIU

1907, decembrie 21, Paris

Stimate şi scumpe amice,

De mai bine de 10 zile aştept un cuvînt din partea d-tale, care să mă lămurească asupra soartei broşurii mele. Nu cred să vă puteţi închipui tulburarea ce îmi cauzează aşteptarea cuvîntului hotărîtor, într-un fel sau într-altul, care, din nefericire, nu mai soseşte.

Vă rog deci din suflet a-mi răspunde ce a devenit broşura. A fost refuzată de *Adevărul*[2] şi pe ce motiv? După refuz, cum s-a hotărît cu ea? Se va mai publica, şi în acest caz, cînd va fi gata?

Îndrăznesc a crede că întîrzierea publicării nu va rămîne fără efect asupra succesului ei, dat fiind că o parte din actualitate i-a fost răpită. Aş dori mult ca viitorul să mă desmintă complet asupra acestui punct.

Vă rog să puneţi sfîrşit aşteptării dureroase care mă împiedică de la orice lucru.

Aşteptînd, primeşte, scumpe amice, salutările sincere ale unui amic-frate:

T. Dragu

P.S. Scrisoarea trimisă luni seara a sosit?

1907, decembrie 23, Paris

Prea stimate şi scumpe amice,

Nu sînt decît cîteva minute de la primirea scrisorii salvatoare ce mi-ai trimis. Nu poţi să-ţi închipuieşti cît de mare era dezolarea mea, aşteptînd. Aveam o temere groaznică de intervenirea unor împrejurări contrare care să împiedice darea la iveală a adevărului. Aceasta mi-era ucigătoarea temere. Restul mă importa puţin. Îţi mulţumesc deci din suflet pentru toate măsurile ce ai luat pentru ca broşura să apară. Declar căle aprob complet. Bine ai făcut mai ales punînd ca vădit reprezentant al meu pe dl. Ţunescu. E o măsură fericită, căci astfel opinia publică, care judecă după aparenţe de cele mai multe ori, — va vedea că adevărurile ce dezvăluim nu sînt pornite din patimă, ci din singura... patimă de a spune adevărul: complet şi tuturora.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1972.

[2] În final, broşura a fost tipărită de Institutul de arte grafice din Bucureşti, şi nu în tipografia şi sub patronajul ziarului *Adevărul*.

Aprob deci totul și îți mulțumesc ca unui frate, fiind sigur că sîrguința d-tale și chipul ce ai găsit de a desface broșurile vor fi urmate de efectul dorit: *răspîndirea lor în cît mai mare număr*. E bine ca *adevărul* să stea trainic scris în inimile tuturor care te-au simpatizat în momentele grele și care au aprobat pe micul magistrat care ți-a dat de atunci inima întreagă și pentru totdeauna...

Să luăm deci ultimele măsuri pentru răspîndirea adevărului în toate colțurile țării... chiar și *la țară*, poate, dacă mijlocul va putea fi găsit... Ce crezi? Domnul Dem. I. Marinescu[1], despre care îmi vorbești e un bun și sincer amic al meu, căruia i-am scris să răspîndească printre amicii și cunoscuții noștri broșura. Eu l-am trimis deci la d-ta și te rog să mă ierți că am scăpat din vedere să te vestesc despre aceasta. Te rog să-l rogi să se adreseze mai ales la *elementul socialist* din București. Și relativ la aceasta. dl. Lambru n-ar putea să ne ajute, prin dl. Cocea, la Brăila și la Galați? Spun acestea pentru că elementul socialist ne-a fost în tot timpul favorabil. Ce crezi d-ta despre aceasta?

Aici nu-mi trebuiesc decît vreo 25 broșuri ca să le dau pe la diferiți cunoscuți.

Poate chiar că voi încerca să le depun la un chioșc de pe marile bulevarde.

Mulțumindu-ți din inimă pentru inima ce ai pus în serviciul răspîndirii unor adevăruri care mă apăsau, te părăsesc îmbrățișîndu-te ca pe un scump amic-frate:

Toma Dragu

1908, ianuarie 2, joi dimineața, Paris

Iubite amice,

Îmi permit a-ți înapoia odată cu aceasta exemplarul unic din broșura mea pe care mi l-ai trimis și în care am făcut toate corecturile și toate îndreptările de care a mai avut absolută nevoie textul. Fac aceasta în speranța că vom avea norocul să oferim publicului o nouă ediție a broșurei mele în forma sa actuală[2]. Dacă avem deci acest noroc, te rog din toate puterile mele să pui la dispoziția tipografului acest exemplar, ca fiind singurul al cărui text îmi convine, atît ca punctuație cît și ca sintaxă, fără nici o altă modificare ulterioară. Va trebui însă să supraveghem din scurt corecturile acestea, dat fiind că de cele mai multe ori, domnii tipografi nu se cam țin de ele.

Dar încrederea mea în d-ta fiind, pe drept, ilimitată, nu cred necesar să insist mai mult asupra acestui punct.

Aștept scrisoarea d-tale amănunțită cu privire la o ediție mai dezvoltată a broșurei, pe care o crezi absolut necesară.

Primește îmbrățișările și mulțumirile călduroase ale unui amic-frate:

T. Dragu

---

[1] Se referă la D. Marinescu, unul dintre militanții de frunte ai mișcării noastre socialiste de pînă la primul război mondial, secretar al Partidului Social-Democrat din România.

[2] Ediția a doua a broșurii a văzut lumina tiparului la București, în 1908, fiind editată de Noua tipografie profesională „Dimitrie C. Ionescu".

SUB FLAMURA DE LUPTĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

(Urmare din p. 7)

1949, se arăta: „Problema organizării tineretului muncitor, sub conducerea partidului prezintă o mare importanță politică, deoarece, prin marea sa energie, entuziasmul creator și dinamismul său, tineretul muncitor prezintă un factor de seamă al luptei pentru construirea socialismului". Documentele premergătoare congresului de unificare a organizațiilor de tineret ținut la București în zilele de 19-21 martie 1949, dar mai ales cele discutate și adoptate în cadrul congresului evidențiază importanța făuririi organizației unice revoluționare de tineret în vederea angajării plenare a tineretului, sub conducerea partidului comunist, în efortul general al poporului nostru de construire a societății socialiste.

La 8 martie 1957 s-a înființat Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România. Din primul moment organizația a depus stăruință în direcția dezvoltării responsabilității sociale a studenților față de îndatoririle universitare, a pregătirii profesionale a fiecărui student, a integrării studenților în ritmul rapid al dezvoltării noii orînduiri sociale. O deosebită activitate a desfășurat U.A.S.C.R. pentru intensificarea participării studenților la cercetarea și creația tehnico-științifică, pentru educarea comunistă, revoluționară, patriotică și cetățenească a studenților.

Perioada de după Congresul IX al P.C.R. a determinat și în rîndurile tineretului, ale organizațiilor sale revoluționare prefaceri fundamentale. În acești ani, ca și în trecut, atunci cînd s-a aflat nemijlocit în fruntea tineretului, secretarul general al partidului, președintele Republicii, s-a ocupat și se ocupă îndeaproape de întreaga dezvoltare a tinerei generații. La toate marile înfăptuiri din „epoca Ceaușescu" tineretul a răspuns cu dăruire și entuziasm. Minunata experiență a șantierelor naționale a căpătat noi dimensiuni la Porțile de Fier, la Argeș și la Lotru, pe Valea Someșului, la Rogojelu și la Rovinari, în Lunca Dunării și pe șantierul Canalului Dunărea-Marea Neagră.

Datorită grijii permanente a Partidului Comunist Român, a conducătorului său, tovarășul Nicolae Ceaușescu, tînăra generație, organizată pe vîrste și locuri de muncă — șoimii patriei, pionierii, uteciștii, asociațiile studenților comuniști — se bucură astăzi de dragoste și prețuire din partea întregului popor. Astăzi, mai mult ca oricînd în întreaga sa istorie, Partidul Comunist Român își afirmă rolul de îndrumător al tinerei generații, pentru că, așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu încă în 1944, „tineretul este viitorul unui popor". Acum la a 60-a aniversare a creării organizației revoluționare a tineretului din România, tînăra generație își îndeplinește în mod exemplar datoria pe marele front al construirii societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul patriei.

Dr. JOHN SANNESS

Președintele Comitetului pentru

Premiul Nobel pentru Pace

România — o țară devenită realitate apropiată

Celor cîtorva discuții avute, în 1980, la București, cu dr. John Sanness, binecunoscută personalitate a vieții publice norvegiene, li s-au adăugat în scurta vară scandinavă a anului trecut mai multe seri de discuții la Oslo. Principalul subiect al conversațiilor îl constituiau, desigur, relațiile internaționale contemporane, studiului cărora le este consacrată activitatea Institutului pe care-l vizitam, pe care interlocutorul meu l-a condus ani îndelungați, (din 1981 director a devenit dr. Daniel Heradstveit) și a cărui figură centrală el este și în prezent: N.U.P.I. (Norsk Utenrikspolitiks Institutt). Istoria nu a lipsit și nu putea să lipsească din discuțiile noastre, ea fiind nu numai specialitatea sa, ci și pasiunea vieții dr. John Sanness. Cu o deosebită amabilitate, domnia sa a acceptat să împărtășească cititorilor revistei Magazin istoric opiniile sale despre:

1. Corelația dintre istoria națională și cea universală;

2. Experiențele istoriei norvegiene;

3. Lecțiile celui de-al doilea război mondial;

4. România.

1. Civilizația fiecărei țări de pe continentul nostru este o parte a istoriei europene și mondiale. Vreau să nuanțez însă noțiunile: înainte de a fi scandinavi și europeni, noi sîntem norvegieni și trebuie să fim norvegieni. Totodată, nu trebuie să uităm că sîntem europeni și avem interese general europene. Avem însă datoria de a nu amesteca identitatea noastră națională cu cea europeană. După cum nu putem combina cultura noastră cu cea europeană. Trebuie să recunoaștem tot ceea ce au dat și dau țările mari culturii, dar nu putem accepta nici o discriminare. De pildă, în secolul XIX, noi considerăm că Germania avea o tradiție artistică excelentă, dar nu acceptam dominația culturală germană. Există deseori o exacerbare a tendințelor țărilor care sînt mari puteri sub raport economic, politic, militar, geografic, de a exercita și o influență culturală dominatorie. Acest fenomen nu a putut fi perpetuat de puterile coloniale (de pildă, chiar studenții care învățau în universitățile metropolelor începeau să lupte nu numai împotriva dominației politice și economice, ci și a celei culturale) și cu atît mai puțin poate fi el menținut în prezent. Cred că nu există întotdeauna o relație obligatorie între mărimea sau puterea economică a unei țări și contribuția ei la dezvoltarea culturală. Cred mai degrabă în respectul fiecărei culturi. Noi, în Norvegia, considerăm că Henrik Ibsen a revoluționat teatrul modern, că Edvard Grieg și Edvard Munch au adus muzicii și picturii sec. XX ceea ce este o ilustrare a valorii fiecărei culturi.

2. Noi am învățat că o țară mică și cu o populație puțin numeroasă, cum este Norvegia, poate și trebuie să se dezvolte economic, politic, cultural datorită propriilor stimuli. Fără a ignora viața Scandinaviei, ci asumîndu-ne propriile noastre răspunderi, putem și trebuie să punem în valoare propriile resurse economice, ca și istorice.

3. Ultimul război mondial a spulberat definitiv iluzia că poți să te izolezi de viața internațională. De atunci încoace, noi, în Norvegia, credem că trebuie să fim foarte activi în comunitatea internațională, să asigurăm securitatea țării noastre (nu cum s-a întîmplat în 1940, cînd aproape nimeni nu vroia să creadă că sîntem amenințați de Hitler) și să avem relații bune cu toate statele mari și mici. Nu putem confunda însă situația din anii '80 cu cea din anii '30. Există multe stări de lucruri, în lumea de azi, extrem de periculoase și în primul rînd tendințele de dominație. În stare latentă, istoria continuă să fie pîndită de conflictele intereselor naționale, dacă ele nu sînt respectate.

4. Am fost foarte fericit să vizitez — împreună cu soția mea — pentru a doua

oară o țară foarte frumoasă, cum este România. Dacă începi să iubești o țară, dacă te simți bine cînd o vizitezi, amintirile dăinuie. Mai mult. Se adîncesc. Am avut un program excelent și trebuie să vă spun că institutele de cercetări vizitate sînt de nivel european. Peste tot am primit cele mai convingătoare răspunsuri și explicații. Am căutat să prezint — la rîndul meu — politica externă norvegiană și rădăcinile ei istorice la ADIRI, în casa aparținînd odinioară celebrului om politic, Nicolae Titulescu, al cărui centenar de la naștere este aproape și cred că va fi onorat în multe țări ale lumii. Cred că, deși sînt foarte diferiți, norvegienii și românii au în principiile de bază și în scopurile de pace, colaborare și progres o comunitate de interese. Cred că deosebirile istorice, politice, economice nu împiedică înțelegerea și cooperarea strînsă.

Apreciez foarte mult percepția românească asupra istoriei. O găsesc foarte apropiată de a noastră. Admir lupta dacilor, rolul lor în istoria poporului român, ca și în cea a Imperiului roman. Cred că rezistența biologică a românilor dă pînă în zilele noastre o măsură a contribuției lor în istorie. Găsesc percepția românească asupra securității și cooperării în Europa o contribuție extrem de pozitivă pentru relațiile est-vest.

Aș vrea să mărturisesc că bogăția cea mai mare a României sînt oamenii ei.

Cea mai mare onoare în România a fost întrevederea pe care mi-a acordat-o președintele Nicolae Ceaușescu. Pentru mine a fost o convorbire extrem de impresionantă, care mi-a lăsat o amintire de neșters. Președintele Nicolae Ceaușescu, în felul său atît de personal, calm și ferm, m-a oferit o înțelegere clară a punctului de vedere românesc în viața internațională.

Cristian POPIȘTEANU

Românii în HISTORISCHE KRONYCK (Leyda, 1698)

În colecțiile Bibliotecii „V.A. Urechiă" din Galați se păstrează un valoros fond de lucrări străine referitoare la români, multe dintre acestea fiind adunate de V.A. Urechiă[1], care, la 7 decembrie 1889, a donat biblioteca sa orașului Galați. Printre acestea se numără și o lucrare intitulată Historische Kronyck, tipărită în 1698 la Leyda (Olanda) de Johann Ludwig Gottfried.

În paginile cărții am întîlnit, astfel, menționată construirea podului peste Dunăre de la Drobeta de către arhitectul Apolodor din Damasc, precum și relatări despre luptele dintre Traian și Decebal. Una din ilustrații reprezintă chiar o scenă din înfruntarea dacilor cu romanii (imaginea de mai jos). Cronica olandeză consemnează, de asemenea, în cadrul luptelor împotriva Imperiului otoman, participarea românilor, conduși de Iancu de Hunedoara, la bătălia de la Varna (1444) și la cele din 1455-1456. Dintre voievozii români mai sînt amintiți Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare (Waywoda Stephanus), cu victoria sa asupra otomanilor la Vaslui, în ianuarie 1475.

Lucrarea cuprinde și 19 planșe cu chipurile unor personaje mitologice, eroi și mari personalități politice europene. În planșa XVII, împreună cu portretele unor conducători politici de seamă (între care Elisabeta I a Angliei, sultanii Murat IV și Ibrahim I, Ludovic XIII și Ludovic XIV — regii Franței, Filip III și Filip IV ai Spaniei) este reprodus și chipul domnitorului Mihai Viteazul, așa cum apare el în gravura din 1601 a lui Aegidius Sadeler. Originalul gravurii, după cum se știe, a fost descoperit la 2 august 1847 de N. Bălcescu și Al.G. Golescu la Biblioteca Națională din Paris. Reproducerea ei în cronica olandeză, după aproape o sută de ani de la moartea lui Mihai Viteazul, este o dovadă elocventă a faptului că amintirea marelui domnitor și a îndrăznețelei sale fapte politice — unirea celor trei țări române surori — era încă vie în conștiința europeană.

În acest fel, cartea lui Johann Ludwig Gottfried constituie o nouă și concludentă mărturie a prezenței poporului român în circuitul istoriei universale.

Paul PĂLTĂNEA

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1980, 10/1981.

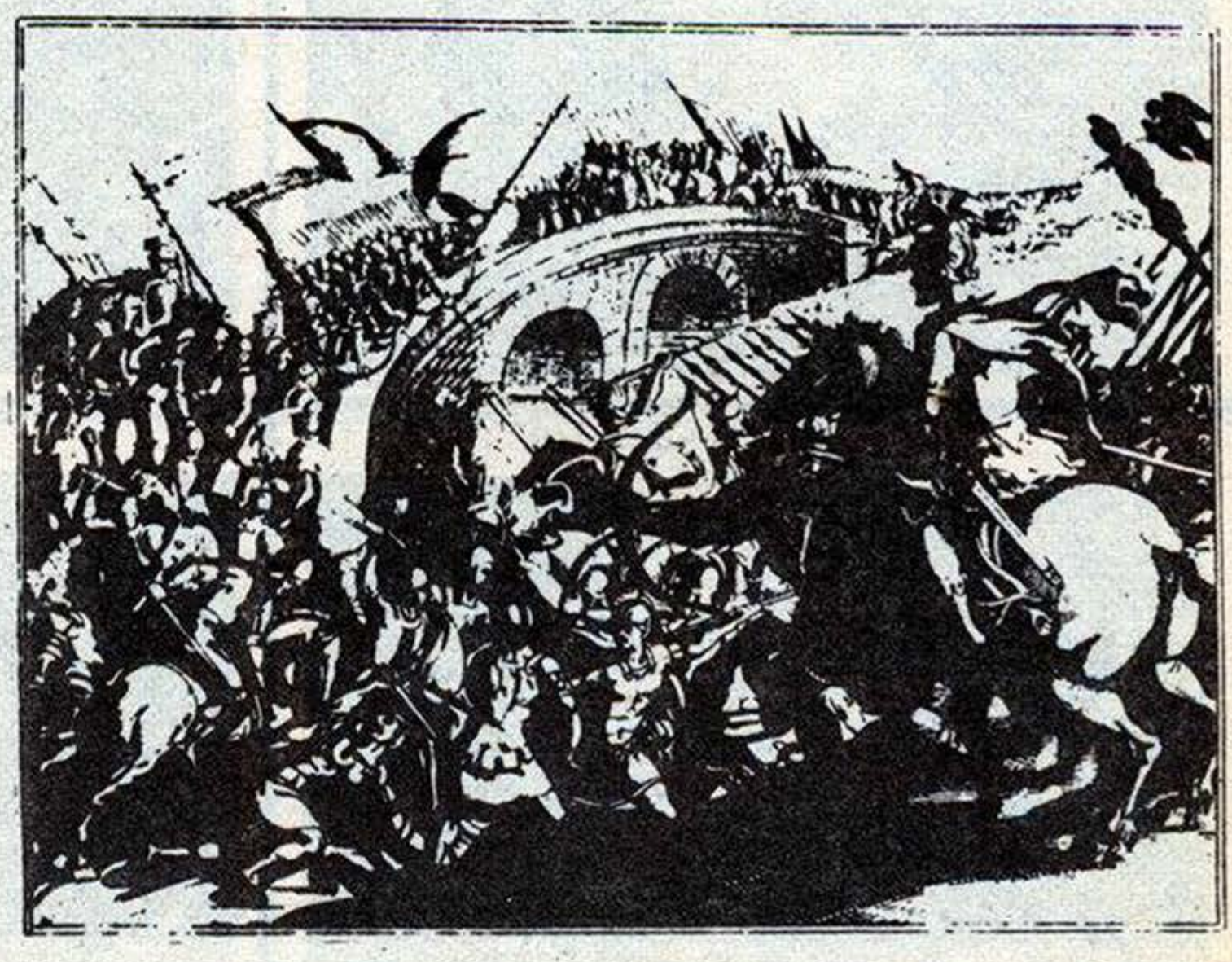

1899
(29 iunie)

CONGRESUL VI AL PARTICIPANȚI

Partea a doua a congresului şi-a desfăşurat lucrările sub forma unei consfătuiri (pregătită de o comisie de organizare alcătuită din I.C. Frimu, C.Z. Buzdugan şi Gh. N. Darie) care şi-a propus „să pună în discuţie tactica partidului pînă la congresul anului viitor". Au participat circa 50 persoane, „cea mai mare parte membri ai Clubului [muncitorilor] din Bucureşti". Pe baza stenogramei lucrărilor părţii a doua a congresului, au fost identificate numele următorilor 18 participanţi:

BUCUREŞTI: **I.C. Frimu, C.Z. Buzdugan, Al. Ionescu, Al. Georgescu, Iosif Nădejde-Armaşu, Panait Zosîn, I. Teodorescu, I. Neagu-Negulescu, Valenti Florescu, I. Marinescu, Vanda Mihail, Andrei Panait, I. Demetrescu, N. Păcală, Gh. Popescu, M. Rădulescu, V. Arin.**

BÎRLAD: **Gh. N. Darie.**

Ordinea de zi a părţii a doua a congresului

1. Propaganda [socialistă] la oraşe.
2. Propaganda [socialistă] la sate.
3. Gazeta partidului [**Lumea nouă**].

Au fost identificate fotografiile următorilor 8 participanţi la partea a doua a congresului:

I. C. Frimu

C. Z. Buzdugan

Iosif Nădejde-Armaşu

Panait Zosîn

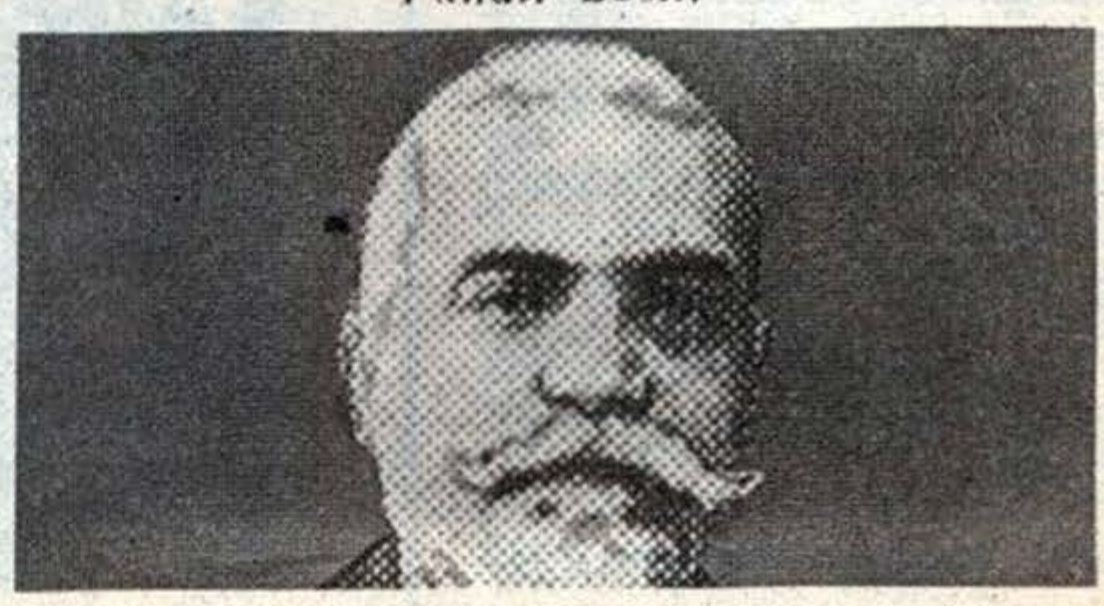

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forța socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

P.S.D.M.R. (PARTEA A II-A)

LA CONGRES

Conducerea lucrărilor părții a doua a congresului

Președinte: **C.Z. Buzdugan.**

Vicepreședinte: **V.. Arin.**

Congresul a hotărît însărcinarea Clubului muncitorilor din București cu misiunea de a conduce mișcarea socialistă din întreaga țară și de a edita în continuare gazeta oficială centrală **Lumea nouă**, ca „organ al partidului muncitorilor" și a stabilit, ca o sarcină primordială a partidului, lupta pentru întărirea și consolidarea organizatorică a cluburilor muncitorești și a sindicatelor. Comitetul Executiv al Clubului muncitorilor din Capitală era format din: **I.C. Frimu, C.Z. Buzdugan, Al. Georgescu**; secretar: **C.N. Avramescu.** În încheierea lucrărilor, **Gh. N. Darie** (Bîrlad) „declară că se va întoarce mulțumit în mijlocul prietenilor săi bîrlădeni, care l-au trimis din provincie la centru să vadă ce se va face pentru propășirea ideilor sfinte nouă tuturor. Ceea ce s-a făcut e bun și solid. Felicită pe muncitori de purtarea lor și-i îndeamnă la lucru".

Al. Ionescu

Al. Georgescu

I. Teodorescu

I. Neagu-Negulescu

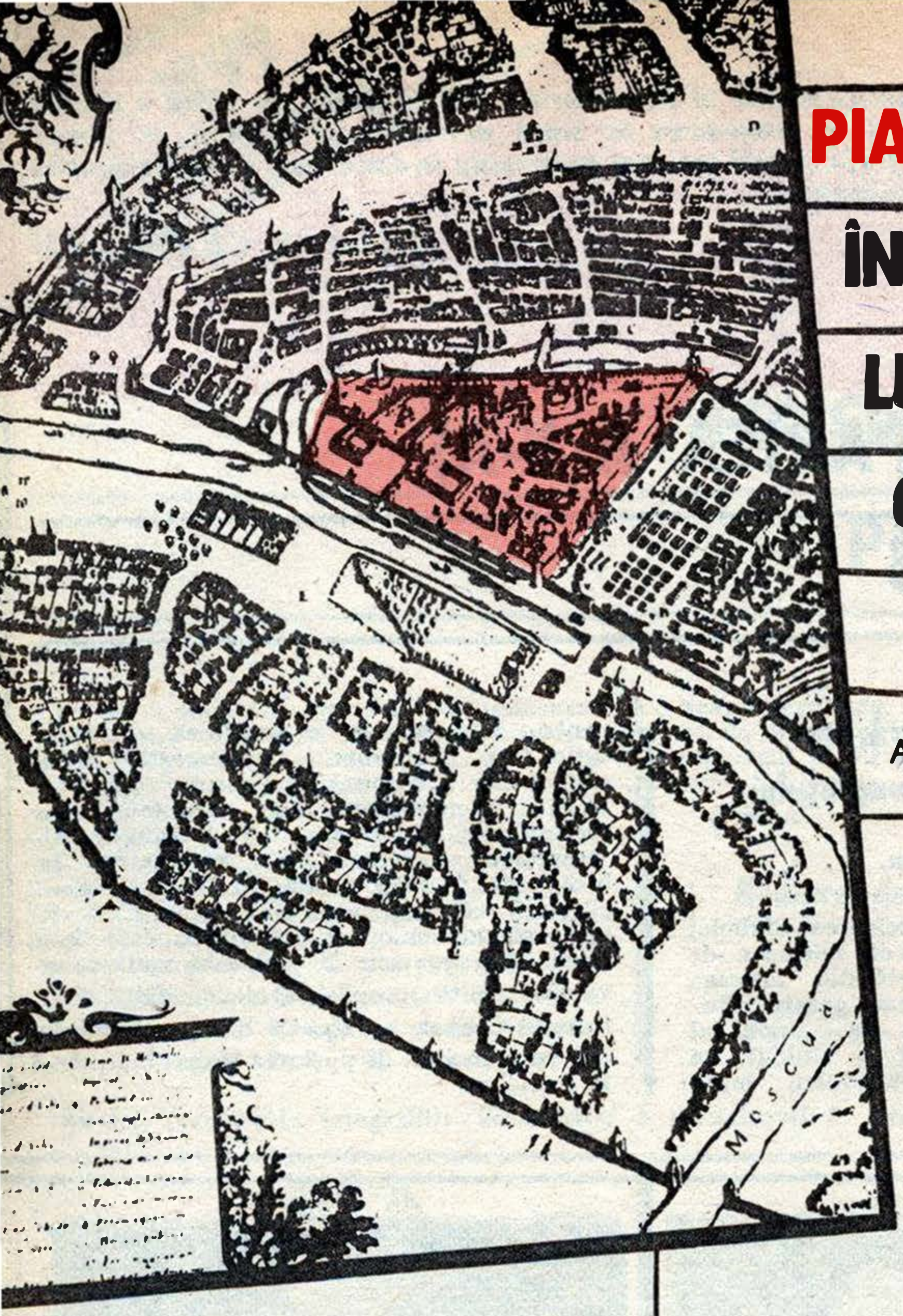

PIAŢA ROŞIE

ÎN VREMURILE LUI IVAN CEL GROAZNIC ŞI PETRU I

A. M. VASNEŢOV

Construită, după opinia unor cercetători, în anii '90 ai secolului XV, după a altora, mai devreme (ea existînd în anul 1147, cînd Moscova a fost menţionată pentru prima oară în cronici[1]), Piaţa Roşie reprezintă un grandios ansamblu arhitectonic, de importanţă istorică. De-a lungul anilor, ea a constituit subiectul a sute de tablouri despre trecutul Moscovei, semnate de pictori ruşi şi străini. Printre cei care i-au consacrat mare parte din activitatea lor artistică, se numără şi Apollinari Mihailovici Vasneţov (1856-1933), peisagist istoric rus de renume, membru al Academiei de arte din Petersburg (1900). Pînzele sale, bazate pe o minuţioasă studiere a izvoarelor istorice, a monumentelor vechii arhitecturi naţionale ruse, a materialelor oferite de săpăturile arheologice, înfăţişează vechea capitală a Rusiei, începînd din sec. XII pînă în anii primului pătrar al veacului XX.

Istoric şi arheolog în acelaşi timp — domenii în care a scris o serie de lucrări — artistul rus şi-a însoţit fiecare dintre tablourile sale de un studiu explicativ, ştiinţific documentat. Antologia articolelor istorice ale lui A.M. Vasneţov, intitulată Trecutul Moscovei **şi îngrijită de un grup de muzeografi sovietici, se află în curs de apariţie în editura sovietică „Moskovskii rabocii". Articolul de mai jos, pe care-l reproducem după publicaţia** Sovetskaia Rossia, **nr. 179, din august 1981, a fost scris în mai 1925. Titlul aparţine redacţiei noastre.**

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1977.

Orice oraș important avea un focar al vieții sale sociale și politice, de obicei piața centrală a orașului: Roma antică — Forumul; Florența — Piazza Signoria; Parisul — Place de la Grève etc. În vechea Moscovă au existat două asemenea piețe: Ivanovskaia, în interiorul Kremlinului, și Piața Roșie, lîngă zidul lui de nord-est. În prima dintre ele, mai strîmtă, se dădea citire ucazurilor și se adunau copiști, care mîzgăleau la repezeală jalbe, la cererea oamenilor din popor, neștiutori de carte. Situată însă în imediata apropiere a palatului țarului, ea era deseori inaccesibilă poporului.

Cu totul altfel au stat lucrurile cu Piața Roșie, o piață cu adevărat populară. Aici se concentra întregul comerț al vechii Moscove, aici bătea cel mai accelerat pulsul vieții Rusiei. Din locul unde se citeau ucazurile, autoritățile țării, în primul rînd țarii și boierii, se adresau maselor. În anul 1613, cînd Mihail Feodorovici Romanov, întemeietorul dinastiei Romanovilor, a fost ales țar, delegații au adus buletinele „de pe tot pămîntul Rusiei" în Piața Roșie. Tot aici, au avut loc sîngeroase frămîntări populare. În mai 1606, piața a fost martora sfîrșitului aventurii falsului Dimitrie[1], al cărui cadavru a fost expus, cu un fluier în gură, timp de trei zile, lîngă Porțile Frolov, pentru ca apoi să fie aruncat la groapa comună.

În 1698, în Piața Roșie s-au desfășurat crîncenele represalii ordonate de tînărul Petru I împotriva streliților răsculați[2], deși majoritatea execuțiilor, dacă nu toate, aveau loc în alte piețe ale Moscovei. În sec. XVII, importanța socială a pieței a crescut, pentru că acolo se afla Palatul administrativ, pe locul actualului Muzeu de istorie. În incinta acestei clădiri se rezolvau probleme legate de amenajarea orașului și de ordinea publică.

În acea perioadă, Piața Roșie a reprezentat mai ales centrul comercial al Moscovei. Datorită halelor sale, celor peste 300 prăvălii, corturilor, gheretelor, meselor și băncilor pe care erau etalate fel și fel de mărunțișuri de vînzare, i se mai spunea „Piața cea Mare" sau „Jarișteа". Ultima denumire semnifica locul unei permanente forfoteli, cum se iscă, de obicei, în cazul unui pîrjol. Oamenii se înghesuie, se grăbesc, aleargă. „Încotro alergi? Doar nu arde" — este o veche zicală în popor.

Halele erau foarte bine păzite contra incendiilor: zi și

2.

3.

În decursul veacurilor, Piața Roșie a fost martora multor momente istorice. Aici, de exemplu, 1. s-a sărbătorit pe l u prima oară ziua de 1 Mai, în anul 1917, 2. s-a vegheat împotriva atacurilor aeriene hitle iste, în timpul Marelui război pentru apărarea pat iei, 3. au fost prezentate în timpul paradei victoriei din 24 mai 1945, drapelele luate forțelor hitleriste

În p. 22: cartiere ale Moscovei sec. XVII, separate prin ziduri fortificate

[1] *Magazin isto ic.* nr. 9/1970.

[2] La instigarea regentei Sofia, streliții (pedestrași cu funcții polițienești) au pus la cale răsturnarea lui Petru I. Țarul a înecat în sînge revolta lor, i-a lichidat și a creat, în locul lor, prima unitate de infanterie regulată.

noapte. în piață se aflau o gardă și multe butoaie cu apă pentru protejarea mărfurilor, mare parte dintre ele din import. În pivnițele halelor se vindeau vinuri spaniole și franțuzești. „Cînd cobori acolo — nota Kilburger[1] — ți se dă să guști în pahărele tot soiul de vinuri și, după ce alegi, începe tocmeala... Jupînii, ca dealtfel toți rușii, sînt foarte amabili. Dacă ai nevoie, îți vînd vinul cu vase cu tot. Ca gustare, ți se oferă pîine, stafide, migdale". Dar nu știu, zău, dacă cel mai interesant negoț din această piață nu se făcea la răspîntia Spasski și pe pod: se vindeau acolo cărți cu conținut laic și religios, iar spre sfîrșitul secolului tablouri de prost gust.

Să vorbim acum despre rolul defensiv al Pieței Roșii pentru Kremlin. De aici, dinspre est, se deschidea principala cale de acces spre Kremlin, deoarece cele două laturi ale triunghiului pe care-l formează Kremlinul dispuneau de obstacole naturale: rîul Moscova și iazurile Neglinsk. La sfîrșitul sec. XVI, de-a lungul laturii estice a Kremlinului, s-a săpat un șanț fortificat pe margini cu pereți crenelați. În 1924, în timpul lucrărilor de construcție a Mausoleului lui Lenin, muncitorii au dat peste aceste ziduri. O altă fortificație care apăra calea de acces spre Kremlin dinspre Piața Roșie pot fi considerate pivnițele Catedralei „Vasili Blajennîi"[2]. Se știe că înainte de construirea altarului [lui Vasili Blajennîi], pivnițele catedralei se foloseau drept depozite de mărfuri. Erau niște cazemate, cu uși mari de fier. Această supoziție este confirmată de ambrazurile înguste, îndreptate spre rîul Moscova, de temeliile catedralei, groase ca niște pereți de cetate, ca și de șanțul circular, aflat de-a lungul pereților exteriori ai clădirii. În plus, în sec. XVIII, exista o trecere subterană, care unea încăperile de sub Catedrala „Vasili Blajennîi" cu podul Spasski, al Kremlinului. Acest lucru s-a descoperit întîmplător; s-au găsit cîteva persoane suspecte, ascunse în încăperile încuiate ale pivnițelor. Întrebate cum au ajuns acolo, au răspuns: „Pe sub podul Spasski". La rîndul lor, încăperile de sub „Vasili Blajennîi" comunicau și ele cu turnul Spasski al Kremlinului.

Cum arătau clădirile care înconjurau Piața Roșie, în a doua jumătate a sec. XVII? Însăși denumirea de *Roșie (Krasnaia)* stă mărturie faptului că era cea mai frumoasă, că avea cele mai frumoase clădiri. În limbaj popular, *krasnaia* și *krasivaia* (frumoasă) erau sinonime. Fără îndoială, pe primul loc se situa Catedrala „Vasili Blajennîi", care a rămas aproape neschimbată pînă astăzi. Din păcate, fațada ei nu este îndreptată spre Piața Roșie, ci spre Kremlin. Dinspre piață, se vede numai latura nordică a catedralei. O urmează, ca frumusețe și importanță, Porțile Frolov sau Spasski, al căror corp de bază, cel inferior, s-a construit în sec. XV, iar partea superioară în sec. XVII. Turnul Spasski nu s-a schimbat aproape deloc pînă astăzi. Orologiul se găsea în altă parte, avea un cadran albastru rotitor, pe care erau desenate stele aurii, luna și 17 ore, împărțite în de zi și de noapte. Deasupra era fixat un disc aurit al soarelui, cu o rază. Cifra care se găsea în dreptul razei indica ora. Turnul era alb ca, dealtfel, majoritatea zidurilor Kremlinului, după cum se menționează în letopisețe. „Crenelurile zidurilor trebuie reparate și văruite", scria o cronică.

În partea răsăriteană a pieței, se înălțau halele. Încă din timpul lui Ivan IV cel Groaznic (1533-1584), ele erau de piatră, cu arcade tipice construcțiilor de acest gen. În a doua jumătate a sec. XVII, pe timpul țarului Aleksei Mihailovici, halele s-au reconstruit, ele rezistînd pînă la începutul sec. XX, cînd au fost dărîmate pînă în temelii și construite după un nou proiect.

Un detaliu interesant al pieței îl constituiau cele 18 biserici de lemn, situate între porțile Spasski și Nikolski și reprezentate în toate vechile planuri ale Moscovei. Legenda spune că ele au fost înălțate pe oasele celor condamnați de Ivan cel Groaznic, ceea ce istoria infirmă, pentru că ele existau și în sec. XV, pe timpul țarului Ivan III. În vecinătatea bisericilor, se aflau cimitire. Probabil că locuitorii Kremlinului, neavînd locuri de veci chiar în Kremlin, își înmormîntau morții în apropiere, dincolo de zidurile cetății. În 1687, Petru I, preocupat de amenajarea și înnoirea Pieței Roșii, a dat ordin ca bisericile să fie salvate. El a ordonat să fie mutate lîngă Catedrala „Vasili Blajennîi". Poruncile se dau repede, dar nu se îndeplinesc la fel de repede. Anul stabilit pentru executarea ordinului nu a fost suficient. Proiectul de mutare nu s-a realizat decît pe la sîrșitul secolului, după cum stau mărturie picturile vremii.

În românește de
Florentina DOLGHIN

---

[1] Johann Philipp Kilburger, membru al Ambasadei suedeze în Rusia (1673-1674), este autorul lucrării *Scurtă știre despre negoțul rusesc. Cum s-a desfășurat el în toată Rusia, în 1674* în care descrie starea comerțului Rusiei cu Europa Apuseană și cu Orientul.

[2] Catedrala „Pokrovski", remarcabil monument al arhitecturii naționale ruse, a fost construită în anii 1555-1560, de către arhitecții Barma și Postnik. Ea celebra victoria asupra hanatului de Cazan, eveniment important al epocii de constituire a statului centralizat rus și de transformare a lui în stat multinațional. Din anul 1558, cînd aici s-a ridicat altarul lui Vasili Blajennîi, contemporan cu Ivan IV, a început să i se spună simplu „Vasili Blajennîi".

În decembrie 1594, oştile lui Mihai Viteazul trec Dunărea şi atacă fulgerător garnizoanele otomane de la Şiştov, Rahova şi Nikopol. La 8 ianuarie, anul următor, asediază Silistra, pentru ca în ziua de 25 a aceleaşi luni să asalteze Rusciukul. Detaşamentele voievodului român ajung pînă în apropiere de Adrianopol, stîrnind o mare fierbere în toată Peninsula Balcanică. Bulgarii, sîrbii, albanezii, grecii privesc cu simpatie şi solidaritate acţiunile lui Mihai, nutrind speranţa înlăturării stăpînirii otomane. Numeroşi locuitori din sudul Dunării se alătură oştirilor române sau organizează cete de haiduci care atacă garnizoanele otomane. 2 000 haiduci bulgari şi sîrbi, profitînd de situaţia prielnică ce se crease în Bulgaria, atacă şi cuceresc Sofia, dar n-o pot menţine multă vreme. Ei se retrag în faţa inamicului superior şi se îndreaptă spre Tîrnovo unde, între timp, izbucnise o răscoală antiotomană.

În 1596, oştile lui Mihai Viteazul îşi continuă acţiunile în sudul Dunării. Detaşamentele comandate de Baba Novac, în rîndul cărora se află numeroşi sîrbi şi bulgari, obţin strălucite victorii în Balcani şi cuceresc Plevna. Autorităţile otomane sînt îngrijorate de perspectiva declanşării, sub conducerea voievodului român, a unei răscoale generalizate a popoarelor asuprite din Peninsula Balcanică şi iau măsuri urgente. O impresionantă armată, comandată de Sinan Paşa, trece la reprimarea cruntă a răsculaţilor. Mulţi bulgari vin în Ţara Românească pentru a-şi scăpa viaţa. Mihai Viteazul le acordă azil şi sprijin material. „Pe cei de acolo [din Bulgaria!, care erau creştini sau bulgari, mari şi mici, după socoteala mea 16 000 suflete — scria el

ROMÂNII
ŞI RENAŞTEREA STATULUI
NAŢIONAL BULGAR

CONSTANTIN N. VELICHI

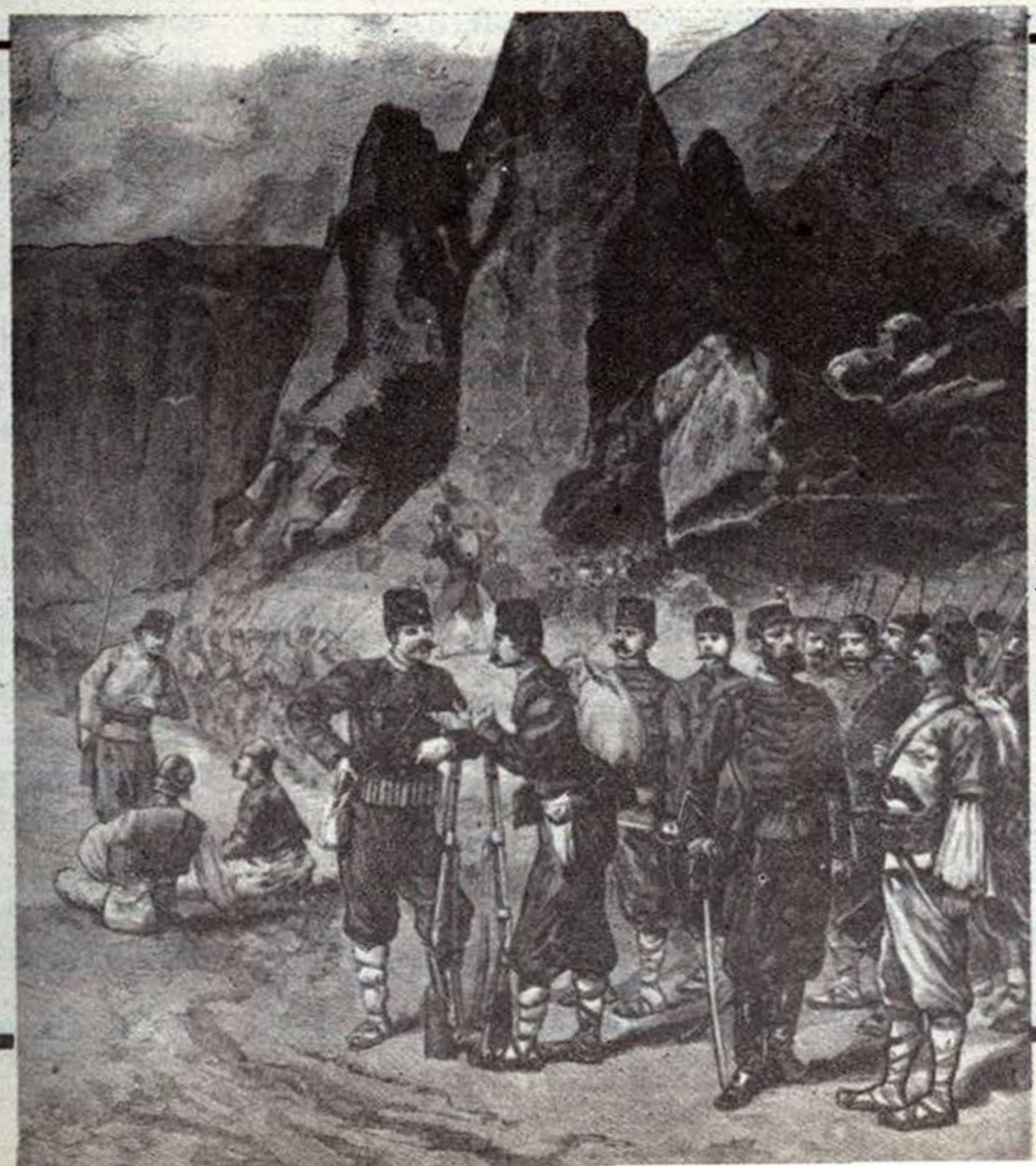

Cete de răsculaţi bulgari în Munţii Balcani; în 1877-1878 mii de voluntari din ţara vecină, organizaţi şi pregătiţi în tabere din România, au luptat cu eroism pentru eliberarea patriei lor

arhiducelui Maximilian — cu toată averea lor i-am trecut peste Dunăre. Şi celor mai săraci le-am dat, pretutindeni în ţărişoara mea, unde s-a putut, atîta loc cît să-şi poată agonisi hrana".

Sînt multe astfel de episoade în zbuciumata istorie a celor două popoare. Aflaţi, secole de-a rîndul, în calea aceloraşi primejdii, românii şi bulgarii se ridică de nenumărate ori la luptă pentru apărarea libertăţii, împotriva asupririi străine. Din 1396, cînd ultima formaţiune politică bulgară cade sub stăpînirea otomană, pentru poporul bulgar începe aşa-numita „roble neagră", Bulgaria devenind un sangeac în cadrul paşalîcului Rumeliei. Păstrîndu-şi în permanenţă un regim de pronunţată autonomie, ţările române poartă lupte îndîrjite împotriva dominaţiei străine, secole de-a rîndul fiind loc de refugiu, gazde primitoare şi sprijinitoare ale luptei celor asupriţi pentru independenţă. Mircea cel Bătrîn, Dan II sau Iancu de Hunedoara ajută şi primesc, la rîndul lor, sprijin din partea bulgarilor şi sîrbilor în lupta pentru alungarea primejdiei otomane. Planul unor largi coaliţii antiotomane cu participare românească şi a celorlalte popoare din Balcani îi preocupă pe mulţi voievozi români — ca Matei Basarab, Grigore Ghica, Ştefan Petricelcu şi Ştefan Cantacuzino. Este cunoscut faptul că în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu s-a produs o masivă emigrare a bulgarilor peste Dunăre, domnul român permiţînd aşezarea acestora la Craiova, Rîmnicu Vîlcea, Brădiceni ş.a.

Relaţiile româno-bulgare, izvorînd din interese şi ţeluri comune, cunosc o puternică dezvoltare şi intră într-o fază nouă odată cu destrămarea feudalismului şi apariţia burgheziei, clasa socială interesată în crearea statelor naţionale. Istoriografia bulgară numeşte această perioadă Renaşterea Bulgariei.

În paginile care urmează sînt rememorate cele mai semnificative momente ale luptei revoluţionare a poporului bulgar pentru cucerirea independenţei naţionale, insistîndu-se asupra rolului hotărîtor pe care l-a jucat emigraţia bulgară din România în organizarea acestei lupte şi a sprijinului şi solidarităţii poporului român, a forţelor politice din ţara noastră, faţă de cauza dreaptă a poporului bulgar.

M. ŞTEFAN

Cînd se vorbeşte despre Renaşterea Bulgariei se are în vedere, de fapt, perioada cuprinsă între anii 1762 şi 1878, corespunzătoare trecerii de la feudalism la capitalism. Un răstimp destul de lung, dar explicabil, căci sistemul feudal otoman a fost o frînă foarte puternică în calea dezvoltării relaţiilor de producţie capitaliste şi a noii clase sociale — burghezia.

Caldă ospitalitate

Asuprirea naţională, cruntele represiuni organizate de autorităţile otomane au determinat o masivă emigrare a bulgarilor.

În cadrul luptei antiotomane din secolele XV-XVIII, ţările române, singurele din sud-estul Europei rămase autonome, au fost nu numai gazdă primitoare pentru bulgari, greci şi sîrbi, ci şi locul unde s-au conceput, de multe ori chiar şi pus în aplicare, planuri de luptă pentru independenţă. Referindu-se la acest fenomen, cunoscutul revoluţionar bulgar G.S. Rakovski avea să scrie: „După căderea Bulgariei sub jugul otoman, România, păstrîndu-şi viaţa politică şi drepturile sale, a fost pentru naţiunea bulgară un adăpost liber şi inviolabil, iar casa ţăranului român a fost deschisă bulgarilor cu cea mai caldă ospitalitate".

Apropierea de patrie, condiţiile deosebit de prielnice care i-au fost oferite în ţara noastră, au făcut ca emigraţia bulgară din România să se situeze în fruntea mişcării de eliberare naţională a poporului bulgar, cu mari contribuţii pe plan cultural şi politic. La începutul sec. XIX, numărul bulgarilor refugiaţi în România era destul de mare, iar mediul în care trăiau furniza, pentru fruntaşii lor, destule exemple ce puteau fi preluate atît pe plan politic cît şi cultural. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, urmînd pilda românilor, ei au format corpuri de voluntari care au luptat alături de armata rusă. La sfîrşitul războiului, un alt mare număr de bulgari s-au aşezat la nord de Dunăre, mulţi dintre ei participînd activ la revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu şi la mişcarea eteristă. Şi mai mulţi bulgari s-au refugiat pe pămîntul românesc după conflictul ruso-turc din 1828-1829.

În perioada următoare, lupta bulgarilor pentru emancipare naţională a intrat într-o nouă fază, marcată prin răscoalele din Bulgaria din anii 1835-1837, de cele trei încercări de răscoală (1841-1842 şi 1843) ale unor cete formate din emigranţii care-şi stabiliseră centrul de acţiune la Brăila şi de răscoala antiotomană de la Vidin, din 1850. În toate aceste evenimente, bulgarii refugiaţi în ţările române — avînd sprijinul şi simpatia cercurilor progresiste româneşti — au jucat un rol foarte însemnat. Trebuie precizat, totodată, că în cele mai multe cazuri patrioţii bulgari şi-au desfăşurat activitatea sub privirile îngăduitoare ale autorităţilor române, care — chiar atunci cînd Poarta a cerut luarea unor măsuri severe — au găsit diferite căi de a le eluda[1].

Cel care a pus baz le ideologiei revoluţionare bulgare a

---

1 *Magazin istoric*, nr. 7/1967.

fost G.S. Rakovski; el a avut strînse legături cu România. În 1857, cînd a scos primul său ziar la Novisad, Rakovski scria că lupta românilor pentru unitate națională — luptă ce intrase într-o fază înaintată — reprezenta un puternic sprijin pentru poporul bulgar. Viitorul stat românesc unitar — arăta revoluționarul bulgar — „va constitui un mare pas înainte și pentru eliberarea popoarelor creștine din Imperiul otoman". Rakovski nu s-a înșelat: domnitorul Cuza a acordat un larg sprijin slrbilor și bulgarilor[1], în vederea organizării luptei lor pentru independență. În timpul domniei sale, mai ales după 1862 România a devenit centrul mișcării revoluționare bulgare de eliberare națională, la București și apoi la Giurgiu creîndu-se toate organizațiile emigrației bulgare.

Stabilit la București în 1863, revoluționarul G.S. Rakovski s-a bucurat de sprijinul deschis al domnitorului Cuza, al lui M. Kogălniceanu, B.P. Hasdeu, C.A. Rosetti, Cezar Bolliac ș.a. În 1864, Rakovski a început să editeze un organ de presă, *Bădușinost-Viitorul*, la care a colaborat și Hasdeu și care milita pentru eliberarea Bulgariei, pentru colaborare și prietenie româno-bulgară. Bineînțeles, Poarta a cerut imediat suspendarea ziarului și expulzarea lui Rakovski, dar Cuza n-a dat curs acestor solicitări. Mai mult, el a strîns legăturile cu Rakovski, ajutîndu-l pe acesta să trimită două cete înarmate în Bulgaria.

Lumina tiparului

De un deosebit sprijin s-au bucurat patrioții bulgari din partea poporului nostru și în activitatea culturală pusă în slujba luptei pentru independență.

Pînă în primele decenii ale sec. XVIII, școlile bulgare funcționau pe lîngă biserici, avînd un caracter religios. În multe din aceste școli limba de predare era cea greacă. Negustorii mai bogați își trimiteau copiii la școli străine, mai ales la vestita Academie domnească din București, unde episcopul Sofronie de Vrața (Stoico Vladislavov) și-a adus și el nepoții. În tinerețea sa, Sofronie copiase și răspîndise cartea lui Paisie de la Hilandar, *Istoria slavo-bulgară* (1762), lucrare considerată drept începutul „Renașterii bulgare". El a stat un timp în satul Arbănași de lîngă Tîrnovo. Aici, la Arbănași, aveau case o serie de familii boierești din Țara Românească, de exemplu, Văcărești, Brîncoveanu și alții; ei se duceau vara acolo sau făceau dese popasuri în drum spre Constantinopol. Prin ei, Sofronie a intrat în contact cu cultura din Țara Românească. Ales episcop de Vrața, Sofronie a fost silit, din cauza persecuțiilor autorităților otomane, să se stabilească la noi în țară. Aici, cu ajutor românesc, a desfășurat o bogată activitate culturală. În afara multor traduceri, printre care și o carte asupra religiilor în care a folosit opera lui Dimitrie Cantemir, el a tipărit la Rîmnicu Vîlcea, în 1806, prima carte scrisă în limba vorbită de poporul bulgar și nu în slava bisericească. Tot el este și autorul primei lucrări beletristice bulgare, a primei cărți moderne în adevărata accepție a cuvîntului: *Viața și suferințele păcătosului Sofronie*.

La Academia domnească din București au învățat mulți bulgari, unii dintre ei revenind apoi în patrie. Aici a studiat și Petru Beron, care, cunoscînd sistemul de învățămînt de la București, s-a gîndit să-l introducă și în Bulgaria. În acest scop, a alcătuit primul abecedar bulgar după modele românești și grecești. Evenimentele anului 1821 l-au silit să se refugieze la Brașov, unde cartea a și apărut în 1824. La început, abecedarul s-a răspîndit greu în Bulgaria, deoarece aici nu existau școlile necesare. Spre a înlătura acest neajuns, învățatul călugăr Neofit de la Rila a venit la București pentru a căpăta experiență, tipărind și o gramatică bulgară. Alte manuale au fost scrise tot aici, dar pentru că tipografiile românești erau prea aglomerate, au fost trimise spre imprimare în alte părți.

Întors în Bulgaria, Neofit de la Rila a deschis, în 1835, la Gabrovo, prima școală modernă bulgară, urmată curînd și de altele, susținute generos cu bani de către bulgari stabiliți în România. În scurtă vreme, au luat ființă și la noi tipografii bulgare pentru imprimarea manualelor, traducerilor, cărților populare etc. În perioada 1806-1868, s-au tipărit în țara noastră 300 cărți bulgare, în 17 tipografii românești și în 21 tipografii bulgare. De asemenea, între anii 1852-1878 s-au tipărit în România 57 periodice bulgare (dintr-un total de 98). În aceeași perioadă au funcționat 23 școli bulgare, numărul intelectualilor formați la noi în sec. XIX trecînd de 400. Cu mici excepții, în România și-a scris și tipărit întreaga sa operă poetică, ca și proza sa politică, cel mai mare poet bulgar — Hristo Botev; scriitorul național al Bulgariei, Ivan Vazov, și-a publicat tot la București primele sale culegeri de poezii; lucrările altor mari cărturari au apărut tot în țara noastră. Teatrul bulgar s-a născut la Brăila, unde Dobri Voinikov și-a scris și și-a jucat piesele sale patriotice, după cum în 1869, în același oraș, a luat ființă *Societatea literară bulgară*, embrionul Academiei bulgare de științe de mai tîrziu.

1 *Magazin istoric*, nr. 5/1975.

UN CĂPITAN ROMÂN ÎN AMERICA RĂZBOIULUI CIVIL

ADRIAN SILVAN IONESCU

Printre valoroasele exemplare din fototeca Muzeului de istorie a Municipiului Bucureşti, se află şi o fotografie executată în 186 de un vestit fotograf american, Alexander Gardner, unul dintre primii fotoreporteri de război, printre pionierii căruia s-a aflat şi românul Carol Pop de Szathmàry[1]. Alexander Gardner era „fotograful Armatei de pe Potomac" din timpul războiului civil american[2]. Fotografia înfăţişează un ofiţer într-o tunică de infanterist român de la mijlocul secolului trecut, uniformă căreia i-au fost adăugate unele detalii specifice vestmintelor militare americane. Chipiul alb al ofiţerului poartă însemnele domnului român Alexandru Ioan Cuza.

Personajul din fotografia de acum 117 ani ajuns pe pămîntul american într-unul din momentele dramatice ale istoriei Statelor Unite, este căpitanul Emanoil Em. C. Boteanu (1836-1897)[3], ofiţer de stat major, adjutant al lui Alexandru Ioan Cuza. Membru al unei cunoscute familii de militari, absolvent al primei promoţii a Şcolii militare din Bucureşti (deschisă în 1850), cu studii continuate în Franţa, Emanoil Boteanu a deţinut importante funcţii în armata română: adjutant al domnitorului, secretar al Ministerului de război, şef (pentru scurt timp) al marinei, precum şi comandant al mai multor regimente de infanterie de linie şi de dorobanţi. În timpul războiului românilor pentru independenţă (1877-1878), Emanoil Boteanu a fost şef de stat major al Corpului de observaţie şi, apoi, şef de stat major al Diviziei 4, care s-a acoperit de glorie în eroicele lupte de la Plevna.

În 1864, a fost trimis de domnitorul Alexandru Ioan Cuza ca observator pe frontul american, unde se desfăşura confruntarea armată dintre Nord şi Sud. Trimiterea unor ofiţeri români ca observatori pe diferite cîmpuri de bătălie făcea parte din amplul plan de măsuri iniţiat de domnitorul Cuza în vederea reorganizării armatei României.

Relatări despre desfăşurarea războiului civil din America apăruseră, în 1862, în *Românul*,

1-2 *Magazin istoric*, nr. 12/1973; 7/1976; 5/1977.

datorate voluntarului român, căpitanul Nicolae Dunca, aghiotant al generalului John C. Frémont. În cadrul forţelor nordiste, de-altfel, au mai luptat Eugen Alcaz şi generalul George Pomuţ, comandantul Regimentului 15 infanterie Iowa. Nicolae Dunca a murit eroic în bătălia de la Cross Keys (8 iunie 1862), iar Eugen Alcaz la Bull Run (21 iulie 1861).

În 1864, revista *România militară* — printre întemeietorii căreia s-a aflat şi Emanoil E. Boteanu — a publicat, de asemenea, relatări de pe fronturile americane. Ştiri privind aceste evenimente au apărut curînd şi în alte publicaţii din România sau Transilvania, în cadrul rubricilor de cronică militară.

La rîndul său, căpitanul Boteanu a transmis în ţară constatările şi observaţiile sale, care au apărut în *Monitorul oastei*, din martie-iunie 1865, constituind singurele mărturii cunoscute pînă acum ale unui român despre sfîrşitul războiului civil american.

Ajuns în America la sfîrşitul anului 1864, căpitanul Boteanu s-a bucurat de o atenţie deosebită. A fost primit de secretarul Departamentului de stat, William Henry Seward şi de ministrul interimar de război, Dana. Boteanu a fost repartizat pe lîngă Armata de pe Potomac, a generalului George Gordon Meade.

Emanoil Boteanu a avut prilejul să cunoască îndeaproape organizarea unităţilor nordiste, să observe poziţiile, să studieze lucrările de fortificaţii. A luat cunoştinţă de sistemul de recrutare a combatanţilor, urmărind şi modul în care se făcea instruirea militarilor. La capătul a aproape cinci ani de război, cu grele jertfe de o parte şi de alta, văzîndu-i pe combatanţi, Boteanu constata: „Cît pentru calităţile soldatului, pociu zice că în general este solid şi disciplinat la serviciu... Oficeri[i] sînt buni..., se bat cu multă vigoare, sînt printre dînşii oficeri capabili şi de multă onoare".

Un loc important în relatările sale îl deţin descrierile luptelor la care a participat. A avut prilejul astfel să observe slăbirea rezistenţei inamice, prevăzînd inevitabila înfrîngere a Confederaţiei sudiste: „În cîmpiile Virginiei se va hotărî negreşit în acest an dacă Confederaţia trebuie a trăi sau a muri", nota Boteanu la 15 martie 1865.

La 25 martie, a participat la bătălia de la fortul Stadman, însoţindu-l pe generalul Humphreys. Împreună au inspectat liniile tiraliorilor. Boteanu a fost impresionat de „muzica gloanţelor... şi ghiulelele care se înfigeau în pămînt la 20 paşi depărtare de noi şi care fac un zgomot teribil, mai cu seamă obuzierele ce se spărgeau deasupra capetelor noastre; din norocire, nu furăm răniţi nimene, însă... întîiele momente fură foarte grele; cînd începu gloanţele să şuiere începurăm a ne învîrti cu cai[i] în loc... însă ne liniştirăm curînd văzînd sîngele rece al generalului şi fiecare stăturăm pe loc ca nişte statui". În aceeaşi relatare, căpitanul Boteanu consemna şi o întîlnire surprinzătoare: spre a-i sluji de ghid pe cîmpul de luptă îi fusese dat un soldat „care vorbea puţintel rumâneşte, căci fusese la Bucuresci", despre care, din păcate, nu aflăm nici o informaţie suplimentară. Ofiţerul român aminteşte şi de un moment solemn, care a avut loc chiar în timpul desfăşurării luptelor: vizita preşedintelui Abraham Lincoln, împreună cu soţia, care, însoţiţi de generalii Grant şi Meade şi de tot statul major, au trecut în revistă trupele.

În cel din urmă raport, din aprilie 1865, Boteanu consemna evenimentele care au precipitat sfîrşitul războiului; urmărirea şi încercuirea armatei generalului Robert E. Lee, care a capitulat la 9 aprilie 1865. Sudiştii erau dezbrăcaţi, prost înarmaţi şi demoralizaţi. În acelaşi raport, căpitanul român menţiona lapidar, fără alte comentarii, moartea preşedintelui Lincoln, asasinat la 14 aprilie 1865 de un fanatic sudist.

Mai puţin cunoscute astăzi, relatările căpitanului Boteanu aduc un plus de informaţie privind istoricul legăturilor româno-americane din secolul trecut.

Căpitanul Boteanu (în p. 28 sus) şi baterie de artilerie din 1864. Imagini datorate lui Alexander Gardner, fotograful Armatei de pe Potomac

BĂILE — PATRU MILENII VECHIME

Cînd au apărut primele băi? După aprecierile cercetătorilor, cele dintîi „săli de baie" ar fi cele descoperite în palatele de la Cnossos, Phaistos şi Tirint (Grecia), construite în mileniul II î.e.n. Arheologii consideră că aceste băi ar fi avut o destinaţie rituală, de cult. Dealtfel, cea mai mare parte a religiilor socotea îmbăierea nu numai ca pe o măsură de igienă corporală, ci şi ca pe o purificare sufletească, semnificaţie care s-a păstrat pînă în zilele noastre în casta brahmanilor din India. Din poemele homerice *Iliada* şi *Odiseea* aflăm că, încă din epoca străveche (sec. XII-VIII î.e.n.), băile calde făcute în încăperi speciale înzestrate cu căzi erau de-acum răspîndite în rîndurile claselor stăpînitoare din Grecia. Descriind vizita lui Telemah, fiul lui Ulisse şi al Penelopei, în cetatea Pilos, Homer povesteşte că oaspetele a fost îmbăiat şi apoi uns cu ulei fin de către Policasta, fiica cea mai tînără a gazdei, regele Nestor. Mai tîrziu, în epoca clasică, băile constituiau o practică obişnuită în viaţa cotidiană a grecilor. În locuinţele celor avuţi existau încăperi speciale, unde după ce se îmbăiau în căzi de lemn, marmură sau argint, oamenii se ungeau cu uleiuri speciale, după care făceau gimnastică. Funcţionau, de asemenea, băi publice, unde se percepeau taxe de intrare.

În prima parte a istoriei lor, romanii din clasele dominante se mulţumeau să se spele, zilnic, pe mîini şi pe picioare, făcînd doar o dată pe săptămînă o baie completă. Scipio Africanul (235-183 î.e.n.) nu poseda decît o sală neîncăpătoare şi întunecoasă, utilată cu o cadă rudimentară, umplută cu apă nefiltrată care, în timpul ploilor, era plină de mîl. Începînd din sec. I î.e.n., băile — atît cele particulare cît şi cele publice — au devenit din ce în ce mai spaţioase şi mai comode. Încălzirea cu ajutorul hypocaustului[1] (conducte prin care circula aer cald, instalate în podelele camerelor) a permis crearea unei temperaturi convenabile în cele trei săli din care erau alcătuite atît băile particulare cît şi cele publice. În prima era instalată o cadă cu apă caldă, în cea de-a doua una cu apă rece, iar a treia era rezervată pentru masaje şi odihnă. În timpul domniei primului împărat, Octavian August (27 î.e.n.-14 e.n.). Mecena şi-a amenajat o piscină cu apă caldă pentru înot. Descriind băile bogătaşilor din epoca sa, Seneca (cca. 4 î.e.n.-65 e.n.) le-a prezentat ca fiind cu adevărat somptuoase. Ele aveau pereţii din marmură, iar podelele din mozaic şi erau împodobite cu coloane, statui şi picturi murale.

După căderea Imperiului roman de apus, asemenea băi au supravieţuit secole de-a rîndul în Imperiul bizantin. În evul mediu, în ţările islamice, băile calde şi cele de aburi aveau o mare răspîndire, practicîndu-se atît în locuinţele particulare cît şi în stabilimente publice, construite în acest scop. Acestea din urmă cuprindeau un vestiar şi două săli înzestrate cu bazine cu apă caldă şi apă rece. În ţările din nordul Europei, unele popoare — rusii şi finlandezii — folosesc pînă în epoca noastră, sauna — un sistem original de baie de aburi. Într-o încăpere din lemn se introduc bolovani încinşi, peste care se toarnă apă rece, ceea ce produce vapori fierbinţi. Oamenii se biciuiesc cu nişte măturici din nuiele de

Baie publică în Grecia antică...

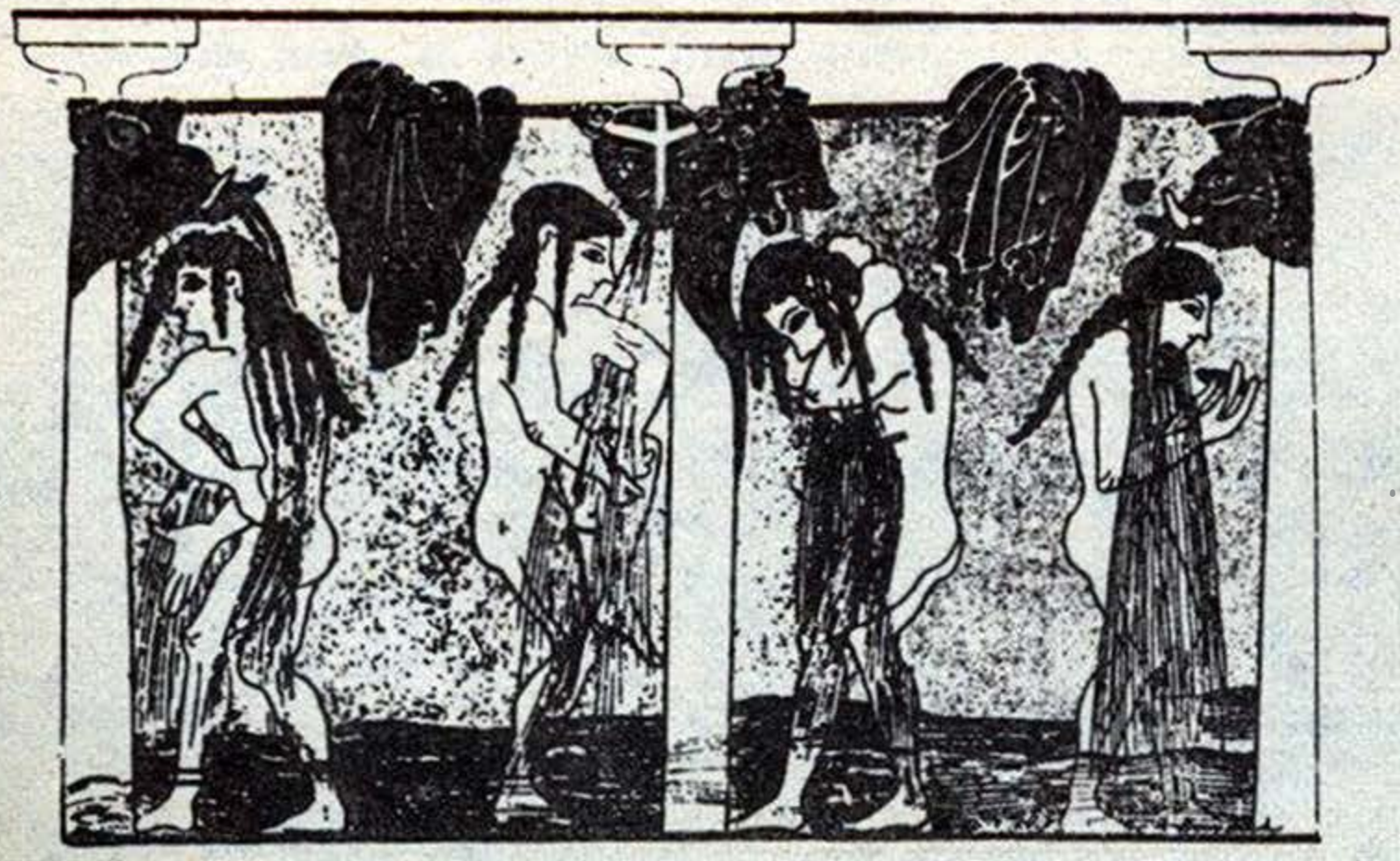

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

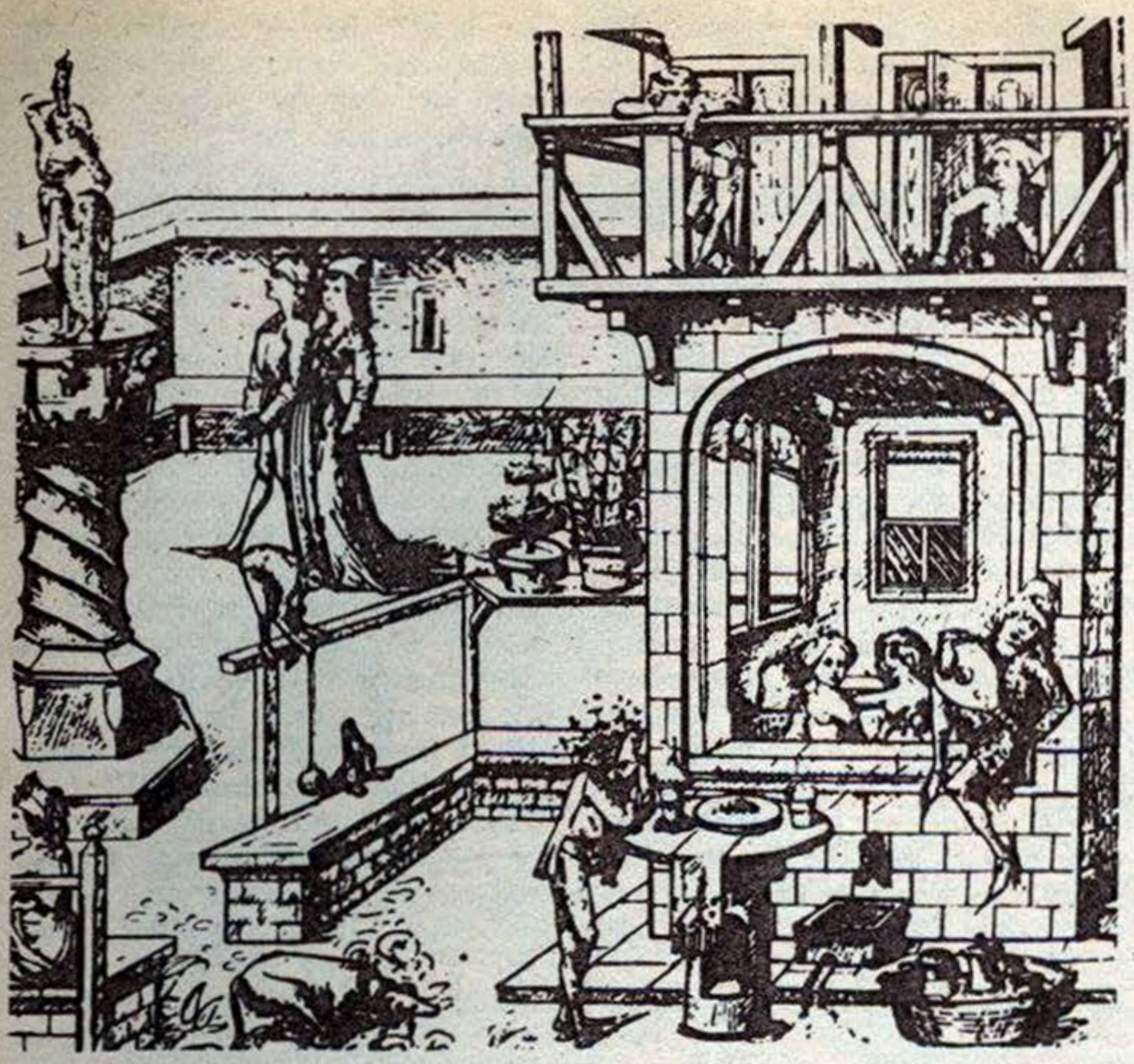

...și în Germania medievală

mesteacăn, după care intră în căzi cu apă rece. Iarna, unii obișnuiesc să iasă din încăpere și să se frece cu zăpadă sau să se scalde în copcile iazurilor înghețate.

În prima parte a evului mediu, pînă prin sec. X, în Europa, băile — atît cele particulare cît și cele publice — au devenit foarte rare. Din sec. XI, ele au reapărut în castelele nobililor; în același timp, în orașe au fost înființate băi publice. Documentele atestă că, de pildă, la Paris, în sec. XIII, numărul lor se ridica la aproape 30. În fiecare dimineață, băieșii cutreierau străzile anunțînd că apa caldă îi așteaptă pe clienți. În mod paradoxal, în primele secole după Renaștere, numărul băilor a descrescut: în sec. XVI, la Paris nu mai funcționau decît șapte asemenea așezăminte publice. Cercetătorii consideră că acest fenomen s-a datorat, în mare măsură, medicilor vremii care socoteau baia ca pe un leac ce trebuia aplicat cu precauțiune. Referindu-se la dușurile recomandate de doctorul său, scriitoarea Marie de Sevigné (1626-1696) le-a descris ca pe niște adevărate supliciii. Totuși, monarhii și marea nobilime au continuat să aibă instalații de baie în castelele lor. În acest sens este citat exmplul lui Ludovic XIV care, în 1679, și-a instalat două căzi de marmură în reședința sa. Începînd din a doua jumătate a sec. XVIII, tendința spre o mai bună igienă corporală a dus la mărirea numărului de băi. La Paris, de pildă, cifra lor a crescut la 250, cîte existau în 1760 în imobilele particulare, la 2 000, în 1850; în acest ultim an, numărul băilor publice atingea cifra de 120.

În țara noastră, băile particulare și publice au fost cunoscute încă de acum peste 2.000 ani în cetățile de pe țărmul Mării Negre: Histria, Tomis, Callatis. Ele sînt atestate și în orașele Daciei romane, menținîndu-se pînă la începerea migrației popoarelor. În evul mediu, date care atestă existența instalațiilor de băi în locuințe sau ca stabilimente publice în țara noastră apar începînd din sec. XV. Pînă atunci, în palatele domnitorilor sau în reședințele marilor boieri se folosea „balia" sau „putina", o cadă de lemn care era umplută cu apă caldă, cu o găleată. Prima atestare scrisă a unei băi într-o reședință domnească în Moldova a apărut într-o relatare a călătorului străin Paul de Alep, care a vizitat țara noastră pe la jumătatea sec. XVII, despre Curtea domnească din Vaslui. Referindu-se la această reședință, existentă încă de pe timpul lui Ștefan cel Mare, și utilizată de Vasile Lupu, Paul de Alep nota: „La Vaslui se află palatele sale, feredeul său..." Un alt călător străin, Evlia Celebi, nota în 1652 că, în orașul Babadag „sînt trei băi publice, dintre care cea mai măreață e aceea a lui Baiazid Veli", înființată în timpul domniei lui Baiazid II (1481-1512).

Prezența băilor în Țara Românească este atestată în sec. XVI. Un hrisov din 1626 informează că, în București, exista un asemenea stabiliment, „baia cea mare", clădită de Mihnea Turcitul (1577-1583), pe lîngă mănăstirea Plumbuita, care a fost mutată apoi la Mitropolie, pe malul drept al Dîmboviței „din sus de Curtea domnească, lîngă apă", pe locul actualei biserici Domnița Bălașa. În aceeași perioadă, mai funcționa încă o baie publică, tot pe Dîmbovița, dar a cărei așezare n-a putut fi precizată. În a doua jumătate a sec. XVI, trebuie să fi existat săli de baie și în palatul domnesc

Gondolă cu instalație de baie

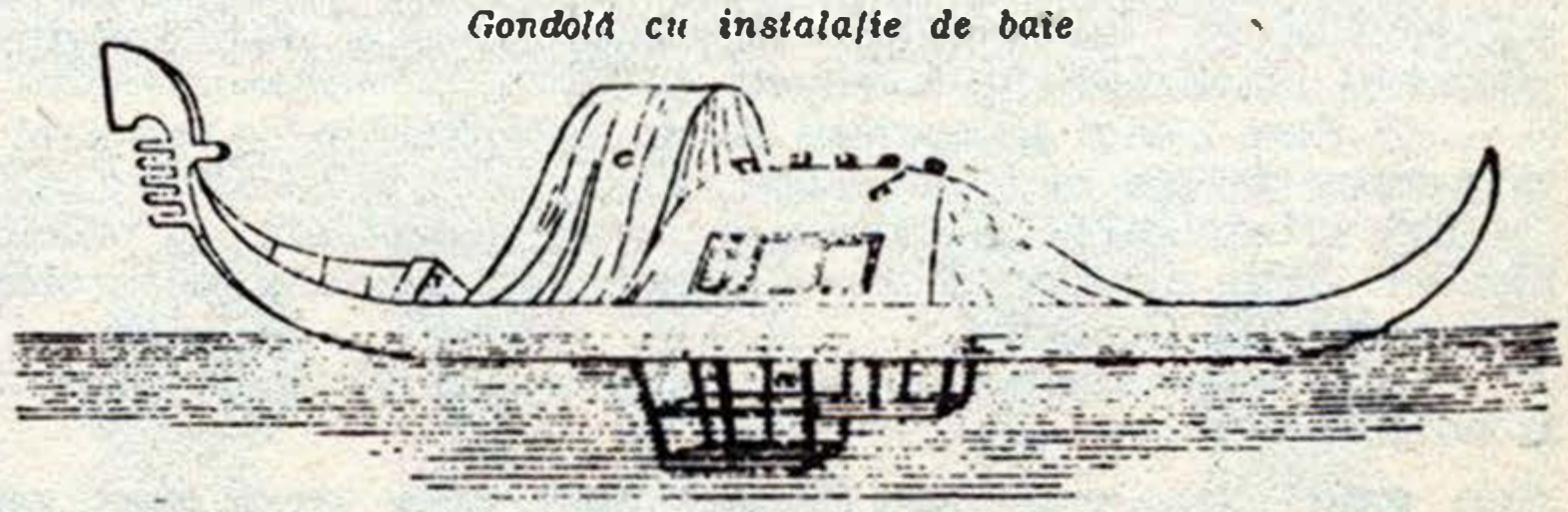

de la Tîrgoviște, cetatea de scaun a Țării Românești. În acest sens pledează informația dată de călătorul străin Franco Sivori, care scria că Petru Cercel (1583-1585) adusese în palatul său din Tîrgoviște „apă de la un izvor depărtat de oraș cu nu mai puțin de patru mile, trecînd-o pe sub pămînt prin niște jgheaburi groase din lemn de brad".

În sec. XVII, numărul băilor, publice și particulare, s-a extins mult, unele dintre ele fiind foarte confortabile și luxoase. „La Iași, scria Paul de Alep, este o baie ridicată de Vasile Vodă [în palatul lui] după modelul băilor turcești, cu cupole, marmură din belșug și camere frumoase... El a mai zidit în palatul său, lîngă casa doamnei, încă o baie cu plăci de faianță și o altă baie foarte îngrijită pentru folosința ei și a lui, cu marmură din belșug și cu bazine". Referindu-se la aceleași construcții, Evlia Celebi nota că Vasile Lupu „a pus să se ridice palate cu două caturi și cu un cat, băi, bazine de apă și săli de divanuri de nedescris". Și, mai departe, arătînd că în fața reședinței domnești se afla un lac, nota: „Pe malurile acestui lac, Lupul clădise o astfel de baie încît în toată Europa nu exista o baie atît de strălucitoare ca aceasta".

Băilor din Țara Românească, Paul de Alep le consacră un întreg capitol. Între altele, el scrie că la Tîrgoviște, pe malul rîului, erau două băi, „cu cupole foarte frumoase. Înăuntru sînt două săli: una, pentru bărbați, unde este un bazin de înot, și o alta pentru femei. Toate aceste băi se încălzesc cu lemne".

În aceeași epocă, reședința din București a domnitorului „e un palat" care cuprinde „200 odăi zidite din piatră", precum și băi; dincolo de Dîmbovița exista „o baie frumoasă pentru femei". Tot același călător releva că și boierii aveau băi în reședințele lor. Astfel, în palatul din Filipești de Tîrg al lui Constantin Cantacuzino, postelnicul lui Matei Basarab, „se află o baie elegantă, a cărei marmură e minunată". Călătorii străini au notat prezența unor asemenea construcții în numeroase orașe: la Timișoara „patru băi [publice] frumoase", la Oradea „sînt în total cinci băi"; mai funcționau asemenea stabilimente publice la Hîrșova, Mangalia, Isaccea, Arad, iar la Babadag „se mai aflau vreo șaptezeci de băi de casă, care sînt băi particulare".

În veacul XVIII, afluența tîrgoveților la băile publice s-a mărit. O dovadă în acest sens este creșterea numărului băieșilor, care erau și masori, și care s-au grupat în organizații profesionale, denumite mai întîi frății, iar apoi bresle. Stabilimentele funcționau după moda turcească, cu aburi din ce în ce mai calzi, avînd bazine cu apă caldă și apă rece; urmau masajele și odihna în camere prevăzute cu divane. În taxa modică ce se percepea, erau incluse și alte servicii: fumatul ciubucului și dulceața sau șerbetul, oferite în timpul odihnei. Băile erau arendate unor particulari, care, pe lîngă deservirea clienților, aveau obligația, după cum se arată într-un contract din 1799, să ia măsuri „de a nu se întîmpla băii vreun periculon de foc".

La sfîrșitul sec. XVIII, vornicul R. Golescu și-a instalat în conacul de la Golești o baie elegantă; este singura construcție de acest gen care se mai păstrează integral în țara noastră. În 1825, un întreprinzător francez, numit Lagarde, a făcut oferta de a instala în București un stabiliment de băi de tip apusean, avînd „zece odăi cu căzi și șurupuri pentru apă caldă și rece". Cu toată împotrivirea arendașilor mai vechi, cererea i-a fost aprobată. În 1836, călătorul francez Bellanger a semnalat baia „românească" (valaque) din cartierul Lipscani care, după descrierea făcută era tot o baie de aburi. Șapte ani mai tîrziu, în 1843, ziarul *Vestitorul românesc* făcea reclamă „băilor reci" — bazinul de înot — din grădina Warrenberg, situată pe malul Dîmboviței. „Băile nemțești" ale dr. Turner, situate în cartierul Sf. Elefterie (1852), aveau instalații de hidroterapie; tot aici funcționa și „o școală de înotare". În 1872, existau și „băile rusești", așezate în fața bisericii Radu Vodă. Către sfîrșitul secolului, în 1895, Primăria orașului a construit „o baie populară", în Piața Bibescu, unde se plătea o taxă foarte ieftină — 10 bani. În anii următori municipalitatea a deschis alte cîteva asemenea stabilimente. Tot în aceeași perioadă, în casele boierești au început să apară băile de apartament cu apă curgătoare.

Ioan DRAGOMIRESCU

PLANȘELE NOASTRE

① Domnul primei uniri a românilor, Mihai Viteazul, alături de personalitățile politice din sec. XVI-XVII, așa cum apar în planșa nr. 17 a unei lucrări istorice tipărite la Leyda în 1698 (**Românii în Historische Kronyck**, p. 19)

② **Vasil Levski și tovarășii săi de luptă,** tablou de pictorul bulgar V. Stoilov (**Românii și renașterea statului național bulgar,** p. 25)

③ „Medalia păcii" — avers și revers — acordată, cu prilejul primei sesiuni a Societății Națiunilor. Între deținătorii acestei medalii s-a numărat și Nicolae Titulescu; jos: sediul Societății Națiunilor din Geneva

④ O fotografie-document și versiunea ei picturală, reprezentîndu-l pe nepotul generalului Gheorghe Magheru

XVII.

TAFEL.

Carolus IX. Suecorum Gothor. Vandal: Rex.
Elisabetha Angliæ. Franc Hibern Regina.
Fridericus IV Com. Palat. Rhen. Bux. Bau P Elect
Christianus II Dux Saxon. SRI Archimarel et Elector.
Philip Ludou Com Pal Rhe Bau Iul. Cliu Mont Dux.
Ioh Wilhelmus Dux Iuliæ Cliu et Mont. Com M et R.
Henry de Bourbon Prince de Conde
Sigismund Bathory.
Michael Woywode
Nicolaus Com Serin.
Stephan Botzkay.
Georg. Basta.
Leopoldus Ignatius Imperator Rom
Sulten Osmann.
Sultan Mustapha.
Sultan Amurath IV
Sultan Ibrahim I.
Sultan Achmet.
Fridericus V. Rex Bohemiæ & Elect Pal.
Ferdinandus IV Rex Bohem & Hunger.
Ludovicus XIII. Rex Gall
Ludovicus XIV. Rex Gall
Phillippus III Rex Hisp
Phillippus IV Rex Hisp

„Medalia păcii“ pentru Nicolae Titulescu

Nicolae Titulescu s-a afirmat încă din perioada de pregătire și desfășurare a Conferinței de pace de la Versailles ca unul din promotorii de seamă ai politicii de pace și bună înțelegere între popoare. Ca o recunoaștere a acestor merite, i-a fost conferită — alături de alte personalități — o „Medalie a păcii“, instituită cu ocazia înființării Societății Națiunilor de la Geneva. Festivitatea a avut loc la 15 noiembrie 1920.

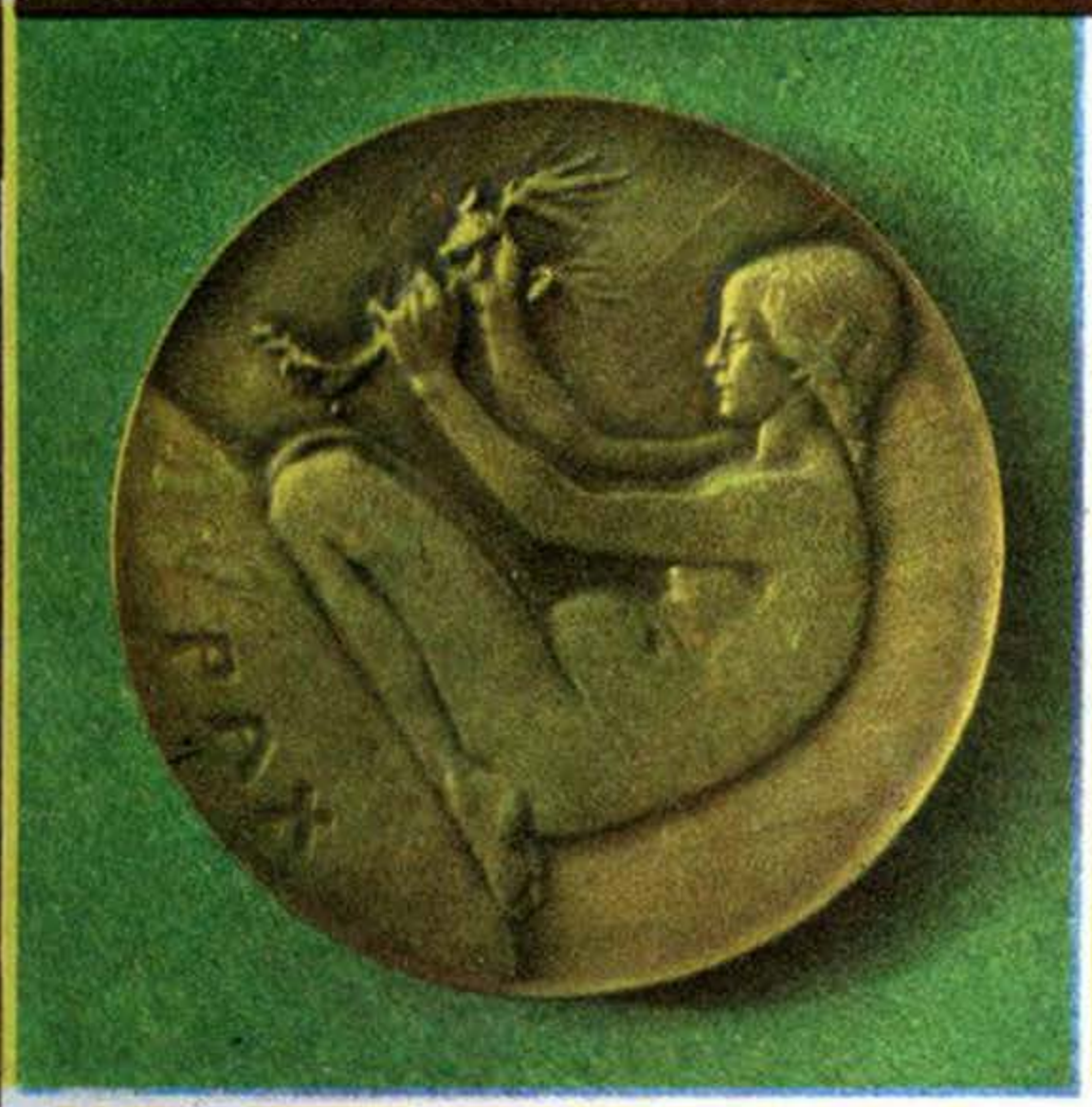

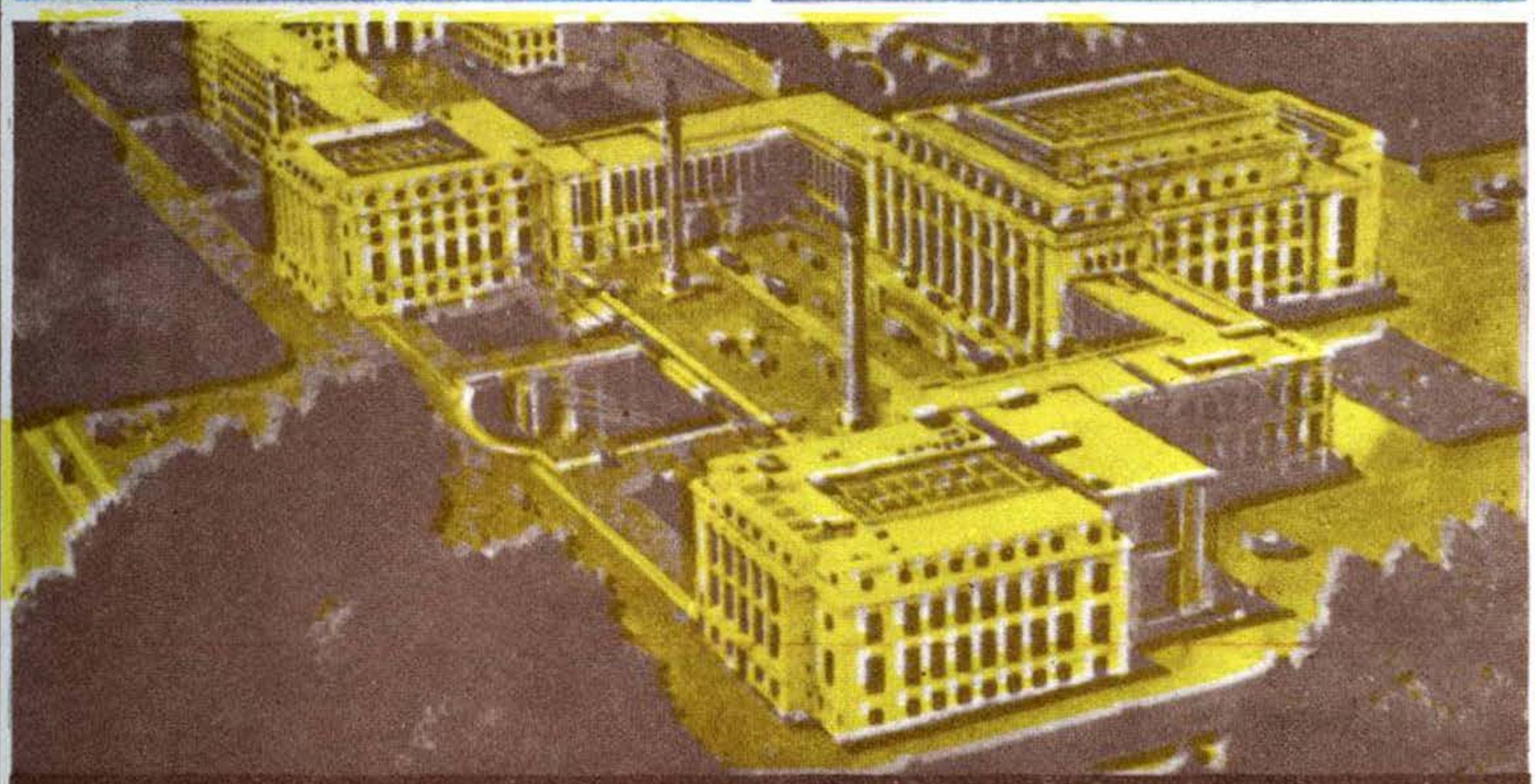

Medalia, pe care o reproducem mai sus, are următoarele caracteristici: pe avers se află o reprezentare alegorică închipuind „zeița Păcii“ plantînd „Pomul sacru“ al reconstrucției, deasupra hărții Europei. Este simbolul Păcii așa cum era imaginată la începutul sec. XX. Pe revers se află legenda (pe care o reproducem tradusă din limba franceză): „Prima adunare a Societății Națiunilor — Geneva — 15 noiembrie 1920“.

Ulterior, medalia a intrat în posesia lui Filip Lahovari, membru în delegația română participantă la festivitatea inaugurală a Societății Națiunilor, fiindu-ne pusă la dispoziție prin amabilitatea soției diplomatului român, Cella Delavrancea, căreia îi aducem cuvenitele mulțumiri.

Dr. Gabriel ILIESCU

NEPOTUL GENERALULUI

Într-o expoziție organizată la Muzeul de artă al R.S.R., în 1978, a fost expus un frumos portret în ulei al unui băiețel. Legenda ne spune că tabloul îl reprezintă pe generalul Gheorghe Magheru copil. În realitate, cel înfățișat acolo este... nepotul de fiică al generalului și anume Mihai Haralamb, născut la Craiova în 7/19 martie 1862, mort la București în 29 mai 1937, fiul logofătului Dimitrie Haralamb (1798-5/17 aprilie 1867) și al Alexandrinei Magheru (17/29 martie 1825-20 februarie/4 martie 1877). Identificarea am realizat-o comparînd tabloul cu o fotografie a lui Mihai Haralamb, aflată în colecția Vlad I. Maghieru din Timișoara. Identitatea de fizionomie, poziție, costum este

absolută, fotografia servind probabil ca model pictorului care a executat portretul. Artistul a adăugat un fundal romantic de pădure și cetate cu creneluri, după obiceiul atît de frecvent al picturii manieriste de la jumătatea veacului trecut. Fotografia, executată în atelierul C. Diel din Craiova, poartă pe verso următoarea însemnare a mamei băiețelului, Alexandrina Magheru-Haralamb „Mihaiu de trei ani și trei luni", ceea ce înseamnă că ea a fost realizată în iunie 1865.

Spre a înlătura orice confuzie, reproducem atît tabloul cît și fotografia care a slujit drept „model" pictorului.

Paul CERNOVODEANU

ISTORICII ŞI IDEEA PĂCII

Prof. dr. Jukka Nevakivi este conducătorul Departamentului de istorie politică al Universităţii din Helsinki. Este autorul mai multor studii consacrate unor probleme de istorie a relaţiilor internaţionale în secolul nostru, printre care Britain, France and the Arab Middle East, 1916-1920 (Anglia, Franţa şi Orientul Mijlociu arab) Londra, 1969, Ystävistä viholliksi. 1940-1941 (Relaţii fino-britanice), Helsinki, 1976. Participant la cel de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, care a avut loc la Bucureşti între 10 şi 17 august 1980, prof. dr. Jukka Nevakivi a ţinut să împărtăşească cititorilor noştri cîteva din impresiile de la această prestigioasă reuniune internaţională.

— Ca specialist în istorie politică, ce ne puteţi spune despre misiunea istoricului în actuala conjunctură politică a lumii?

— Preşedintele României, dl. Nicolae Ceauşescu, a surprins chintesenţa misiunii noastre atunci cînd a accentuat, în **Mesajul** adresat participanţilor la congres, că istoricii au un rol deosebit de important în promovarea păcii şi prieteniei între popoarele lumii. În acest sens, putem contribui la menţinerea păcii prin transmiterea experienţei istorice a popoarelor, prin formarea civică a noilor generaţii, prin relevarea a ceea ce a acumulat pozitiv umanitatea.

— Istoria şi pacea lumii au fost, dealtfel, o temă prezentă în programul congresului...

— Dezbaterile congresului pe această temă au arătat că istoricii pot găsi împreună căi de a ţiune comună. Pacea este indivizibilă, deci nu poţi lua din ea o parte şi lăsa pe aceea cu care nu eşti de acord. Nu trebuie uitat că pacea este comună tuturor. De aceea trebuie să încercăm cu toţii să întreţinem pacea în lume. Este de datoria fiecărui istoric să lupte pentru afirmarea ideilor păcii, să-şi pună în practică cunoştinţele sale cele mai bune dobîndite din cercetare, transmiţîndu-le astfel şi celorlalţi colegi şi, prin ei, altor popoare ale lumii. Cred că noi, ca istorici, sîntem reprezentanţi ai ideii de pace.

Un rol important în popularizarea istoriei îl au şi revistele de felul **Magazinului istoric.** Am văzut revista dv. şi am remarcat eforturile pe care le faceţi pentru a aduce istoria mai aproape de public, fără a pierde legătura cu realităţile politice. Doresc să vă felicit pentru aceste strădanii.

— În ce măsură în cercetările dv. aţi cunoscut istoria românească?

— Cunosc, ca o evidenţă, faptul că românii au jucat un rol imens, aş putea spune un rol de stăvilire a pericolelor, de protectori ai civilizaţiei în Balcani şi în Europa de Sud-Est. Ei au jucat, de asemenea, un rol important în istoria continentului european, evident în secolul XIX, de la consfinţirea independenţei de stat a României. Aş putea menţiona, ca observator îndepărtat, că prin rolul jucat de România în timpul primului şi celui de-al doilea război mondial, dv., românii, aţi plătit foarte scump, cu multe jertfe, păstrarea independenţei. A fost un mare sacrificiu pe care l-aţi făcut, pentru care aţi luptat şi luptaţi.

Rolul de azi al României în lumea contemporană constituie o bună mărturie a poziţiei sale prestigioase la nivel internaţional.

— Cum apreciaţi lucrările Congresului de la Bucureşti?

— Felicitări organizatorilor români care au realizat un lucru minunat. Am avut dezbateri fructuoase. Apreciez în mod deosebit efortul depus de organizatorii români. Cel ce a fost la San Francisco, Moscova şi Bucureşti, poate constata că Congresul de la Bucureşti a avut o deosebită amploare, o participare mai numeroasă. Succesul este evident. Delegaţia noastră se reîntoarce în Finlanda cu o impresie foarte bună.

Dar această primă luare de contact cu ţara dv. ne-a stimulat pentru a reveni şi a cunoaşte România mai îndeaproape.

I. LĂCUSTĂ

Românii–apărători ai Europei

Printre mărturiile străine despre eroismul ostaşilor români în Războiul de independenţă de la 1877 se înscrie şi lucrarea *România înaintea Europei*, publicată în limba italiană, în 1878, de Enrico Croce. Între 16 octombrie 1878 şi 18 ianuarie 1879, E. Croce a tipărit la Bucureşti gazeta *La voce d'Italia*, subintitulată „primul ziar italo-român din România". În 1879, scrierea sa a fost tradusă în limba română de Eufrosina C. Homorîceanu.

În paginile cărţii sînt evocate şi trei mari personalităţi ale istoriei româneşti.

Mai întîi „Mircea cel Mare [Bătrînl, principe viteaz, general însemnat..., la al cărui geniu se înclină Baiazet, sultanul Turciei". Suveranul otoman, în urma succeselor militare şi a strălucitei activităţi politico-diplomatice ale principelui român „consimţi a încheia în anul 1391 un tractat de alianţă cu Mircea I... prin care se sancţiona suveranitatea şi neatîrnarea României. Mircea cel Mare a tractat ca suveran cu Baiazet iar nu ca supus sau atîrnat". Prin jertfele şi eroismul românilor, arată Croce, „Europa — şi în particular Italia şi Roma — cu preţul sîngelui românesc, fură mîntuite de o peire sigură, căci Baiazet respins de bravura lui Mircea, în loc de a se mai îndeletnici spre alte cuceriri, trebui s-aibă ochii deschişi supra acestei puternice bariere, Valahia".

Este evocat apoi Ştefan cel Mare, figură „gigantică, încoronată cu glorie şi nemurire", care domneşte într-o vreme cînd otomanii „străbăteau biruitori Răsăritul... Numai un singur popor veghează şi apără integritatea Europei: românii". Ştefan cel Mare, după aprecierea contemporanilor săi, „e cel mai mare comandant al acelui secol [XV]".

Altă figură luminoasă a istoriei româneşti, evocată de autorul italian, este Mihai Viteazul: „Tot ca cei doi [Mircea şi Ştefan] el îşi consacră viaţa la trei locuri însemnate: Patria, Civilizaţia şi Religia; şi lui îi e datoare Europa că n-a căzut sub armele otomanilor, cari năvălind în România. Mihai nu numai că-i frînse în mai multe bătălii şi-i respinse peste Dunăre, dar le luă Nicopolul şi Vidinul". Domnul român este elogiat pentru marele act politic înfăptuit la 1600: „Mihai-Bravul voi şi ştiu a realiza vecinica aspiraţiune a oricărui bun român".

O părere în general acceptată este aceea că aviația militară germană, faimoasa Luftwaffe, a luat naștere odată cu acapararea puterii de către Hitler. Dictatorului nazist și cîtorva dintre acoliții săi, în primul rînd lui Göring, li se atribuie meritul de a fi „construit din temelii" această redutabilă armă, cu care Wehrmachtul a semănat teroarea și moartea de-a lungul și de-a latul Europei, cel puțin în prima parte a celui de-al doilea război mondial.

Adevărul istoric este însă cu totul altul. Führerul și complicii săi nu au făcut decît să continue o operă pe care militarismul german a inițiat-o foarte curînd după înfrîngerea suferită în conflagrația din 1914-1918. Acestei probleme îi consacră un întreg capitol autorii britanici Tony Wood și Bill Gunston, în lucrarea lor Hitler's Luftwaffe, apărută la Londra, în 1977.

Invizibila înarmare

Semnînd Tratatul de la Versailles, în 28 iunie 1919, puterile aliate occidentale își propun să reducă la zero forța militară a Germaniei. Clauzele tratatului stipulează, în ceea ce privește flota aeriană, în mod expres, desființarea aviației de război de care dispunea cel de-al II-lea Reich. În 1920, Comisia aliată de control cere Republicii de la Weimar să livreze învingătorilor întregul său material aeronautic. De amintit că, la 11 noiembrie 1918, ziua cînd s-a semnat armistițiul pe Frontul de vest, Germania dispunea de aproximativ 20 000 aparate militare, printre care numeroase bombardiere, avioane de vînătoare și de recunoaștere. Conform prevederilor din tratatul de pace, Aliații capătă peste 15 000 aparate și în jur de 27 000 motoare de avion. Un amănunt esențial le-a scăpat însă puterilor victorioase: aviația civilă. În 1919, ea se află încă la vîrsta copilăriei și Aliații îi subestimează importanța potențială. E drept că, peste trei ani, în 1922, se impun anumite limite dimensiunilor pe care le pot avea aparatele civile. Dar, Acordul aeronautic, încheiat la Paris în 1926, suprimă aceste restricții.

Militariștii germani se pun pe lucru chiar din primii ani de pace, lansîndu-se într-o expansiune fără precedent a aviației civile. Se creează noi linii aeriene, diverse aerocluburi și numeroase școli de pilotaj. Sub un paravan pacific, se pun, de fapt, bazele viitoarei arme aeriene germane.

Încă din 1920, generalul Hans von Seeckt, șef de secție în Ministerul apărării, acționează cu premeditare pentru reînvierea aviației militare. În acest scop, el alcătuiește mici grupuri secrete, formate din ofițeri de carieră, mulți dintre eiași ai aerului în anii 1914-1918: Felmy, Sperrle, Wever, Stumpff și Kesselring.

Din îndemnul aceluiași Seeckt, de îndată ce expiră termenul de șase luni pe care Tratatul de la Versailles l-a impus ca blocaj total, construcția de avioane ia un nou start, ritmul de producție sporind necontenit. La începutul anului 1920, prof. Hugo Junkers

creează la Dessau o societate de construcţii aeronautice, care produce avioane de transport fabricate în întregime din metal (noutate tehnică remarcabilă pentru acea vreme) — „Junkers" F 13. Ulterior, uzinele sale, „Junkers Flugzeug und Motorenwerke", se vor dezvolta, căpătînd proporţii considerabile şi înfiinţînd sucursale la Aschersleben, Bernburg, Halberstadt şi Leopoldshall.

În 1922, inginerul Ernst Heinkel, colaborator al lui Junkers, îşi dă demisia şi fondează propria sa firmă, la Warnemünde, pe litoralul Mării Baltice. În acelaşi an, dr. ing. Claudius Dornier îşi constituie şi el propria sa companie, la Friedrichshafen, în localurile fostei fabrici de dirijabile „Zeppelin-Werke Lindau". În 1924, Heinrich Focke şi Georg Wulf se asociază fondînd uzinele „Focke-Wulf Flugzeugbau", la Bremen. În 1926, ia naştere la Augsburg, „Bayerische Flugzeugwerke", care va începea pe mîinile prof. Willy Messerschmitt şi care se va boteza, în 1938, „Messerschmitt A.G."

În 1926, cînd se încheie Acordul de la Paris, uzinele „Junkers", „Heinkel", „Focke-Wulf" şi „Messerschmitt" se găsesc cel puţin la acelaşi nivel cu industriile aeronautice din cele mai dezvoltate ţări ale lumii.

În acelaşi timp, instruirea şi organizarea echipajelor continuă şi se amplifică, sub cuvertura pe care o oferă dezvoltarea aviaţiei civile de transport. Încă din 1924, generalul von Seeckt l-a impus pe căpitanul Brandenburg ca şef al Direcţiei aeronautice din Ministerul transporturilor.

În felul acesta, progresele aviaţiei civile se află practic sub control militar.

O nouă etapă, în acest sens, se realizează în 1926, odată cu crearea unei companii aeriene naţionale a Germaniei — „Deutsche Lufthansa". Aşa cum este şi firesc, aparatele ei au nevoie de aerodromuri mari, care înpînzesc, într-un ritm rapid, întreg teritoriul ţării. Sub preşedinţia lui Erhard Milch, viitor general al lui Hitler, Lufthansa experimentează noi tipuri de aparate, noi instrumente de bord, noi sisteme de radio-ghidaj. Nu trece mult şi ea devine cea mai bine dotată companie aeriană din întreaga Europă. Piloţii şi navigatorii săi vor forma nucleul viitoarei Luftwaffe.

Dar militariştii care visează revanşa nu se mulţumesc numai cu atît. Sub patronajul aceluiaşi general von Seeckt, ia naştere o asociaţie de pilotaj sportiv, „Deutscher Luftsportverband". În 1930, la zece ani după înfiinţare, efectivul membrilor săi se ridică la 50 000. E adevărat că unii dintre ei sînt doar planorişti, dar trecerea lor la zborul cu motor se va dovedi foarte lesne de efectuat. Pe bună dreptate, Wood şi Gunston subliniază că „la începutul deceniului 1930-1940, Germania este prima ţară din lume în ceea ce priveşte interesul şi preocuparea faţă de problemele aviaţiei".

La 26 aprilie 1937, avioanele Legiunii Condor şterg de pe faţa pămîntului oraşul spaniol Guernica

În p. 34: *Încă din 1935, Germania dispunea de o impresionantă forţă aeriană*

Bancul de probă — Spania

Se ştie că militarismul revanşard a constituit unul dintre principalii piloni de sprijin ai fascismului în general şi ai nazismului în particular. Nu este de mirare deci că numirea lui Hitler, în calitate de cancelar al Reichului, la 30 ianuarie 1933, a fost salutată cu entuziasm de cadrele atît de bine camuflate ale aviaţiei de război germane.

În 1935, Führerul restabileşte serviciul militar obligatoriu şi schimbă numele Ministerului apărării în cel de Minister al războiului. În acelaşi an, după moartea preşedintelui Hindenburg, Hitler devine, de fapt, comandantul suprem al forţelor armate, titlu pe care şi-l va aroga oficial în 1938. Unul dintre cei mai fideli secondanţi ai săi este Hermann Göring, care, în primul război mondial, deşi nu s-a distins prin fapte de arme deosebite, a ajuns, după pieirea succesivă a predecesorilor săi, să comande prestigioasa Escadrilă de vînătoare „Richthofen". În aprilie 1933 Göring devine ministrul aerului, avîndu-l ca adjunct pe Erhard Milch, care rămîne şi pre-

ședințe al Lufthansei. Sub conducerea lor, încep să se fabrice, fără nici un ascunziș, avioane militare de tipul cel mai modern. Astfel, aparatul de luptă „Heinkel" He 51, cu cele două mitraliere de 7,9 mm și cu o viteză maximă de 338 km pe oră, se dovedește capabil de performanțe la nivelul cel mai avansat al epocii. Două avioane de recunoaștere, de aceeași fabricație, He 45 și He 46, ating și ele viteze remarcabile, de aproape 250 km pe oră. Dar, în acel moment, o importanță deosebită se acordă avioanelor de instructaj ca „Arado" Ar 66 și „Focke-Wulf" Fw 44. Trimotorul „Junkers" Ju 52/3m, construit teoretic ca avion de transport pentru Lufthansa, este fabricat și în versiune de bombardier. Tot ca avioane de bombardament sînt testate și tipurile Ju 86 și He 111.

Milch impulsionează la maximum capacitatea industriei aeronautice. Fabrici de locomotive, cum ar fi „Henschel", de material rulant, ca „Gotha" și „ATG", șantiere navale, ca „Blohm und Voss", se orientează spre producția în masă de avioane și de piese detașate.

În martie 1935, Hitler se simte suficient de puternic pentru a proclama oficial existența unei armate aeriene — Luftwaffe. În fruntea ei este numit Göring, care îl ia ca șef al statului său major pe generalul Wever. Toate așa-zisele aerocluburi și școli de pilotaj sînt înglobate în „noua" armă, care dispune acum și de un Institut superior al aerului. Simultan, se înființează primele unități de artilerie antiaeriană, integrate tot în Luftwaffe. Aceasta este împărțită în patru grupuri regionale *(Gruppenkommandos)*, care-și au centrele la Berlin, Königsberg, Brunswick și München.

În clipa cînd i se recunoaște, în mod public, identitatea, Luftwaffe dispune de 1 888 avioane și de un efectiv evaluat la aproximativ 20 000 ofițeri și soldați. O secondează o industrie formată din 30-40 uzine și fabrici specializate în producția aeronautică. La Centrul de probă de la Rechlin, în martie 1936, se în-

Postfață

Aprilie 1937. Războiul civil din Spania durează de nouă luni. Franchiștii încearcă zadarnic să spargă centura de fier a republicanilor din dreptul orașului Bilbao. Toate atacurile rebelilor se lovesc de voința dîrză a poporului spaniol de a-și apăra recentele cuceriri democratice. No pasaran! este lozinca sub care luptă republicanii[1]*. Și, într-adevăr, franchiștii nu pot trece.*

Luni 26 aprilie ora 17.30. Zi de tîrg la Guernica, orășel situat la 35 km de front. Pe neașteptate, pe cerul senin de primăvară se ivesc avioanele de bombardament „Junkers" și „Heinkel" ale Legiunii Condor. Din pîntecele lor metalice încep să curgă bombele. Atacul durează trei ore. Asupra micii localități sînt lansate 50 000 kg explozive. Dintre cei 7 800 civili de pe străzi și din case se vor aduna 1 654 morți și 889 răniți grav — în majoritate femei și copii.

26 aprilie 1937: primul bombardament asupra unui oraș deschis, asupra unei populații dezarmate și inocente. Pentru a cita un cronicar al vremii: „Cel de-al doilea război mondial a început la Guernica".

Monstruosul raid al Legiunii Condor stîrnește, în întreaga lume, o indignare fără margini. La Paris, un spaniol, de pe atunci celebru, citește știrea pe prima pagină a ziarelor. E Pablo Picasso, în culmea gloriei sale. Are 56 ani și este cu trup și suflet de partea republicanilor. Încă de la începutul anului, guvernul de la Madrid îi comandase un tablou pentru pavilionul spaniol de la Expoziția internațională, care urmează a se deschide, în vară, la Paris.

La 1 mai, deci la numai patru zile după bombardament, Picasso se decide să consacre acest tablou Guernicăi. În atelierul său de pe Rue des Grandes-Augustins, el își desfășoară, pe un imens șevalet improvizat, o pînză lungă de 7,76 m și lată de 3,51 m. Stînd pe vine sau cocoțat pe un taburet, Picasso desenează și pictează cu furie. „Conflictul din Spania este lupta reacțiunii împotriva poporului și libertății", declară el presei.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1972.

Picasso și celebra sa compoziție, Guernica, *creată în numai cinci săptămîni*

chele testarea a 11 noi modele, printre care avioanele de vînătoare Me 109 și Me 110, bombardierele Ju 88, Do 17 și He 111, precum și bombardierele în picaj Ju 87 „Henschel" Hs 123.

În 1936, Milch trece ca general în Luftwaffe, dar Göring se teme că însușirile de organizator ale colaboratorului său îi vor întuneca gloria. Drept care, în iunie 1936, îl numește în postul de director al Biroului tehnic din Ministerul aerului pe Ernst Udet care, în primul război mondial, doborîse 62 avioane franceze și britanice. Cariera lui Udet urmează o curbă ascendentă rapidă, în vreme ce influența lui Milch pălește în aceeași proporție. Avem de-a face cu unul dintre nenumăratele exemple de rivalități care s-au manifestat în sînul cercurilor conducătoare ale celui de-al III-lea Reich. În cazul de față, preferința acordată lui Udet se va dovedi nefastă. El este unul dintre promotorii cei mai înverșunați ai *blitzkriegului* — un război care nu va trebui să dureze mai mult de un an, un an și jumătate. În concepția sa, aviației îi revine rolul principal de a sprijini trupele de uscat. În consecință, se renunță la bombardierele cu rază lungă de acțiune și se pune un accent deosebit pe cele în picaj. Opțiunea lui Udet va da rezultate spectaculoase pe termen scurt, dar va reduce la neputință aviația hitleristă în a doua parte a războiului.

Războiul civil din Spania, în 1936-1939, oferă lui Hitler un nesperat banc de probă pentru Luftwaffe. Încă din august 1936, naziștii trimit lui Franco șase avioane de vînătoare He 51 B și 20 avioane de transport Ju 52/3 m. Aceste efective cresc treptat, pînă ce devin o puternică forță aeriană, cunoscută sub numele de „Legiunea Condor", sub comanda, mai întîi, a generalului Hugo Sperrle și apoi a generalului Wolfram von Richthofen[1].

La începutul verii 1937, „Legiunea Condor" primește ultimele tipuri de avioane de vînă-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1976.

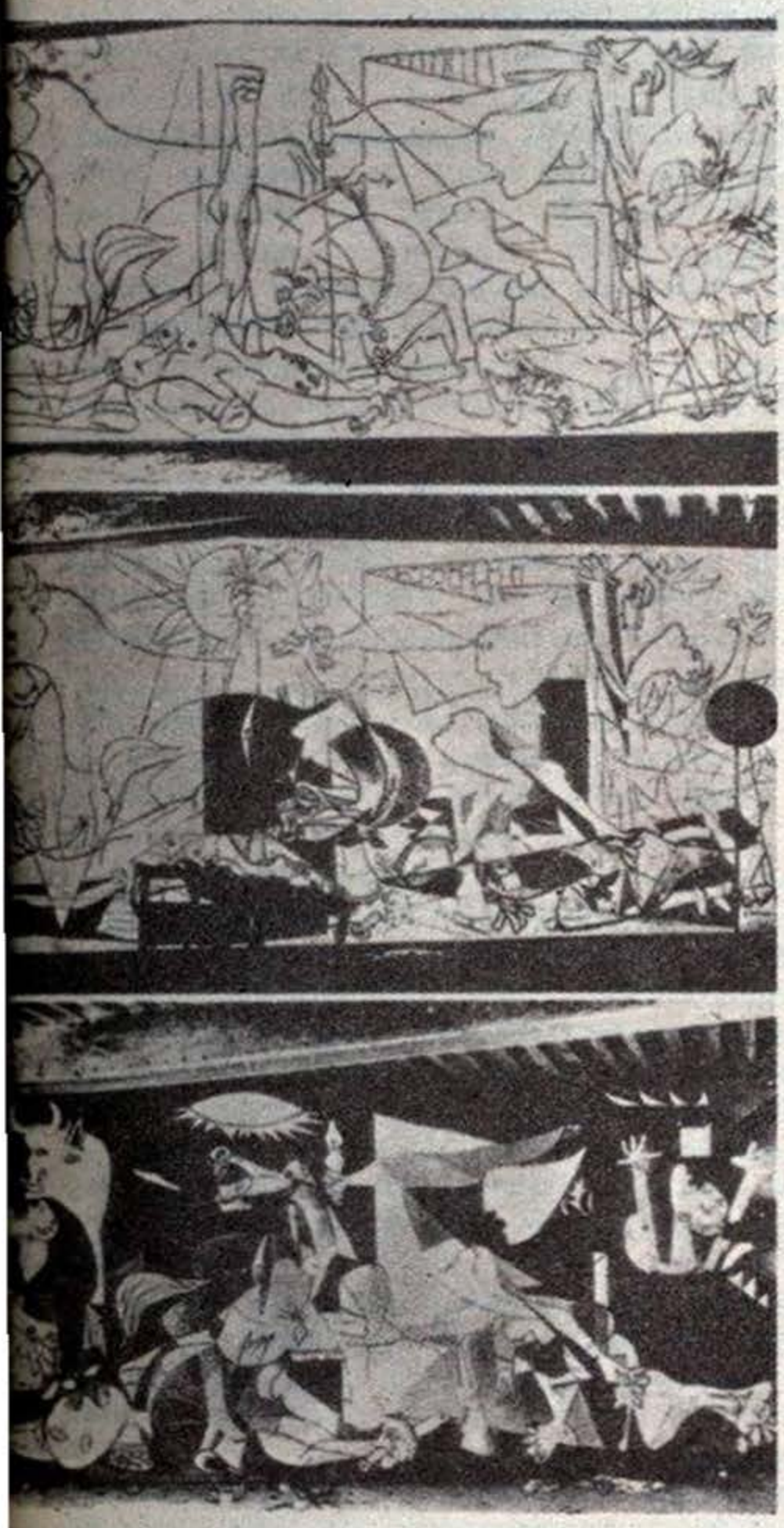

La 4 iunie, după cinci săptămîni de lucru, tabloul este gata. În tonuri de negru, cenușiu și alb se disting cîteva siluete: trei femei, un războinic răpus cu sabia frîntă alături, un cal rănit și un taur, deasupra cărora planează un ochi uriaș. Intenția simbolică a imaginii se vădește tocmai în haosul caracteristic unei mari catastrofe.

Prezentată la Expoziția din 1937, compoziția — intitulată Guernica *— este recuperată de autor și expediată mai întîi în Anglia, apoi în Statele Unite. Taxele de intrare, percepute vizitatorilor, servesc ca fonduri de ajutor refugiaților din Spania, unde Franco, sprijinit de Hitler și Mussolini, a învins.*

În ajunul celui de-al doilea război mondial, Picasso încredințează tabloul Muzeului de artă modernă din New York. Nu în mod definitiv, ci spre păstrare, pînă cînd va reveni proprietarului său de drept — poporului spaniol. În 1955, Guernica face o nouă călătorie la Paris, unde este expusă la pavilionul Marsan. Apoi se înapoiază la New York. În cei patruzeci de ani cît stă acolo, tabloul atrage peste 150 000 000 vizitatori.

La 14 noiembrie 1970, Picasso semnează o scrisoare în care arată că „pînza va putea să rămînă definitiv la Madrid, atunci cînd în Spania vor fi restabilite libertățile publice".

La 8 aprilie 1973, marele artist al secolului nostru moare. Peste doi ani moare și Franco. Regimul pe care l-a instaurat generalul rebel nu-i va supraviețui. Executorii testamentari ai lui Picasso scriu Muzeului de artă modernă, din New York, care declanșează, la 10 septembrie 1981, Operația „Cuadro grande". În mai puțin de cinci ore, pînza este scoasă din ramă, rulată, ambalată și trimisă cu avionul în Spania, împreună cu schițele și studiile preliminare ale pictorului. Acum Guernica este expusă în sala mare din Cason del Buen Retiro, o anexă a Muzeului Prado[1], alături de opere ale lui Velasquez, Goya și el Greco. Pînzei i s-a confecționat un cadru special de oțel și i s-a asigurat o protecție dintr-o vitrină de sticlă groasă de 15 mm și rezistentă la gloanțe, situată la 6 m distanță. În sală nu sînt admiși decît cîte o sută de vizitatori, controlați dacă nu dețin arme și legitimați în prealabil.

Căci bătrînul fascism, făptașul crimei de la Guernica a murit, dar neofascismul trăiește.

N.M.

[2] *Magazin istoric*, nr. 1/1980.

toare Me 109 B și de bombardiere He 111 și Do 17. Escadrilele sale, a căror eficiență pe fronturi este încă îndoielnică, își creează o sinistră reputație atacînd obiective civile și masacrînd mii de femei, bătrîni și copii. Unul dintre raidurile cele mai devastatoare se execută în 1937 asupra unui orășel din Țara Bascilor, numărînd doar 7 800 locuitori — Guernica y Luno — care va servi drept temă imensei compoziții a lui Picasso și va intra în istorie ca unul dintre primele exemple ale barbariei naziste.

La începutul celui de-al doilea război mondial, în septembrie 1939, propaganda lui Göbbels prezintă lumii imaginea unei gigantice Luftwaffe, dispunînd de cel puțin 30 000 avioane. Adevărul se limitează la o zecime din această cifră: 3 750 aparate[1], dintre care 1 270 bombardiere bimotoare He 111 și Do 17, precum și faimoasele „Stuka" (*Sturzkampfflugzeug* — avion de asalt și de luptă) și Ju 87 B-1, capabile să transporte pînă la 850 kg de explozive și dotate cu sirene puternice, menite să răspîndească groaza printre cei atacați.

Dovada cea mai evidentă a contrastului dintre sinistrele münchhausenisme[2] fabricate de ministrul propagandei naziste și realitate o semnalează Bill Gunston în cuvîntul introductiv la volumul amintit. „Veritabila rațiune de existență pentru Luftwaffe este atacul. La drept vorbind, ea nu are multă vreme nici măcar nevoie să atace: simpla sa prezență, umflată abil de o propagandă intensă, slujește la descurajarea oricărei intervenții din partea unor țări mult mai puternice, în epoca în care Hitler își trimite legiunile, mărșăluind în pas de gîscă, în Saar, în Renania, în Austria, în regiunile sudete, în Cehoslovacia și apoi în Polonia... Dar în bătălia Angliei, Luftwaffe este înfrîntă, așa cum este înfrîntă, în cumplita iarnă 1942-1943 și la Stalingrad... Apoi, avioanele britanice și americane încep să bombardeze oraș după oraș al Germaniei, fără ca Luftwaffe să se poată opune".

Autorul citează, în încheierea prefeței sale, un episod despre a cărui autenticitate nu poate garanta nimeni. Convins că spațiul aerian al Germaniei era impenetrabil, Göring declarase, înainte de război, că, dacă un singur avion inamic va ajunge deasupra Reichului, el va accepta să-și schimbe numele în cel de Meier, cu rezonanțe evreiești. Se povestește că, la 21 aprilie 1945, fugind din Berlinul asediat de ostașii sovietici, Göring și-ar fi întrerupt călătoria din pricina unui raid american. Intrînd într-un adăpost aerian, el ar fi declarat: „Dați-mi voie să mă prezint, mă cheamă Meier".

Se non è vero...[3]

[1] Cifrele diferă întrucîtva de cele menționate de alte surse și figurînd în articole publicate anterior de *Magazin istoric*.

[2] Karl Hieronymus, baron von Münchhausen, ofițer german născut la Hanovra (1720-1797). A devenit celebru datorită fanfaronadei și minciunilor ce-i sînt atribuite.

[3] „Se non è vero, è bene trovato" (Dacă nu e adevărat, se nimerește bine — proverb italian).

Cîștigătorul

Cîștigătorul celui de-al paisprezecelea concurs Magazin istoric, *respectiv al ediției a II-a 1981, este, după cum am precizat în nr. 2/1982, bucureșteanul GAVRILĂ G. COSTEA Răspunzînd dorinței unui mare număr de cititori, iată cîteva date referitoare la cîștigător. Este de profesie mecanic. Locul de muncă: Trustul de construcții „Carpați", stația utilaj transport, atelierul utilaje speciale. A lucrat, între altele, pe șantierele de electrificare a unor importante magistrale feroviare, precum și la construcția primului tronson al metroului din Capitală. Are 39 ani, este căsătorit. Soția sa, Maria, este maistru la Întreprinderea de bunuri de consum — cauciuc Jilava. Marinela, fiica, este elevă în clasa a IX-a la Liceul de matematică-fizică nr. 4, Platforma Măgurele. Este o statornică participantă și ea la concursurile* Magazin istoric.

Iată și cîteva gînduri ale concurentului premiat: „Apariția primului număr al revistei, în aprilie 1967, mi-a făcut o mare surpriză și cred că, asemeni mie, mulți cititori care simțeau nevoia unei reviste de cultură istorică, s-au bucurat nespus. Pentru mine, Magazin istoric *constituie o continuă sursă de îmbogățire a cunoștințelor. Istoria m-a pasionat încă de pe băncile școlii, găsind în ea un izvor nesecat de învățăminte. Pot spune că prin cunoașterea mai aprofundată a istoriei poporului nostru mi-am format caracterul, m-am format pe mine ca om. Mă bucură reușita la concursul organizat de* Magazin istoric, *la care am mai participat și în alți ani. Mă bucur, de asemenea, că pasiunea mea pentru istorie a trecut și la fiica noastră. Iubind istoria, cunoscînd trecutul glorios, sînt sigur că se va forma un om drept din ea, devotat cauzei poporului român, patrei noastre socialiste".*

În fotografie, Gavrilă G. Costea în mijlocul familiei, în apartamentul lor din Șoseaua Alexandriei, nr. 114.

L. IOAN

„ADEVĂRURI"

LIPSITE DE ADEVĂR

IOAN TALPEŞ, MARIAN ŞTEFAN

„După patruzeci de ani, poate oare fi evocat Münchenul fără pasiuni? Timp îndelungat, actori, martori şi chiar istorici au abordat acest moment decisiv al istoriei europene fără să poată domina cu adevărat simbolica întrebare legată de acest «recul al democraţiilor», ca şi «uşurarea laşă» ce a însoţit dezmembrarea Cehoslovaciei, fapt rămas ca un exemplu faimos de surzenie politică. Cercetările recente permit însă explicarea a ceea ce a fost".

Rene Girault, profesor la Universitatea din Nanterre, introduce astfel pe cititori în ampla lucrare[1] consacrată cauzelor, căilor şi mijloacelor care au dus la ruşinosul act de la München, din 30 septembrie 1938. Volumul, însumînd 255 pagini, reuneşte comunicările şi intervenţiile participanţilor la colocviul cu tema München 1938, desfăşurat între 16 şi 19 noiembrie 1979, în organizarea Institutului de studii slave, din Paris şi a Universităţii Paris I.

În ciuda optimismului ce se degajă din rîndurile semnate de profesorul Rene Girault, cititorul — în cazul de faţă cel român — va constata însă că, sub diverse forme, direct şi mai ales indirect, prin referiri la declaraţii şi aprecieri din epocă, apelîndu-se la memoriile unor oameni politici implicaţi în evenimente se menţin încă formulări şi aprecieri inexacte privitoare la poziţia României în cursul crizei sudete. La originea referirilor la România a rămas, şi cu acest prilej, declaraţia ministrului de

[1] Este vorba despre volumul *Munich. Mythes et réalités*, apărut în 1979, sub egida Institutului de studii slave din Paris. Aducem cuvenitele mulţumiri locotenentului major Dan Rădulescu pentru datele furnizate în legătură cu apariţia acestei cărţi.

externe francez, Georges Bonnet, cunoscut adept al politicii de conciliere față de hitlerism: „Franța nu putea să se angajeze într-o confruntare militară cu cei de-al III-lea Reich, dată fiind inferioritatea militară franco-cehoslovacă în raport cu Wehrmachtul, mai ales în domeniul aviației, ajutorul rus fiind imposibil fără acordul polonezilor și românilor, care nu voiau să audă de așa ceva...“

André Mazan, Gothold Rhode, Milan Hauner — participanți la colocviu — pornind de la aceeași declarație a lui G. Bonnet, se referă adesea la chestiunea ajutorului sovietic în favoarea Cehoslovaciei, motivînd — după părerea noastră în mod simplist — imposibilitatea efectuării lui, fie pentru că nu exista „o frontieră comună între Cehoslovacia și U.R.S.S.“, fie datorită faptului că „nici Polonia și nici România nu și-ar fi dat acordul pentru survolarea teritoriului lor“. Referindu-se la importanța întrunirii condițiilor de punere în aplicare a tratatului de asistență sovieto-cehoslovac din 1935, acești autori uită că premisa esențială pentru ca acest tratat să intre în vigoare era punerea în aplicare a tratatului franco-cehoslovac.

O astfel de abordare a problematicii internaționale a anului 1938 este întîlnită nu numai în volumul amintit, ci și în multe alte studii și lucrări, semnificative și ele pentru maniera și spiritul în care se înțelege încă și în prezent a se face „lumină“ în probleme controversate din istoria recentă.

A venit momentul ca pe baza documentelor de arhivă și a altor surse cunoscute deja să se facă într-adevăr lumină în ceea ce privește poziția României în timpul evenimentelor care au dus la rușinosul act de la München, din septembrie 1938. Cu atît mai mult cu cît perpetuarea interpretărilor tendențioase devine un anacronism în fața avalanșei documentelor privind perioada interbelică. În cele ce urmează, aducem în fața cititorului român și străin noi asemenea documente privitoare la atitudinea României.

Alianțe și stipulații

La 22 aprilie 1938, cînd Konrad Henlein, șeful partidului nazist al germanilor sudeți, rostea cunoscutul său discurs de la Karlovy Vary, cerînd pentru sudeți „libertatea deplină de a profesa naționalitatea germană și doctrina politică germană“, se deschidea dosarul unei noi acțiuni imperialiste, anexioniste, concepute și dirijate de naziști.

Agresiunea părînd iminentă, la 20 mai 1938, guvernul cehoslovac a ordonat mobilizarea parțială, arătîndu-se hotărît să reziste oricăror presiuni și amenințări. Dată fiind evoluția gravă a evenimentelor, România, în calitate de aliat al Cehoslovaciei, și-a precizat atitudinea: la 22 mai, ministrul de externe N. Petrescu-Comnen i-a declarat ministrului german la București, W. Fabricius, că „soarta Cehoslovaciei este **de un interes vital** pentru România“, rugîndu-l să comunice la Berlin „convingerea sa că un conflict armat între Germania și Cehoslovacia va provoca în mod inevitabil un război european...“ Comnen a insistat asupra faptului că conflagrația nu va putea fi localizată, „dat fiind faptul că Georges Bonnet i-a declarat categoric la Geneva că Franța va interveni în sprijinul Cehoslovaciei și că raporturile militare existente între Franța și Marea Britanie sînt de așa natură, că aceasta [Anglia] va acționa în mod inevitabil alături de țara noastră [Franța]“. În seara zilei de 22 mai, conținutul acestei declarații a fost comunicat guvernului cehoslovac și ministrului francez în România, Adrien Thierry. Cu prilejul convorbirii pe care acesta din urmă a avut-o cu Petrescu-Comnen, diplomatul francez a întrebat ce atitudine va lua România în cazul unui conflict. Iată răspunsul pe care l-a primit, așa cum a fost consemnat de Thierry, în raportul expediat la Paris: „Dacă Franța intervine — a declarat Comnen —, eu voi fi primul care voi sfătui guvernul să ia imediat măsuri militare...“

Atitudinea neechivocă a guvernului francez și declarația ambasadorului englez la Berlin în sensul că, dacă Franța va intra în război pentru Cehoslovacia, „soarta sa nu va lăsa indiferentă Marea Britanie“, urmate de poziția guvernului sovietic favorabilă sprijinirii Cehoslovaciei l-au obligat pe Hitler să evite escaladarea conflictului diplomatic.

România era interesantă în menținerea statului unitar și independent cehoslovac, unul dintre principalii susținători ai politicii antirevizioniste, de apărare a păcii, securității și colaborării europene, consecvent urmată de țara noastră în toată perioada de după primul război mondial. Guvernul român înțelegea să sprijine Cehoslovacia, depășind prevederile convențiilor politice și militare în vigoare. Desigur, urmărindu-se păstrarea integrității și independenței, trebuia să se procedeze în așa fel, încît să se evite atragerea țării într-un conflict unilateral cu puterile revizioniste și expansioniste.

În luna mai 1938, cînd pentru prima dată s-a pus în mod concret problema aplicării tratatelor politice și militare încheiate în 1935 între Cehoslovacia, Franța și U.R.S.S. — cu contribuția nemijlocită a lui Nicolae Titulescu — același G. Bonnet a întrebat guvernul român în privința atitudinii pe care o va adopta în eventualitatea atacării Cehoslovaciei de către Germania. În convorbirile cu Comnen la Geneva, la 12 mai, G. Bonnet întrebase „dacă România ar fi de acord să permită trecerea [pe teritoriul ei a] trupelor și avioanelor sovietice, în caz că U.R.S.S. ar fi venit în ajutorul Cehoslovaciei“. Diplomatul român a răspuns că țara sa nu se putea angaja să sprijine Cehoslovacia, fără acordul prealabil al aliaților săi din Mica Înțelegere, date fiind obligațiile lor comune. În privința permisiunii trecerii trupelor sovietice, Comnen a declarat: „A acorda un asemenea drept de trecere, fără un deplin acord cu Polonia, ne-ar conduce la denunțarea imediată a tratatului româno-polon. **Ceva mai mult,**

ne-am transforma cu siguranţă ţara în teatrul unui război dintre cele mai crîncene, fără posibilitatea pentru Franţa îndepărtată de a ne da concursul său preţios, riscînd a-i pierde şi pe cei ai aliaţilor noştri actuali [subl. ns.]". Precizăm doar că, în momentul în care avea loc această discuţie, Anglia şi Franţa, îşi asumaseră deja rolul de „mediator" în soluţionarea „problemei" cehoslovace, iar guvernul francez cunoştea foarte bine şi de mai multă vreme poziţia cabinetului român. Iată, de pildă, o precizare semnificativă cuprinsă într-o notă întocmită la 26 aprilie, în cadrul Ministerului francez al afacerilor străine, cu privire la politica externă a României: „Dacă Franţa vine în sprijinul Cehoslovaciei, atacate de Germania, România, a declarat dl.[Gh.] Tătărescu [şeful guvernului român din ianuarie 1934 pînă în decembrie 1937], va merge alături de noi, dar după ce îşi va consulta aliatul său polonez..."

Guvernul român dorea ca Parisul să înţeleagă faptul că România voia să-şi aducă contribuţia la apărarea Cehoslovaciei, în măsura în care statele care aveau obligaţii directe faţă de aliata României şi le îndeplineau. Era evident că „factorii cu rol determinant în adoptarea unor măsuri concrete şi eficiente pentru apărarea nu numai a Cehoslovaciei, dar şi a celorlalte ţări din centrul şi sud-estul Europei de primejdia pierderii independenţei şi integrităţii teritoriale — cum se aprecia într-un studiu publicat acum cîţiva ani de Viorica Moisuc şi Gheorghe Matei — **erau subordonaţi hotărîrii Franţei şi Marii Britanii de a se angaja într-un război cu Germania nazistă alături de Cehoslovacia, precum şi hotărîrii guvernului cehoslovac de a se opune cu armele oricărei agresiuni şi de a cere aliaţilor săi aplicarea tratatelor în vigoare** [subl. ns.]". Punctul nodal în corelarea ripostei colective era Cehoslovacia. Apărarea acesteia ar fi impus însă aplicarea integrală a prevederilor incluse în Pactul Societăţii Naţiunilor (ceea ce ar fi dus la recunoaşterea de către acest for internaţional a faptului că Cehoslovacia era victima unei agresiuni, iar Germania ar fi fost denunţată ca agresor); respectarea angajamentelor asumate de către Franţa şi Uniunea Sovietică în baza tratatelor pe care acestea le aveau cu Cehoslovacia; şi, în eventualitatea unui atac din partea Ungariei, aplicarea tratatelor încheiate între ţările din cadrul Micii Înţelegeri.

Reamintim că atît pactul Micii Înţelegeri, cît şi Convenţia militară încheiată între statele membre ale acestei alianţe nu prevedeau decît asistenţa militară reciprocă în cazul unui atac din partea Ungariei, care se orienta în politica sa revizionistă după blocul puterilor fasciste.

Să urmărim acum modul în care a evoluat poziţia factorilor de decizie de la Bucureşti, spre a sublinia încă o dată atitudinea constant favorabilă apărării integrităţii şi independenţei statului cehoslovac.

„Podul aerian" a funcţionat

Trebuie precizat faptul, deloc lipsit de importanţă în condiţiile complexe ale primăverii, verii şi toamnei anului 1938, că, **depăşindu-şi obligaţiile sale contractuale şi în chip unilateral, guvernul român a acceptat trecerea prin spaţiul său aerian a unui mare număr de avioane cumpărate de Cehoslovacia din Uniunea Sovietică. N. Petrescu-Comnen arăta că, atunci cînd G. Bonnet îl întrebase în legătură cu poziţia guvernului român, el îl informase despre survolul acestor aparate, tocmai „pentru a demonstra pînă la ce punct eram decişi să ajutăm, în măsura posibilităţilor noastre, Cehoslovacia".**

Surse străine menţionează trecerea avioanelor din U.R.S.S. spre Cehoslovacia, pe deasupra României, evaluînd la cîteva sute numărul acestora. Istoricii perioadei n-au sesizat însă (sau nu au dorit?) importanţa acestui fapt. Documente depistate de noi în arhiva Ministerului apărării naţionale arată că avioanele cumpărate de Cehoslovacia din U.R.S.S. au trecut peste teritoriul românesc chiar pe baza unui acord încheiat între guvernul român şi cel cehoslovac. Mai mult, cum rezultă din documente, teritoriul ţării noastre a fost survolat de un număr mult mai mare de aparate decît cele comandate. Iată, de pildă, ce se spune într-o notă întocmită de Ministerul aerului şi marinei, la 13 aprilie 1938: „Ataşatul militar cehoslovac, cu nr. 170, din 24 noiembrie 1937, a trimis Marelui Stat Major copie după intervenirea ce a făcut la Ministerul aerului şi marinei referitor la zborul pe deasupra teritoriului României a 21 avioane de bombardament (tip S.B. 450 km/oră) care au fost cumpărate de Cehoslovacia din U.R.S.S." Ministerul aerului şi marinei a aprobat survolul, iar Marele Stat Major a anunţat acest fapt trupelor de frontieră şi organelor de resort. Ulterior, ataşatul militar cehoslovac a comunicat lt. colonelului A. Moldoveanu, şeful Secţiei 2 din Marele Stat Major că „chestiunea avioanelor va fi soluţionată [definitiv] de domnul ministru [al Cehoslovaciei] Vewerka cu M.S. Regele". Numeroase documente (din 25 iunie, 20, 21 şi 27 iulie) se referă la survolul acestor avioane, iar în cursul lunii septembrie, pe deasupra teritoriului României s-a format un adevărat pod aerian între U.R.S.S. şi Cehoslovacia. Toate acestea s-au petrecut în pofida faptului că la 30 mai 1938, ministrul român la Berlin i-a comunicat lui Göring că peste teritoriul României vor trece numai avioanele ce vor zbura la trei-patru mii de metri înălţime, ieşind, astfel, din raza de acţiune a artileriei antiaeriene româneşti. Göring, care nu era un novice în problemele aviaţiei, a înţeles desigur semnificaţia reală a informaţiei primită de la diplomatul român. În condiţiile anului 1938 era imposibilă apărarea antiaeriană a unei zone cu o suprafaţă de zeci de mii de kilometri pătraţi numai cu ajutorul artileriei antiaeriene.

împotriva avioanelor care zburau la peste 3 000 m înălțime putea fi întrebuințată aviația de vînătoare, dar ministrul român nu pusese în discuție o asemenea variantă, tocmai pentru a-l face pe Göring să înțeleagă că România nu se va opune zborului aparatelor sovietice destinate Cehoslovaciei.

Dar să reluăm firul evenimentelor. Sfîrșitul lunii mai și începutul lunii iunie 1938 au marcat cîteva momente esențiale în precizarea poziției guvernului român în contextul discuțiilor politico-diplomatice generate de criza cehoslovacă. La 27 mai, ministrul de externe cehoslovac, Kamil Krofta, îl încredința pe Lacroix, ministrul Franței la Praga, că N. Petrescu-Comnen „i-a confirmat reprezentantului cehoslovac că, **pentru moment,** guvernul român nu putea să se declare dispus să permită traversarea teritoriului său de către trupele rusești care ar merge în sprijinul Cehoslovaciei. Ministrul român adăugase însă **că în cazul unui conflict generalizat, atitudinea ce va fi luată de guvernul de la București va trebui să fie reexaminată. Dl. Comnen a afirmat că nu făcuse guvernului Reichului nici o declarație din care să rezulte că guvernul român se va opune trecerii trupelor rusești ce vor merge în sprijinul Cehoslovaciei** [subl. ns.]".

Întrevederea din 10 iulie 1938 dintre Maxim Litvinov, Coulondre, ambasadorul Franței la Moscova, și ministrul cehoslovac în capitala sovietică, Fierlinger, a avut ca subiect aceeași mult discutată problemă a condițiilor ce trebuiau îndeplinite prealabil pentru asigurarea intervenției militare sovietice în sprijinul Cehoslovaciei. La întrebarea lui Coulondre dacă U.R.S.S. considera că teritoriul român oferea un interes practic, Litvinov a răspuns: „Guvernul sovietic acordă vrînd-nevrînd întreaga importanță acestei căi care îi permite să sprijine Cehoslovacia în Rutenia, adică în ultimul ei centru eventual de rezistență". Răspunzînd apoi altei întrebări a diplomatului cehoslovac, Litvinov a arătat că „guvernul său este gata să-și ia un angajament formal de a-și retrage toate trupele la sfîrșitul ostilităților și n-a putut spune nu cînd ministrul Cehoslovaciei a vorbit despre eventualitatea unei garanții internaționale. A amintit că dl. Titulescu și el [Litvinov] s-au pus de acord asupra unei formule prin care fiecare din cele două țări [România și U.R.S.S.] s-au angajat, în cazul cînd trupele lor vor împrumuta teritoriul celeilalte, să le readucă, la terminarea ostilităților, U.R.S.S. pe malul stîng al Nistrului și România pe malul drept"[1].

Refugiați din zonele sudete ocupate de hitleriști

Declarația făcută de Litvinov a fost comunicată lui Thierry la București, iar aceasta a făcut-o cunoscută gu-

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1967, proiectul stabilit de N. Titulescu și M. Litvinov, la Montreux, în iulie 1936, privitor la încheierea unui pact de asistență mutuală româno-sovietic.

vernului român, care a apreciat-o ca fiind neîndestulătoare în condițiile concrete existente în acel moment. Contactele nedepășind faza strictei informări, la începutul lunii iulie, Carol II l-a însărcinat pe ministrul român la Praga să declare lui Krofta „că este hotărît să nu facă nici o declarație privitoare la atitudinea pe care o va lua România... S-a explicat apoi că, făcînd cunoscută dinainte hotărîrea sa de a se opune trecerii ajutorului rus, guvernul român nu intenționează să slăbească poziția Cehoslovaciei și nici să nemulțumească Rusia. El a spus că va lua o decizie la momentul cînd se va pune problema". Se avea deci în vedere, lucru firesc dealtfel, ca guvernul român să-și precizeze definitiv poziția după ce va cunoaște atitudinea Franței și a Uniunii Sovietice. Situația generală cerea guvernului român o deosebită prudență în stabilirea conduitei sale, pentru a evita angajarea într-un conflict fără a avea garanția că aliații săi își vor respecta, la rîndul lor, angajamentele asumate. Nu cunoaștem un document din care să rezulte un răspuns categoric al guvernului român în această chestiune, ci numai declarații în sensul că tranzitul trupelor sovietice destinate ajutorării Cehoslovaciei va fi aprobat de guvernul român **numai după ce va primi unele asigurări că această acceptare n-ar pune țara în situația de a înfrunta singură riposta Germaniei.** În această privință, diplomația română rămînea la punctul de vedere pe care și-l făcuse cunoscut încă la începutul lunii mai, în timpul convorbirii care avusese loc la Geneva între Comnen și Bonnet.

Între timp, conflictul germano-cehoslovac luase o altă turnură. În luna iulie, lordul Walter Runciman[1] a fost trimis de guvernul britanic în Cehoslovacia ca mediator neoficial între cehi și germani. Era expresia orientării tot mai accentuate a guvernului condus de Chamberlain spre o rezolvare a crizei sudete în favoarea Germaniei. Documente publicate în ultimii ani ilustrează faptul că în a doua parte a lunii iulie, Franța și Anglia părăsiseră de fapt complet ideea apărării Cehoslovaciei[2].

La 20 iulie, Bonnet l-a convocat pe Stefan Osusky, ministrul cehoslovac la Paris, cu care prilej — cum se menționează în nota întocmită în timpul convorbirii — șeful politicii externe franceze i-a precizat „clar, încă o dată", poziția guvernului de la Paris. Bonnet i-a citit pasajele esențiale ale memorandumului pe care guvernul britanic îl înmînase la 22 mai 1938 cabinetului francez; „Guvernul britanic — a precizat Bonnet — nu ar accepta să-și manifeste solidaritatea cu Franța, pentru afacerea sudeților, decît atîta timp cît sînt continuate negocierile între Germania și Cehoslovacia pentru o reglementare amiabilă a problemei sudeților. El aprecia în plus că rezultatul unui conflict generalizat ar fi «îndoielnic» la ora actuală. Guvernul cehoslovac trebuie să cunoască în mod deslușit poziția noastră: **«Franța nu va face război pentru afacerea sudeților.** Desigur, public noi ne vom afirma solidaritatea noastră, cum dorește guvernul cehoslovac, dar această afirmare trebuie să permită guvernului cehoslovac să obțină o soluție pacifică și onorabilă. **În nici un caz guvernul cehoslovac nu trebuie să creadă că dacă războiul va izbucni noi vom fi alături de el, că, mai ales în această afacere, izolarea noastră diplomatică este quasi totală»** [subl. ns.]".

Osusky l-a informat pe Bonnet că personal a adus la cunoștința lui Beneș poziția guvernului francez și a insistat să nu „transpire" nimic privitor la această discuție, iar Franța să continue să-și afirme solidaritatea cu guvernul cehoslovac. Numai așa, considera Osusky, Cehoslovacia ar fi putut obține o soluționare onorabilă a afacerii sudete. „Eu, i-am răspuns — recunoștea Bonnet — că, bineînțeles, dacă voi fi nevoit să vorbesc în mod public, voi aminti legăturile care ne apropie de Cehoslovacia. Dar guvernul cehoslovac **trebuie să fie convins că Franța, ca și Anglia, nu vor face niciodată război... Este important ca, înainte de toate, lucrurile să fie clare** [subl. ns.]."

(Continuare în numărul următor)

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1969.

[2] Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1973, articolul *30 septembrie 1938: vinerea neagră de la München*, de dr. Cristian Popișteanu.

MICROFIȘIER

1. Arhivele Statului București, fondul microfilme S.U.A.; 2. Arhiva Ministerului afacerilor externe, fondul 71; 3. Arhiva Ministerului apărării naționale, fondurile 333, 948, 948/R.S.S.3; 4. *Documents diplomatiques françaises 1932-1939*, 2-e série, vol. 8, 9, 10; 5. *S.S.S.R. v borbe za mir nakanune vtoroi mirovoi voini sentiabr 1938 g. — avgust 1939 g. Documenti i materiali*, Moscova, 1971; 6. *Istoriia vtoroi mirovoi voini 1939-1945*, vol. 2, Moscova, 1973; 7. Martin Gilbert, Richard Gott: *Conciliatorii*, București, 1966; 8. I.M. Maiski: *Cine l-a ajutat pe Hitler*, București, 1963; 9. *Probleme de politică externă a României 1919-1939* (culegere de studii), București, 1971.

NICOLAE IORGA

aşa cum l-am cunoscut

G. T. KIRILEANU

Marele istoric călătorind spre reşedinţa de la Văleni de Munte

Personalitate complexă, înscriindu-se în galeria marilor cărturari patrioţi ai neamului, Nicolae Iorga, de la a cărui naştere s-au împlinit, anul trecut 110 ani, a fost, timp de mai bine de o jumătate de veac, o prezenţă de mare strălucire în viaţa pubilcistică, culturală şi ştiinţifică românească, polarizînd atenţia contemporanilor săi, din ţară sau din străinătate, ei aflîndu-se şi în scena vieţii politice, chiar dacă pe acest tărîm marele savant nu s-a ilustrat la nivelul personalităţii sale.

De-a lungul anilor, Magazin istoric **a publicat o bogată suită de articole consacrate vieţii şi operei marelui istoric[1], a cărui activitate pusă în slujba cercetării istorice s-a concretizat într-un impresionant tezaur, cuprinzînd 1 359 volume şi broşuri şi 25 000 articole. În România socialistă, importante scrieri ale lui Nicolae Iorga au fost retipărite în tiraje de masă. Operei şi personalităţii sale i-au fost dedicate, de asemenea, substanţiale studii critice. S-a inaugurat, totodată, editarea unei ample selecţii din cele 431 volume ale corespondenţei marelui istoric.**

Mărturiilor celor care l-au cunoscut pe N. Iorga li se adaugă acum însemnările lui G.T. Kirileanu, unui dintre cei care, o vreme, s-au bucurat de prietenia marelui savant. „Cercetător al istoriei şi vechii culturi româneşti. Cărturar în deplinul înţeles al cuvîntului", după cum îl caracterizează Enciclopedia istoriografiei româneşti, **G.T. Kirileanu a fost, între 1906 şi 1930, conducătorul Bibliotecii Palatului Regal. După 1930, odată cu venirea lui Carol II, a fost îndepărtat din postul de la Palat, ca unul care făcuse**

[1] **Magazin istoric, nr. 4/1968, 9/1969, 11/1970, 6/1971, 11/1975, 7/1978, 4/1979, 2/1981.**

G. T. Kirileanu

parte din anturajul prinţului Barbu Ştirbei (unul dintre adversarii lui Carol II, omul de încredere al reginei Maria). G.T. Kirileanu a cunoscut o serie de personalităţi marcante ale vieţii politice şi culturale româneşti, a fost martorul unor importante momente din istoria României din preajma primului război mondial şi din perioada interbelică. Activitatea sa culturală a îmbrăţişat domenii felurite: editor, istoric, literat, folclorist, redactor şi întemeietor de reviste, fiind, după cum observa Titu Maiorescu, unul dintre „acei care au mai mult înlăuntru decît în afară". Era un bun şi pasionat cercetător al folclorului, fapt care-i făcea tot pe Maiorescu să-i numească „cunoscător al sufletului de la sate".

În 1948, G.T. Kirileanu a fost ales membru de onoare al Academiei române. În 1956, şi-a donat valoroasa sa bibliotecă (cca. 30 000 volume) oraşului Piatra Neamţ, unde şi-a trăit bună parte din viaţă. S-a stins la 13 noiembrie 1960. Poate nimeni altul nu l-a caracterizat mai bine pe G.T. Kirileanu decît Nicolae Iorga, în 1929, cînd scria: „Un om a cărui modestie ne-a împiedicat de a-i preţui munca tăcută, rareori prezentată în pagini tipărite".

G.T. Kirileanu a ţinut un jurnal al întîlnirilor sale cu Nicolae Iorga, ale cărui file consemnează momente şi întîmplări din aproape trei decenii (1911-1940). Nu toate sînt, desigur, semnificative. Din aceste notaţii am selectat cîteva fragmente referitoare, îndeosebi, la perioada anilor 1911-1918, anii în care întreg poporul român a trăit marea epopee a pregătirii şi desăvîrşirii unităţii naţionale şi statale, la care Nicolae Iorga — alături de alţi reprezentanţi de seamă ai culturii noastre — şi-a adus contribuţia.

În transcrierea selectivă a textului inedit (aflat la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei) am păstrat particularităţile stilistice ale autorului. Pentru uşurinţa lecturii, nu am marcat întreruperile în text. Titlul, intervenţiile din paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin. Sublinierile din text sînt ale originalului. Datele sînt pe stil nou.

Publicînd acum pentru întîia dată aceste însemnări, sperăm să contribuim la o mai bogată cunoaştere a omului-Iorga, aşa cum era şi se manifesta el în intimitate ori în viaţa publică.

Ioan LĂCUSTĂ

1911

20 iunie. Vizită la N. Iorga în noua sa locuinţă din Vălenii de Munte.

Întîlnindu-ne la Biblioteca Academiei Române, N. Iorga îmi spune că mă feresc de dînsul şi nu vreau să-i văd noua sa locuinţă de la Văleni. I-am făgăduit că întîia zi de concediu voi folosi-o întru aceasta. M-am ţinut de cuvînt.

Mă primeşte doamna Iorga, care-mi spune că primejdia bolii de care a suferit soţul ei a trecut [în iunie 1911, Iorga a fost bolnav trei săptămîni de zile; a fost îngrijit de dr. I. Cantacuzino]. Mă conduce la Iorga, în odaia sa de lucru, cu ferestile spre soare, cu verdeaţa copăceilor tineri. Pereţii îmbrăcaţi cu rafturi îndesate cu cărţi. Cîteva strane învîrtitoare cu poliţi pline de cărţi. O masă-birou încărcată cu manuscrise. Pe pereţi cîteva tablouri: Dimitrie Cantemir, împăratul Rudolf şi Mihai Viteazul la Praga, Mănăstirea Dragomirna, apoi tablouri colorate din *Istoria literaturii franceze* de Petit de Julleville. Cetia vol. 21 din *Studii şi documente* [*Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXI. *Documente interne. Miscellanea*, Bucureşti, 1911] şi era necăjit de multele greşeli de tipar. Zice că-s al şaselea prieten care vine să-l vadă şi că, în această privinţă, a făcut reflecţii amare: el sare pentru toţi, dar pentru el aproape nimeni. Şi nimeni nu i-o venit în ajutor în timpul bolii. Aştepta pe vreunul de la Academie (Remus Caracaş sau N. Cartojan), dar nu s-a arătat nime.

Pe ascuns de doctor a făcut mereu articole şi toate corecturile pentru *Neamul românesc* ş.a. Bolnav, a trebuit să iasă din casă spre a scoate din mîinile jandarmilor pe încasatorul *Neamului românesc*, Andriescu din Fărcaşa, care fiind pus sub privigherea jandarmilor, pentru că ar fi adunînd ştiri asupra purtărilor episcopului de Buzău, fusese arestat.

După lămuririle mele [spune Iorga] jandarmii l-au liberat, făcînd scuze. Pe cînd stăteam de vorbă a venit poştarul cu corespondenţa de dimineaţă. Cu o repegiune uimitoare, alcătuia la unele scrisori răspunsurile, iar asupra altora da cuvenite ordine în scris.

După ce a mîntuit cu corespondenţa şi-a făcut inhalaţia şi gargara şi-apoi m-a dus prin toată casa: alăturea de bibliotecă, odaia de dormit, cu mobilă naţională de la Cîmpulung (Bucovina), largul balcon din faţa casei, cu minunaţi stîlpi de lemn cu săpături, restul odăilor nefiind încă mobilate. Trecem în grădină, unde *mă sileşte* să admir toate florile.

După masă, Iorga m-a petrecut pînă-n stradă, zicînd că eu sînt din aceia ce-l *înţeleg* şi de aceea nu-l uit.

1912

30 noiembrie. Mai alaltăieri, băetul de la librăria Sfetea îmi aduce volumul din urmă al *Istoriei otomanilor* de N. Iorga [*Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. IV, Gotha, 1911] şi-mi spune că Iorga a venit la librărie şi a zis că miniştrii Filipescu[1] şi Cantacuzino[2] au crezut că ar fi nimerit să se recomande Marelui Duce[3] (preşedinte al Societăţii istorice ruse) această operă în care se cuprinde şi istoria războaielor ruso-turce.

Întrebînd pe d. Basset [secretarul regelui] ce-ar fi de făcut, dînsul a întrebat dacă n-a trimis cu cartea şi vreo scrisoare. Apoi auzind de îndemnul miniştrilor F. şi C., mi-a spus că era vorba de o şedinţă la Academia Română, la care Iorga să facă o comunicare în faţa Marelui Duce. Dar şedinţa neputîndu-se ţine, poate că ar fi nimerit să i se dea Marelui Duce cartea lui Iorga. Şi aşa d. Basset mi-a spus să fac o notiţă regelui şi să o trimit cu cartea. „Dl. prof. N. Iorga, în urma îndemnului d-nilor miniştri Filipescu şi Cantacuzino, ne-a trimis, prin librarul său, ultimul volum din *Geschichte des Osmanischen Reiches* (în care se coprinde istoria războaielor ruso-turce, precum şi istoria războiului din 1877), cu rugămintea de a fi prezentat Alteţei Sale Imperiale Marelui Duce Nicolae Mihailovici".

Se vede că regele a dat-o, căci n-am mai văzut volumul. Ducîndu-mă mai apoi la Iorga să văd m-o întreba ceva despre asta, el pace! Atunci aduc eu vorba. El dă să se facă a nu şti despre asta. Eu mă întunec şi-i spun mai răspicat că băetul de la librărie mi-a spus că era trimis de dl. Iorga şi că m-am mirat că d-sa n-a luat calea obişnuită pentru prezentarea unei cărţi la Marele Duce. Iorga a răspuns: „Bă, mă rog, eu n-am dorit deloc să prezint vreodată cărţi de-ale mele unui Mare Duce, dar cred că era interesul regelui să prezinte asemenea carte".

Îmi spune de audienţa la rege, că s-a înţeles deplin în privinţa politicii noastre externe.

Prinţul Carol [viitorul rege Carol II] n-a fost la lecţie [la Universitate] şi văd că Iorga-i nemulţumit de felul cum îi ascultă cursul. Am auzit de la [D.A.] Sturdza că prinţul se aşezase astfel încît să se poată uita la fete. Dar Iorga l-a rugat să şadă altfel.

[1] Nicolae Filipescu (1862-1916), om politic român, fruntaş al Partidului Conservator; adept al intrării României în primul război mondial de partea Antantei; în noiembrie 1912, ministrul agriculturii şi domeniilor.

[2] Mihail Cantacuzino, om politic român, primar al Capitalei; în 1912 era ministru de justiţie.

[3] În noiembrie 1912, Marele Duce Nicolae al Rusiei a vizitat România.

1913

26 martie. M-am dus la restaurantul vegetarian să-i arăt lui Iorga recunoştinţa mea ca fiu de ţăran pentru cuvîntarea de ieri la Cameră întru apărarea ţărănimii[4].

Era cu Murgoci[5] şi I. Scurtu[6]. Tocmai povestea despre lupta lui cu întrerupătorii şi mai ales cu Victor Ionescu. Iorga a spus lămurit că se teme să nu fie bătut şi de aceea trebuie să fie cu mare grijă.

30 aprilie. Azi dimineaţă, fiind la Academia Română, vine Iorga şi-mi spune că are a-mi vorbi ceva important.

Mi-a spus că ieri a întrebat pe ministrul de justiţie, Cantacuzino, despre soarta graţierii răsculaţilor din 1907. Ministrul a răspuns că n-o să fie graţiaţi, deoarece regele s-a arătat neînduplecat contra faţă de toate încercările făcute în acest scop. Iorga a văzut că inima lui [Cantacuzino] de ciocoi nu-l lasă şi i-a răspuns că nu-i adevărat că regele se împotriveşte:

— De unde ştii?, l-a întrebat ministrul.

— Secretarul petiţiilor la rege mi-a spus că regele aprobă toate graţierile propuse de ministrul de justiţie.

„Na, zic eu în gîndul meu, nu-i chip să vorbeşti ceva cu Iorga că încurcătura-i gata".

Iorga mă îndeamnă să cer audienţă la rege şi să-i spun că politicienii pun în spinarea lui dorinţele lor de răzbunare. I-am promis că voi găsi eu un mijloc să aduc la cunoştinţă regelui aceasta.

31 mai. M-am dus la Restaurantul „Mura" [pe strada Academiei] şi i-am spus lui Iorga că cererea lui de audienţă are data de 23 mai, iar la 24 mai regele a plecat la Constanţa, prin urmare nu putea să acorde audienţe. A tăcut. Mi-a spus că prinţul Carol a fost la curs. La curs a vorbit despre Milan [Obrenovici] al Serbiei [rege în 1882-1889].

Iorga întreba pe Ciotori[7] cînd a rîs prinţul în hohot, căci Iorga după zece minute nu mai vede în clasă, gîndindu-se numai la şirul celor expuse. La cursul viitor încheie şi Iorga a zis că prinţul Carol nu va scăpa fără cîteva cuvinte de rămas bun.

Despre statuiele ce se ridică lui Kogălniceanu, Iorga zice că liberalii le monopolizează în interesul partidului lor, pe cînd în timpul vieţii lui Kogălniceanu liberalii se purtau altfel.

[4] La 25 martie 1913, N. Iorga a rostit o cuvîntare luînd atitudine în favoarea ţăranilor răsculaţi în 1907.

[5] Gheorghe Munteanu Murgoci (1872-1925), geolog şi geograf român, membru corespondent al Academiei, profesor la Şcoala naţională de poduri şi şosele şi la Şcoala politehnică din Bucureşti (*Magazin istoric*, nr. 7/1972).

[6] Ioan Scurtu (1877-1922), profesor şi ziarist român, colaborator al lui N. Iorga la revista *Semănătorul*.

[7] Dimitrie N. Ciotori, scriitor şi diplomat român, membru de onoare al Academiei române; a colaborat la revista lui N. Iorga, *Semănătorul*.

22 decembrie. Eşind de la soţii Meissner[1] (otel Regal) cerc la uşa d-lui Iorga,

Îl întreb de călătoria în Serbia[2]. Îmi spune că a văzut la Academia din Belgrad portretul regelui Alexandru, pe c nd la noi nu se pomeneşte de portretul lui Cuza Vodă nici la Academie, nici în Palatul Regal. În Palatul Regal, zic eu, nu este nici un chip de voievod de-ai noştri, ca şi cum ţara ar fi început de la 1866. Şi ce frumos ar fi ca în jurul scării de marmoră să fie şi numele voievozilor noştri, în locul lui Freder c cel Mare şi al celorlalte tablouri banale de pictură.

Se plînge de nepolitetele prinţului Carol. Poate o fi avînd vreun motiv de nemulţumire, zic eu. Atunci Iorga îm spune că în audienţa ce a avut toamna asta la Castelul Peleş, între altele, i-a spús regelui că prinţul Carol nu-i prea bine înconjurat.

1914

28 ianuarie. Ziarele de ieri publică telegramele primite de Iorga de la suveranii balcanici cu prilejul inaugurării Institutului balcanic[3], iar la sfîrşit se spune că s-a primit o telegramă din partea regelui României. Întreb pe Popescu şi-mi spune că regele a însărcinat pe mareşal să facă un răspuns scurt, fără vreo amintire a celor cuprinse în telegrama lui Iorga.

---

[1] Constantin Meissner, profesor şi om politic junimist, ministru de industrie şi comerţ (1918). Soţia sa, Elena, profesoară şi directoare a Şcolii normale de fete din Bucureşti, a fost preşedinta Asociaţiei pentru emanciparea civilă şi politică a femeii române.

[2] Între 23-25 noiembrie 1914, Iorga s-a aflat în Serbia, fiind decorat cu Ordinul „Sf. Sava" în grad de mare cavaler.

[3] La iniţiativa lui N. Iorga a fost creat, în ianuarie 1914, Institutul de studii sud-est europene; actul de înfiinţare este semnat de Nicolae Iorga, Gh. Murgoci şi Vasile Pârvan.

30 mai. Găsesc pe Iorga la otel, scriind pe dosul unui plic oficial interviul cerut de ziarul austriac *Die Zeit.* Îmi dă să citesc un articolaş asupra convorbirilor lui Michelet[4], după curs, cu studenţii. Iorga, mare admirator al lui Michelet ca istoric. Despre Lavisse[5] n-are idee mare.

Intră Vasile Kogălniceanu[6], iar Iorga se încreţeşte la faţă, concentrîndu-se la scrierea interviului. Te miră cum poate omul acesta, în asemenea larmă, să scrie aşa de concis. Căci după ce-a mîntuit de scris, ne-a citit în nemţeşte interviul. La masă îmi vorbeşte cu durere de moartea lui Pompiliu Eliade şi de pierderea fără vreme a atîtor forţe tinere. Şi bieţii N. Dobrescu ş Gîrleanu sînt în gura morţii.

Iorga se teme de cancer, de cînd cumnatul său, Ştefan Bogdan, i-a spus că are ca şi el simptomele acestei boale.

1 iulie. Mă duc la Restaurantul „Andrei Dumitrescu" [pe strada Academiei] pe la 9 seara să găsesc pe Iorga. Trimisese cuvînt că va veni mai tîrziu, avînd nişte corectur . Îl găsesc pe mîntuite. Mergem la restaurant. În fund, era ministrul Radovici[7]. Iorga se aşează la o masă cu spatele la Radovici, cu care nu mai vorbeşte de cînd cu lupta electorală de la Ploieşti. Mă pune dracu şi zic către Iorga: „Mi se pare că Radovici se hlizeşte către noi". Iorga se şi întoarce c-o privire fulgerătoare spre Radovici şi cu greu l-am potolit.

---

[4] *Magazin istoric*, nr. 1,4/1973.

[5] Ernest Lavisse (1842-1922), istoric şi publicist francez; opere: *Istoria Franţei de la origini pînă la Revoluţie* (9 vol.). *Istoria contemporană a Franţei* (10 vol.), *Istorie generală* (12 vol.) în colaborare cu A. Rambaud.

[6] *Magazin istoric*, nr. 9/1972, 4/1981.

[7] Al. Radovici (1860-1918), om politic, socialist la începuturile carierei sale politice; ministru liberal de industrie şi comerţ (1914-1916), director al Băncii naţionale în timpul refugiului de la Iaşi (1916-1918)

La masa de lucru (fotografii aflate în colecţiile Bibliotecii centrale de stat a R.S. România)

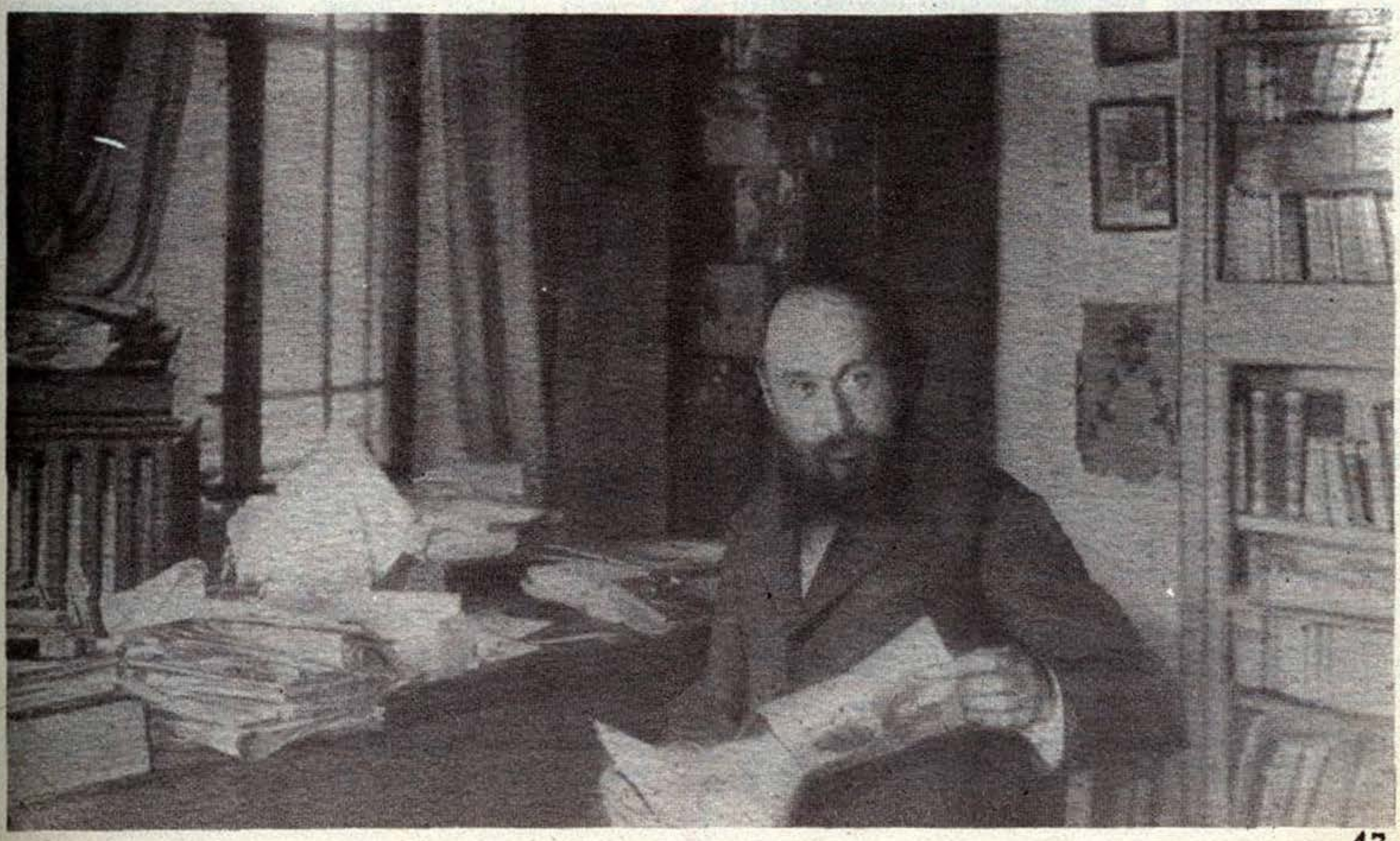

Mănîncă grăbit niște cartofi prăjiți cu brînză, o prăjitură și o sticlă cu apă minerală, ca să se poată duce la ședința de noapte de la Cameră.

Iorga cumpără ziarul *L'Indépendance roumaine* și citește comentariul ședinței de ieri, în care vorbise Iorga și Mille. Alăturarea asta îi face rău. Dar cuvintele ziarului îl amărăsc și mai tare. Căci Procopiu, directorul ziarului, îl lăudase în tot felul ieri după discurs și-i spusese că dorește prilejul unei convorbiri, în care să-i spună tot binele ce are la inima lui pentru Iorga. Iorga îi făgăduiește de îndată un dar de cărți! Și-a doua zi, ziarul îl gratifică astfel: „Dans des phrases alambiquées et non depournes de perfidie, M. Iorga a cru pouvoir a'acquitter de sa dette de reconnaissances envers les conservateurs qui l'ont elu à Prahova." [În fraze alambicate și nu lipsite de perfidie, dl. Iorga a crezut că poate să-și plătească datoria de recunoștință conservatorilor care l-au ales în Prahova...].

— Cum pot fi oamenii pînă la atîta lipsiți de bună credință?

25 august. Venind de la Zorleni spre București, m-am oprit ieri la Văleni spre a face o vizită d-lui Iorga. La 9 1/2 dimineața nu se sculase. Mă întîmpină cu bucurie în cămeșă de noapte și-mi spune ce-a visat: găsise niște cărți vechi și rare la Mănăstirea Văcărești, se certase cu Drăghiceanu[1], căruia i-a fost de atîtă ajutor. Îmi dă să citesc cartea asupra lui Brîncoveanu [*Viața și domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu*], lucrată și tipărită într-o lună de zile! Îmi arată și celelalte cărți de curînd tipărite. Se duce să se spele. La întoarcere îi spun că în cartea lui mereu scrie: tipărituri brîncovenești, sculpturi brîncovenești, icoane brîncovenești. Oare despre regele Carol se va spune tot așa? Și Iorga îmi răspunde: Că la rege nu se va mai duce decît cînd l-o chema, că i-a făcut o impresie penibilă în ultima audiență, cînd povestindu-i lucruri văzute [în Germania] în călătoria spre Anglia, i-a spus că balanța comercială germană se apropie de cea engleză. Regele căsca gura și parcă se înea de bucurie. Va să zică simțurile lui germane sînt mai presus de orice.

Informația despre accidentul prințului Carol, cu uciderea unui copil, îl îngrozește pe Iorga și zice că va fi o pată pe toată viața asupra prințului. Eu îl asigur că prințul va uita foarte ușor.

Îmi spune de convorbirea avută cu I.[I.C.] Brătianu înainte de Consiliul de Coroană[2]. Iorga l-a conjurat să nu mergem alături de Austria, aceasta fiind o imposibilitate sufletească și națională, Morțun era tot pentru Austria[3]. Îmi arată declarația publicată la 20 iulie și zice că la Consiliul de Coroană s-ar fi primit tocmai ideile sale.

---

[1] Virgil Drăghiceanu (1879-1964), istoric, membru corespondent al Academiei române, secretar al Comisiunii monumentelor istorice (înființată în 1892), al cărei președinte era Nicolae Iorga.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1973.

[3] Despre adevăratele sentimente ale acestuia, ca și poziția lui în problema unității naționale, vezi mărturisirile lui I.G. Duca (*Magazin istoric*, nr. 1/1976).

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **ROMÂNIA ȘI NOUA ORDINE INTERNAȚIONALĂ** *(sub egida Institutului de economie mondială; volum întocmit de* **Tralan Chebeleu, Lazăr Comănescu, Aurel Ghibuțiu, George Marin;** *coordonator* **Nicolae Ecobescu).**

Editura politică, București, 1981, 484 pp., 20 lei: *culegere de texte reprezentative, de referință, pentru înțelegerea complexului proces istoric de edificare a unei noi ordini economice și politice internaționale — problemă cardinală a lumii contemporane.*

● **M.C. Stănescu — MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA ÎN ANII 1924-1928.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 296 pp., 16,50 lei: *primă monografie reconstituind, pe baza unei bogate documentații, în mare parte inedită, activitatea desfășurată în această perioadă de P.C.R., de celelalte organizații politice și profesionale muncitorești din România.*

● **Valeriu Râpeanu — CULTURĂ ȘI ISTORIE.**

Editura Cartea românească, București, 1981, 220 pp., 8,50 lei: *studii despre N. Iorga și Gheorghe I. Brătianu.*

● **Constantin Botez, Ioan Salzu — LETEA.**

Editura Sport-Turism, București, 1981, 264 pp., 41 lei: *un secol de istorie a cunoscutei fabrici de hîrtie și celuloză din Bacău.*

● **Dimitrie Cantemir — DESCRIEREA MOLDOVEI** *(prefață și tabel cronologic* **Leonida Manlu).**

Editura Minerva, București, 1981, 266 pp., 5 lei: *reeditare în cadrul colecției „Biblioteca pentru toți".*

● **Al.I. Odobescu — NOTE DE CĂLĂTORIE** *(ediție, cuvînt înainte, tabel bibliografic de* **Cornelia Popescu).**

Editura Sport-Turism, București, 1981, 304 pp., 21,50 lei: *însemnări din România, Anglia, Franța, Germania.*

● **Vasile Iosipescu — CARUSELUL VIOLENȚEI.**

Editura Militară, București, 1981, 222 pp., 5 lei.

● *General-maior* **Cornelia Soare — DIALECTICA LUPTEI ARMATE.**

Editura Militară, București, 1981, 228 pp., 8,50 lei: *incursiuni în problematica filozofico-militară actuală.*

● **Diodor din Sicilia — BIBLIOTECA ISTORICĂ** *(traducere de* **Radu Hîncu** *și* **Vladimir Illescu).**

Editura Sport-Turism, București, 1981, 482 pp., 27 lei: *prima traducere în limba română a scrierii istoricului roman (cca. 80-cca. 21 î.e.n.).*

În fața tribunalului istoriei

HERNÁN CORTÉS SE PREZINTĂ

ARTURO SOTOMAYOR

Exploratorul spaniol Hernán Cortés[1] (1485-1547) a fost unul dintre cei mai controversați protagoniști ai conquistei. După ce a participat la cucerirea Cubei, în 1511, și s-a stabilit acolo ca plantator, fiul modestului hidalgo Martin Cortés Monroy a plecat în fruntea unei expediții de 11 corăbii, pe care fuseseră îmbarcați 500 soldați, 16 cai și 14 tunuri, cu misiunea de a cuceri imperiul aztec[2], aflat în partea centrală a Mexicului. Prin lupte înverșunate și în urma unui îndelung asediu, Cortés a reușit să cucerească Tenochtitlanul (astăzi Ciudad de México), capitala imperiului, ceea ce a însemnat, practic, stăpînirea întregii țări.

Istoricii au apreciat foarte diferit faptele navigatorului și conchistadorului spaniol în Lumea Nouă. Mulți dintre ei au preluat ca mărturie sigură versiunea cortesiană asupra evenimentelor, respectiv lucrarea sa Cartas de relación de la Conquista de México (Scrisori de informare despre cucerirea Mexicului), primul document în ordine cronologică despre ceea ce ulterior a fost denumit conquista. În versiunea acestor autori, Cortés iese nici mai mult nici mai puțin decît imaculat. Alții îl condamnă total pe explorator, aruncîndu-i în brațele Satanei pentru actele sale. Cert este că însemnările exploratorului menționează prea puține date despre învinși, reduși la condiția de sclavi. Codexurile lor au fost distruse în mod barbar. Numai concepția lor urbanistică a reușit să supraviețuiască în orașul Tenochtitlán. Mai amintim că un spaniol curios, care a trăit în secolul XVI, Fray Bernardino de Sahagún a adunat unele date despre antichitățile mexicane.

Trebuie subliniate însă două aspecte: pe de o parte, opera lui Cortés a atins dimensiuni neegalate de nici o altă aventură de cucerire, pe de alta, cronicile sale, alături de cele ale lui Bernal Diaz del Castillo și Francisco López de Gómara, confesorul și copistul navigatorului, au constituit surse primare ale istoriei conquistei, din acești trei autori derivînd apoi o constelație de epigoni.

Un recent portret istoric al lui Hernán Cortés, într-o viziune mai complexă, încearcă profesorul mexican Arturo Sotomayor, în cartea sa Cortés según Cortés (Cortés după Cortés sau, într-o traducere mai liberă, Cortés după faptele sale), apărută în 1979, la Ciudad de Mexico. Din această lucrare, am extras cîteva fragmente, restrînse potrivit neecesităților impuse de spațiul revistei. Valoarea și noutatea lucrării profesorului Sotomayor constau în discernămîntul critic al surselor istorice cu care investighează epoca și viața lui Cortés, aducînd astfel un punct de vedere al istoriografiei mexicane contemporane. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1973; 6/1979.

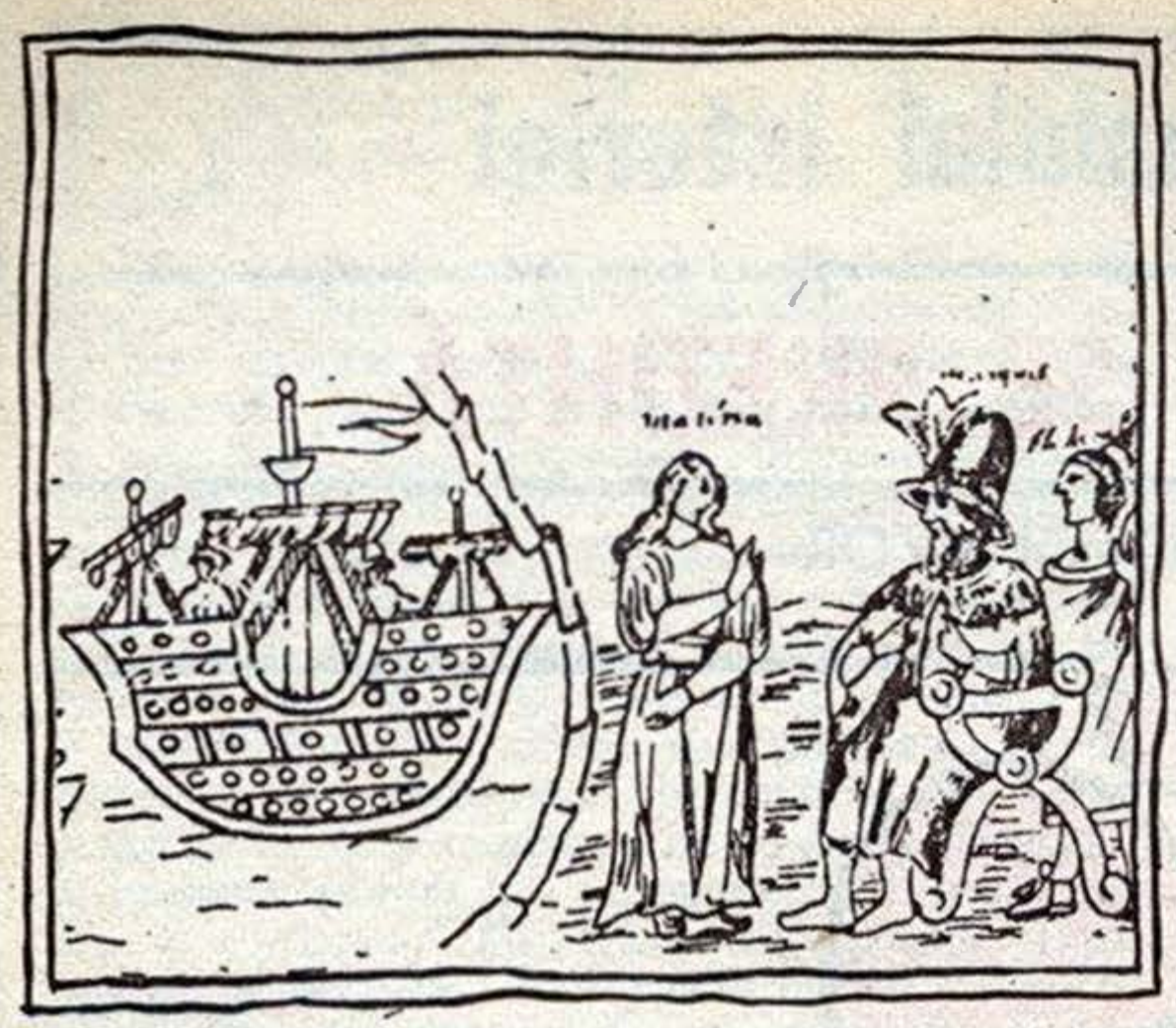

În 1518, Hernán Cortés, fiul unui obscur cavaler spaniol, pornește să cucerească Imperiul aztec, debarcă pe țărmul american...

Pentru apelativul „don"

Diver le interpretări pe care le comportă unele evenimente istorice de-a lungul timpului trebuie puse în folosul identificării noastre ca popor. Odată cu perfecționarea cercetării documentare, arheologia, antropologia și istoria propriu-zisă ne-au oferit noi instrumente, care au aruncat lumini necunoscute asupra civilizației americane precolumbiene, precum și asupra expedițiilor exploratorilor — cu scop mercantil sau de cucerire — organizate în anii 1517 și 1518[1] de guvernatorul Cubei, Diego Velázquez[2], și conduse de Francisco Hernández de Córdoba și, respectiv, Hernán Cortés.

Lui Hernán Cortés, cel care a comandat invazia în platoul Anáhuac (Podișul Mexican), mulți nu îi iartă ce a făcut acolo, deși există și autori care îi elogiază faptele. El este, de altfel, unul dintre cei mai disputați eroi ai conquistei spaniole. În privința acestui binom, Cortés-conquista, unii se manifestă ca procuratori ai lui Cortés, alții se consideră plenipotențiari ai lui Cuahtémoc I, ultimul conducător al rezistenței locale împotriva năvălitorilor. Aceste două atitudini, în esență opuse, au tulburat mult timp limpezimea unei judecăți istorice asupra lui Cortés.

Puțini cercetători au trecut personalitatea acestui explorator prin sita societății iberice de la sfîrșitul secolului XV și din primele decenii ale sec. XVI. Nu este deloc prudent să izolezi personalitățile de epoca lor, să le sustragi mediului în care se mișcă, pentru a le

[1] Unii autori afirmă că expediția lui Cortés nu a început în 1518, ci în februarie 1519, cum, dealtfel, s-a menționat și într-un articol apărut în revista noastră, nr. 6/1973.

[2] Conchistadorul spaniol Diego Velázquez a cucerit Cuba, devenind guvernatorul ei, funcție pe care a îndeplinit-o pînă în 1522.

prezenta ca și cum ar fi apărut în mod spontan. Cristofor Columb, Juan de Padilla (conducătorul unei răscoale spaniole din 1520-1521) sau Hernán Cortés au acționat sub impulsul unor împrejurări externe și al unor mobiluri personale, precum și pentru a duce la îndeplinire ambițiile propriilor lor clase sociale.

Cortés a fost produsul sindromului peninsular, respectiv al declinului economic al Spaniei, care a urmat expulzării evreilor neconvertiți la creștinism, în 1492, și apoi a maurilor, în 1502. Această criză i-a condamnat pe tinerii

...primește daruri de la solii locali...

creștini să aleagă între a se călugări, a deveni aventurieri sau curtezani intriganți, deprinși cu reverențele. Tînărul Cortés (în 1518, în vîrstă de 33 ani) nu era dotat nici pentru studii la Universitatea din Salamanca[3], nici pentru a îmbrăca sutana, deși a știut să se folosească de cei care au purtat-o, și nici nu se putea bizui pe protecția vreunui duce sau marchiz binefăcător. Descoperirea lui Columb a oferit cavalerilor de provincie, cum era și Cortés (născut la Medellín, în provincia Extremadura), șansa insulelor din Marea Caraibilor, ca un fel de pămînt al făgăduinței, unde aurul se aduna cu pumnul. Această perspectivă îl ferea de riscul de a suferi răni, ce ar fi putut deveni fatale, în războaiele italiene (este vorba despre războaiele dintre Spania și Franța, pentru supremație în Italia, desfășurate în anii 1494-1559). Ambițiosul cetățean din Extremadura, dornic de aur și de a fi tratat cu apelativul „don", și-a îndreptat deci pașii

[3] Fondată prin 1220 de Alfonso IX, Universitatea din Salamanca a cunoscut, în sec. XVI, o mare dezvoltare, avînd 75 catedre, cu peste 6 000 cursanți, dintre care mulți străini.

spre insulele caraibiene. America avea să vină puțin mai tîrziu.

Cu speranța că vom contribui la limpezirea personalității lui Cortés, să răspundem cîtorva intrebări. A fost el un *capitán de España* sau nu? Dar mai intîi să vedem ce sensuri dă *Dicționarul limbii spaniole* cuvîntului *capitán*. Prima și a doua conotație, „ofițer de trupă" și, respectiv, „comandant de navă comercială și de război", nu se pot aplica personalității lui Cortés; cea de-a treia, „șef militar", i se potrivește pe jumătate, pentru că nu era militar, ci căpetenia unui grup de aventurieri, care, maidegrabă, prin modul lor de a acționa, se sustrăgeau legilor decît se supuneau lor. Al patrulea sens, „căpetenie de răufăcători", se potrivește ca o mănușă acțiunilor lui Cortés, în timpul invaziei sale în Anáhuac. Dicționarul mai menționează că termenul se aplică și unei căpetenii de tîlhari, de bandiți. Și această explicație este perfect adecvată actelor lui Cortés, întreprinse de cînd a părăsit Cuba, trădîndu-l pe guvernatorul insulei, și pînă în noaptea cînd a fugit din Tenochtitlán, hăituit de localnici, pe care-i furase, îi trădase și, în mare parte, îi ucisese.

...și răspunde acestui gest de ospitalitate prin masacrarea populației...

Începînd din 23 octombrie 1518, cînd a ridicat ancora la Santiago de Cuba, Cortés s-a comportat deci ca un tîlhar. „Pe legea mea, am colindat pe acolo ca un frumos corsar", spune el misionarului spaniol Bartolomé de Las Casas, după cum menționează acesta din urmă în lucrarea *Historia de las Indias*. Faptele sale dovedesc că de cînd a fugit cu flota încredințată de Diego Velázquez și pînă a murit, Cortés nu merită titlul de *„capitán de España*, căci nici măcar nu a luptat pentru a-și apăra patria.

Inadvertențe și contradicții

Dacă ne-am întreba care este locul conchistadorului în istoria lumii, am putea răspunde că el se numără printre personalitățile epocii sale; mai mult, este poate cea mai strălucitoare figură a Spaniei vremii. Legenda spune că, la refuzul regelui Carol V de a apela la serviciile sale, refuz însoțit de afirmația că nici nu îl cunoaște pe aventurier, Cortés i-ar fi replicat, cu insolență justificată, că el este cel care i-a adus suveranului mai multe teritorii decît cele moștenite de el însuși. Probă că navigatorul și-a cîștigat un loc în istorie este și abundența de biografii ce-i sînt consacrate, unele denigratoare, altele apologetice.

Cert este că intrarea sa în istoria Mexicului este îndreptățită. El a cucerit confederația Anáhuac, punînd bazele unei societăți diferite atît de cea indigenă, cît și de cea spaniolă. Lui i se datorește organizarea inițială a Noii Spanii, ce-i drept în folosul său absolut personal.

Ca om, privit numai prin faptele sale, Cortés s-a manifestat mai intîi ca un trădător față de rege, respectiv față de Diego Velázquez; ca un om perfid, fiind neleal față de Montezuma[1] și alte căpetenii băștinașe, la a căror ospitalitate a răspuns făcîndu-le prizoniere și ucigîndu-le; ca un escroc, căci s-a dat drept ambasador al regelui Spaniei; ca hoț, căci în peregrinările sale dintre octombrie

[1] *Magazin istoric*, nr 4/1978.

...și a împăratului Montezuma, care va fi incinerat

1518 şi iulie 1520 a jefuit atît în Cuba, cît şi în Anáhuac.

Deşi avea în mînă pe conducătorii confederaţiei Anáhuac, prinşi prin violenţă şi înşelăciune, Cortés a luat ostatece alte căpetenii aztece, pe care a cerut, şi a obţinut, o mare răscumpărare, în schimbul libertăţii ce urma să le-o acorde. Conchistadorul şi-a călcat însă promisiunea, ucigîndu-i pe şefii azteci şi păstrînd răscumpărările. După cum o demonstrează atentatele comise împotriva propriilor compatrioţi şi tovarăşi de aventură (pe unii i-a mutilat, iar pe alţii i-a ucis, pentru a-şi asigura şefia misiunii), Cortés s-a dovedit un tip sîngeros. A asasinat, în palatul Axayácatl, întreaga nobilime anáhuacă, începînd cu regele Montezuma şi cu femeile, pe care mai întîi le-a batjocorit, şi continuînd cu bătrînii de seamă.

Garanţia veracităţii tuturor acestor fapte comise de Cortés ne-o dau mărturiile depuse de martorii oculari, unii tovarăşi ai conchistadorului, alţii soldaţi ai lui Pánfilo de Narváez (comandant militar trimis de Diego Velázquez în Mexic, pentru a obţine supunerea răsculatului, dar învins de Cortés), cît şi unele izvoare istorice autentice: *Historia de las Indias, Islas de Tierra Firme*, de Diego Durán, *Código Florentino* şi chiar *Cartas de relación de Cortés a Carlos V*.

Să-l privim acum pe Cortés ca scriitor, mai ales în urma analizei lucrării *Cartas de relación*. Ea ne furnizează versiunea pe care a vrut să ne-o dea Cortés despre aventura sa. Un cercetător contemporan dr. Ignacio Romerovargas Yturbide notează că este inutil „să se caute succesiunea cronologică a evenimentelor în relatarea lui Cortés, pentru simplul motiv că autorul ei nu a pornit de la ideea de a scrie istoria în curgerea sa. El a procedat la gruparea evenimentelor, în funcţie de argumentele sale justificative, de autoapărare. Drept care, dacă se face un studiu, fie el şi superficial, al *Scrisorilor de informare ale lui Cortés către Carol V*, rezultă numeroase inadvertenţe cronologice şi contradicţii izbitoare, care minează caracterul strict ştiinţific al lucrării lui Cortés. În mod inevitabil, aceleaşi erori apar şi în operele celor care l-au copiat pe Cortés, fără a analiza esenţa scrierilor sale, luînd *Scrisorile* drept istorie propriu-zisă.

În româneşte de
Alin GENESCU

Magazin istoric XV

15 + 1. În numărul viitor al revistei un nou concurs de istorie naţională şi universală dotat cu premii.

CLIO SE AMUZA

Din fuga condeiului

Guy Bechtel şi Jean-Claude Carrière, doi istorici literari francezi, au publicat în Editura „Laffont" un Dicţionar al prostiei, în care consemnează greşeli, mai mari şi mai mici, comise de scriitori şi gazetari, şi ei mai mari şi mai mici. În numărul 12/1981 al revistei noastre, am extras erori din opere literare; în cel de faţă, redăm cîteva perle gazetăreşti, unele preluate din Dicţionarul prostiei, altele culese din presa franceză de Jacques Castelnau şi Bernadette de Castelbajac.

● „Ea îşi ridică braţul alb sträluciior, ca o marmură albă de Carrara, şi modelat ca al lui Venus din Milo". (Jules de Gastinne, La Presse, 7 octombrie 1888)

● „Bătrînul general de Morfontaine, care îşi păstrase deprinderile militare, se plimba pe alei cu capul descoperit şi cu mîinile la spate. Ţinea în mînă un ziar şi îl citea". (Ponson du Terrail, La Patrie, 1860)

● „Jumătate din ipsos, jumătate din cărămidă, jumătate din lemn, aceste case serveau drept lo·· înţe rentierilor din Aix-la-Chapelle". (François de Nion, Le Journal, 17 mai 1915)

● „Curajosul clung se întreba neliniştit dacă nu s-a ivit un nou obstacol în faţa tinerei fete: Ooo!... Ooo! a strigat el, punîndu-şi mîinile pîlnie la gură". (Secretul submarinului, în Le Journal, 18 august 1918)

● „Să mai menţionăm un voluptuos nud al lui Eugène Hue, reprezentînd o femeie în ţinută de seară". (G. de Pawlowski, Le Journal, 29 aprilie 1932)

● „O adevărată minune era ea însăşi cu... gîtul viguros şi solid, cu sînii săi superbi, şoldurile puternice şi prestanţa sa, cu care Milo, artistul a cărui faimă a traversat secolele, ar fi putut da un corespondent nemuritoarei sale statui". (Charles Mérouvel, Le Petit Parisien, 1 februarie 1911)

● „Deseori, regizorul răsărea între frate şi soră: Hai, Marinette, urla el cu o voce joasă, o să ratezi intrarea!" (Inimă sfîrîmată, în Le Petit Parisien, 13 mai 1918)

● „Pleoape misterioase, care nu erau ale lui, i-au coborît pe ochi". (Mîinile lui Orlac, în l'Intransigeant, 1920)

● „Ocazie: de vînzare absolut nou pelerină superbă şi manşon de vermină". (Gazette de Biarritz, 7 august 1919)

● „Dacă într-o zi se lucrează două ore şi în ziua următoare opt, înseamnă că nu s-au lucrat decît patru ore pe zi". (Louis Forest, Le Matin, 28 martie 1922)

● „La 1 februarie 1875, într-o frumoasă după-amiază de ianuarie, un om s-a apropiat de tribună". (Camille Pelletan, Le Rappel, 4 februarie 1875)

● La Presse, din ianuarie 1863, anunţa primirea d-lui Octave Feuillet în Academia franceză la rubrica Crime şi delicte.

● Cu ocazia unui spectacol de gală la Marsilia, în al cărui program figura Marc Taynor, orchestra sa de cow-boyi şi cîntăreaţa Gloria Lasso, afişele-au redactat astfel: „Mare gală cu Marc Tay nor, cow-boyii săi şi gloriosul său lasso".

AȘA VĂ PLACE

FIGARO ȘI LUMEA NOUĂ

ANA MARIA ȘERBĂNESCU

În ziua de 29 februarie 1776, ministrul francez al Afacerilor externe, Gravier de Vergennes, i-a înmînat lui Ludovic XVI un plic sigilat ce purta mențiunea „Regelui, personal".

Regele, atunci în vîrstă de numai 22 ani, a fost descris, aproape fără excepție, de istorici, drept reprezentantul cel mai desăvîrșit al omului care lăsa pe mîine ceea ce putea face azi. Ridicase această trăsătură a caracterului său la rangul unei politici de stat. Descris de contemporani ca fiind gras, moliu, șovăielnic, încerca să scape de povara responsabilității sale de „uns al Domnului", amînînd sine die **luarea vreunei hotărîri. Monarhul Franței inspira mai degrabă compasiune decît respect; pînă și propria lui soție, Maria-Antoaneta, fiica împărătesei Maria Tereza[1], îi spunea, în derîdere, „bietul de el". Vergennes — cunoscînd ezitările monarhului și informat, pe alte căi, de conținutul plicului — aștepta, întrebîndu-se dacă textul scrisorii, decis și persuasiv, îl va determina, în sfîrșit, să ia o hotărîre. Ludovic avea să citească:**

„Sire,

Faimosul conflict dintre America și Anglia, care în curînd va împărți lumea și va schimba sistemul Europei, impune fiecărei puteri, cu necesitate, să analizeze atent în ce măsură va fi afectată de această divizare, dacă va profita de pe urma ei sau nu va avea decît de pierdut... Astăzi, cînd izbucnirea unei crize violente se apropie cu pași mari, mă văd obligat să o previn pe Maiestatea Voastră că păstrarea posesiunilor noastre din America și pacea, pe care se pare că o doriți atît de mult, depind numai și numai de această unică propunere: trebuie să-l ajutăm pe americani...

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1981.

În *imaginile* de mai sus: *Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais (dreapta; pictură de Jean-Marc Nattier)* și — *cel mai îndrăgit dintre personajele sale — istețul Figaro.*

Dacă răspunsul este că nu îl putem sprijini pe americani, fără să-i supărăm pe englezi şi fără să atragem furtuna asupra noastră... răspund, la rîndul meu, că nu vom avea de înfruntat nici un risc dacă va fi pus în aplicare planul pe care vi l-am înfăţişat de atîtea ori, de a-i ajuta în secret pe americani, fără a ne compromite... Şi dacă Maiestatea Voastră nu are la îndemînă pe altcineva mai abil pentru a-l folosi, mă angajez şi răspund...“

Cine era semnatarul scrisorii şi, totodată, cel care avea curajul să-şi asume o misiune atît de delicată şi plină de riscuri?

„Caron tatăl şi fiul“

Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais avea, în 1776, 44 ani. În „romanul său istoric serios“, pe care i-l dedică, intitulat *Vulpile în vie*, Lion Feuchtwanger îi face următorul portret: „Iată-l că trece în caleaşcă Pierre Caron de Beaumarchais, mare politician, om de afaceri, dramaturg... Este foarte inteligent şi deloc înţelept. Lacom de plăceri, suportă însă cu bărbăţie nenorociri şi lipsuri. Se arată accesibil tuturor ideilor mari ale vremii, chiar dacă se contrazic între ele. Mulţi îl socot celebru, unii rău famat...

Caleaşca a ajuns în străzile aglomerate din centru. Pierre stă mai drept decît pînă acum şi-şi aranjează cu gesturi elegante ţinuta. Jumătate din Paris îl cunoaşte: din zece parizieni, unul îl salută. Este conştient de faptul că nenumăraţi parizieni îl urmăresc din ochi şi-şi spun unul altuia: «Iată-l pe *monsieur de Beaumarchais*, marele financiar, marele scriitor, amestecat în toate treburile statului»“.

Personajul era deci în culmea gloriei. Fiind de obîrşie umilă, drumul pînă aici nu-i fusese deloc uşor. În discursul lui Figaro[1] — cel mai îndrăgit dintre personajele create de el — către marii seniori, incendiar pentru acele vremuri, Beaumarchais îşi permisese să dea glas propriilor gînduri: „Noblеţea, bogăţia, titlurile, slujbele vi se urcă la cap. Mă rog, ce aţi făcut dumneavoastră în schimbul acestor avantaje? V-aţi dat osteneală să vă naşteţi. Dar eu, eu, care provin din mulţimea fără nume, eu, dracu' să mă ia, numai ca să-mi tîrăsc existenţa a trebuit să cheltuiesc mai multă viclenie şi ştiinţă decît s-a folosit timp de o sută de ani pentru a guverna Spania, cu coloniile ei cu tot“. „Să-mi tîrăsc existenţa“ era, desigur, o licenţă poetică, deoarece Pierre-Augustin Caron îşi cumpărase titluri şi funcţii, devenise de Beaumarchais, manevra sume uriaşe şi trăia pe picior mare.

S-a născut în 1732, ca fiu al unui cunoscut ceasornicar din Paris. Respectînd tradiţiile familiei, a acceptat să devină ucenicul tatălui său care, îngrijorat de pasiunea lui Pierre pentru muzică, i-a cerut să semneze un contract în toată regula. Printre alte obligaţii, menţionate în amănunt, figurau şi următoarele: „Dimineaţa te vei scula la 6 fix, iar în timpul iernii la ora 7; vei lucra pînă la cină, fără să refuzi nimic din ceea ce-ţi voi da să faci... Aminteşte-ţi că ar fi ruşinos şi dezonorant să rămîi un ceasornicar de duzină şi că dacă nu ajungi cel mai bun nu meriţi nici un fel de consideraţie... Vei renunţa la blestemata de muzică... totuşi, ţinînd seama de slăbiciunea ta, îţi dau voie să cînţi la violă şi la flaut, dar numai cu condiţia strictă de a face acest lucru după masa de seară, în zilele lucrătoare şi fără să tulburi liniştea vecinilor sau a mea“.

Caron fiul şi-a respectat într-un asemenea mod obligaţiile încît, la 20 ani, era recunoscut drept unul dintre cei mai buni meşteri ai Franţei. Datorită ingeniozităţii sale a reuşit să depăşească un obstacol considerat, în sec. XIX, de netrecut în breasla ceasornicarilor, şi anume acela de a face ca toate ceasurile să arate aceeaşi oră, inventînd piesa numită eşapament, care reducea la zero aproximaţia de 30 minute în cunoaşterea orei exacte, şi care există şi astăzi în orice mecanism de măsurat timpul. Dar, mai înainte de a-şi face publică invenţia, ceasornicarul oficial al regelui, un oarecare Lepaute, care avea misiunea de a comunica cu regularitate ora exactă la Versailles şi în cartierele elegante ale Parisului, cinstind din cînd în cînd cu prezenţa şi prietenia sa atelierul lui „Caron tatăl şi fiul“, a profitat de faptul că Pierre nu s-a putut abţine să nu se fălească în faţa lui cu descoperirea făcută şi, pur şi simplu, şi-a însuşit-o, prezentînd-o, cu surle şi trîmbiţe, Academiei de ştiinţe şi Maiestăţii Sale, Ludovic XV. Ucenicul nu s-a lăsat intimidat nici de prestigiul lui Lepaute, cunoscut în toată Europa, nici de faptul că acesta era membru a Academiei, nici de înaltele sale relaţii în cercurile Palatului şi, după ce l-a acuzat într-o scrisoare deschisă, publicată în *Mercure de France*, cea mai importantă gazetă a vremii, a cerut, prezentînd argumente neîndoielnice, ca Academia regală de ştiinţe să restabilească adevărul. Raportul comisiei, însărcinată să ancheteze cazul, datat 4 martie 1754, concluidea: „Academia a decis, în 16 februarie, că dl. Caron trebuie considerat adevăratul inventator al eşapamentului ceasurilor şi că dl. Lepaute n-a făcut decît să imite această invenţie... care este perfectă... deşi, în acelaşi timp, cea mai dificilă de executat“. Dezonorat şi acoperit de ridicol, Lepaute a fost nevoit să-i cedeze tînărului său rival locul şi titlul pe care le deţinuse.

Reputaţia de scriitor a lui Beaumarchais şi activitatea desfăşurată de el în timpul războiului pentru independenţă a coloniilor engleze din America de Nord[2] au lăsat în umbră această primă parte a vieţii lui, anii petrecuţi cu mare cheltuială de muncă, disciplină, pricepere, migală şi răbdare în atelierul de ceasornicărie. Şi totuşi în anii de dinaintea revoluţiei franceze, originea aristocratică era una din condiţiile esenţiale pentru a pătrunde în cercurile

---

[1] În fiecare dimineaţă, ziarul *Le Figaro*, fondat în 1854, reaminteşte cititorilor săi una din maximele lui Beaumarchais: „Sans la liberté de blamer, il n'est pas d'éloge flatteur“ (Unde nu e putinţă de critică nu e nici laudă măgulitoare).

[2] *Magazin istoric*, nr. 1-6/1976.

Versaillesului. Aşadar, dacă Beaumarchais nu ar fi fost ceasornicar...

„Am fost la Versailles"

Cîteva zile după preluarea funcţiei lui Lepaute, Caron fiul şi-a făcut apariţia la Versailles, unde a fost primit de Ludovic XV. Fizicul agreabil, personalitatea sa cuceritoare prin inteligenţă şi spirit, i-au cîştigat multe simpatii. Monarhul i-a permis să asiste la trezirea sa, dimineaţa, ceremonie complicată la care nu luau parte decît intimii regelui şi înalta nobilime, şi să arate chiar el celor prezenţi ceasul mic şi, spre deosebire de cele care existau, plat, purtînd semnătura „Caron", pe care i-l executase. Favorita regelui, marchiza de Pompadour, i-a comandat şi ea unul, dacă se putea şi mai mic. Cînd Pierre Caron i-a adus un minunat inel s-a înfuriat, dar, după ce l-a examinat atent cu lupa, înmînată cu multă eleganţă chiar de către bijutier, a fost pur şi simplu uluită! În montura inelului se afla un ceas minuscul, fără rotiţă pentru a fi întors. Prin simpla răsucire a cadranului îngust de aur, ceasul mergea fără întrerupere 30 ore.

Abia putînd face faţă comenzilor şi din ce în ce mai bogat Pierre Caron îşi permite să cumpere funcţia de intendent al Casei Regale, de la încă neră-posatul soţ al viitoarei sale soţii, Madeleine Francquet, iar, după moartea acestuia, să adopte numele „de Beaumarchais", reprezentînd un domeniu ce-i revenise prin moştenire. Personajul nostru urca scările sărind nu din două în două trepte, ci din patru în patru. Devenise preferatul fiicelor regelui, cărora le dădea lecţii de muzică şi le organiza concerte. Ascensiunea lui rapidă îi crease însă multe duşmănii. Celor care se legau de nobleţea lui, de dată mult prea recentă faţă de poziţia pe care şi-o cucerise la Curte, le replica cu cinism: „Ştiţi bine că nobleţea mea este într-adevăr a mea, pe pergament sigilat cu marele sigiliu de ceară galbenă; că ea nu este ca a altora dubioasă sau declarată numai prin vorbe, şi că nimeni nu va îndrăzni să mi-o conteste, deoarece posed o chitanţă în regulă!"...

În cercurile cele mai înalte se spunea că regele, în timpul unui concert improvizat, cedase propriul său fotoliu „acestui Caron" şi că rămăsese în picioare douăzeci de minute, timp în care „acest mizerabil" şezuse nestingherit, picior peste picior. Dar, pentru rege, pentru prinţul moştenitor, pentru *Mesdames*, fiicele regelui, Beaumarchais era un agreabil tovarăş de distracţii şi chiar un prieten. În pofida acestor favoruri, Beaumarchais nu-şi pierduse capul. Conştient de faptul că nu viitorul său mai îndepărtat, ci chiar ziua de mîine depindea de capriciile familiei regale, a zgîriat cu un diamant — ca un vizitator oarecare — pe unul din geamurile palatului, ca să ştie toată lumea: „Am fost la Versailles. Iată dovada".

Tactul, inteligenţa şi simţul politic cu care era înzestrat l-au determinat pe Ludovic XV să-l însărcineze, în calitate de trimis personal, cu o misiune politică şi economică în Spania. Cîteva luni înainte, prin Tratatul de la Paris, din 10 februarie 1763, Franţa cedase Spaniei teritoriul ei de peste mări, Louisiana, numită astfel în cinstea regelui Louis (Ludovic) XIV. Atît Ludovic XV cît şi Choiseul, ministrul afacerilor externe, sperau însă să recupereze provincia, mizînd pe repetatele pacte de familie, care uneau Bourbonii din Europa. Pentru cei mulţi, motivul plecării lui Beaumarchais era rezolvarea unei neplăcute situaţii de familie, în care fusese amestecată una din surorile sale şi un oarecare don Joseph Clavijo, pretendentul ei, ce dăduse bir cu fugiţii.

În perioada şederii la Madrid, Beaumarchais a avut numeroase întrevederi cu Carol III (1759-1788) — „despotul luminat" al Spaniei — cu primul ministru, de Grimaldi, şi cu alţi oameni de stat. Pentru moment Franţa dorea măcar o concesiune asupra Louisianei pentru o perioadă de 20 ani, urmărind astfel să-şi menţină cel puţin un picior economic pe solul american. Augustin Bailly, istoric şi biograf al lui Beaumarchais, afirmă însă că „miniştrii care-l primeau pe trimisul lui Ludovic ar fi considerat o înjosire să cedeze unei alte puteri exploatarea celei mai bogate dintre coloniile lor". Deşi scopul principal al călătoriei sale n-a fost atins, întors acasă, fie datorită faptului că Parisul se aşteptase la eşuarea negocierilor, fie că au fost apreciate ca utile în viitor relaţiile pe care Beaumarchais şi le făcuse în societatea madrilenă — fusese răsfăţatul tuturor, organizase spectacole interpretînd el însuşi diverse roluri, se împrietenise cu contele Buturlin, ambasadorul Rusiei şi cu lordul Rochford, ambasadorul Angliei — Beaumarchais a fost întîmpinat, la întoarcere, cu aceeaşi amabilitate de Ludovic şi, mai ales, de *Mesdames*. Adusese cu el faimoasa cacao pe care italienii o amestecau cu cafea, pentru a face „delicioasa băutură numită *Cappuccino*" şi, se inspirase, mai ales, pentru personajele, din *Bărbierul din Sevilla*.

Episodul răfuielii cu don Clavijo, pe care l-a descris şi publicat în *Fragment din călătoria mea în Spania*, a făcut ocolul Europei şi a constituit subiectul a numeroase opere literare, cea mai celebră, tragedia intitulată *Clavijo*, fiind scrisă de Goethe.

Beaumarchais a scris şi el cîteva scurte comedii bufe, bazate pe comic de limbaj, pentru amuzamentul celor din Versailles, care le-au şi interpretat. În 1767, prima sa piesă, *Eugenia*, a fost jucată la Comedia franceză. Eşec la premieră; cu repeziciunea ce-i era caracteristică, a rescris în întregime ultimele două acte, peste trei zile, următorul spectacol fiind un mare succes. Un an mai tîrziu, s-a recăsătorit (prima sa soţie murise înainte de plecarea lui în Spania) şi, cam în aceeaşi vreme, datorită unei *Glume nevinovate ale cărei urmări mi-au otrăvit zece ani din viaţă* (cu acest titlu Beaumarchais a publicat relatarea întîmplării), relaţiile cu familia regală s-au răcit. Anecdota, povestită lui Ludovic de unul dintre curteni, făcea aluzie la datoriile monarhului; acesta, iritat, l-a întrebat cum de

i-a venit o idee atît de neroadă. Răspunsul a fost: „O știu de la Beaumarchais!"

Este doar începutul unei serii de necazuri. În 1770 rămîne din nou văduv; în 1771, este implicat într-un proces, în jurul unei moșteniri, care va dura ani de zile, va duce, în repetate rînduri, la întemnițarea sa și, în final, acuzat că ar fi falsificat o semnătură, la condamnarea pierderii tuturor drepturilor civile; în 1772, îi moare unicul fiu, Augustin; în 1773, premiera piesei *Bărbierul din Sevilla* este interzisă din cauză că autorul se află în închisoare. Într-o scrisoare, datată 9 aprilie 1773, către șeful poliției, Sartines, unul dintre prietenii care rămăseseră alături de el, Beaumarchais mărturisește: „Sînt la capătul puterilor. Circulă zvonul că sînt un om terminat; nu mai am nici un fel de credit, afacerile mi se duc de rîpă; familia mea, căreia îi sînt tată și susținător, e cuprinsă de jale. Domnule, toată viața mea am făcut numai bine, fără ostentație, și mai totdeauna am fost sfîrtecat de răuvoitori... Gîndurile mă macină, situația în care mă aflu mă omoară; din cauza lipsei de somn și a silei față de orice mîncare, simt că mă paște o boală nemiloasă. Aerul din închisoare este infect și-mi distruge sănătatea și așa mizerabilă..." „În aprilie 1773 — scrie baronul Grimm, care mai lansase diverse atacuri în presă la adresa lui Beaumarchais — întregul Paris îl privea cu oroare. Fiecare, crezînd cele șoptite la ureche, pe cuvînt, îl considera capabil de cele mai odioase crime". Circula, de pildă, zvonul că își otrăvise nevestele. Parisul care îl ridicase în slăvi îl călca acum în picioare. Frédéric Grendel, autorul unei documentate monografii intitulată *Beaumarchais sau calomnia*, comentează: „Într-adevăr, acest oraș se poate întoarce pe dos ca o mănușă și e în stare să adore mîine, ceea ce a aruncat azi la gunoi".

„Noi și țara noastră..."

Personalitate marcantă a vieții culturale românești de la mijlocul secolului trecut, Eftimie Murgu (1805-1870)[1] a fost unul dintre tribunii revoluției de la 1848 din Banat și Transilvania, militant înflăcărat pentru drepturile naționale și sociale ale românilor, pentru înfăptuirea unității statale. Activitatea sa din anii 1848-1849 a fost marcată de strădaniile depuse în slujba realizării unității de acțiune, atît între revoluționarii munteni și ardeleni, cît și între aceștia și cei maghiari. „Eu frate — scria Eftimie Murgu lui N. Bălcescu la cîteva zile după declanșarea revoluției în Țara Românească — să știi că am plîns de bucurie cînd am luat știre despre triumful libertății în România și cu nerăbdare aștept... să văd România slobodă și să mă bucur de fericirea fraților mei, carii mai de mult ar fi meritat această soartă".

În vara anului 1 49, Murgu s-a aflat alături de Nicolae Bălcescu, sosit în Transilvania spre a încerca o apropiere între forțele revoluționare române și cele maghiare. În septembrie 1 49, a fost arestat de trupele imperiale habsburgice, care înăbușiseră în sînge revoluția. Trimis la închisoarea din Arad, avea să fie anchetat de generalul baron Iuliu Iacob Haynau, comandantul trupelor imperiale. În 1851, Consiliul de Război l-a condamnat la moarte prin ștreang și confiscarea averii, pedeapsă comutată ulterior la 4 ani de detențle, executată la Iosefstadt, în Boemia, de unde a fost eliberat în octombrie 1853.

Din perioada arestării sale, datează și proiectul unui memoriu pe care Murgu nu a mai apucat să-l definitiveze, fiindu-i probabil confiscat. Documentul a fost găsit printre actele din timpul anchetei și detenției de la Arad. Unele dintre ideile exprimate în acest document le întîlnim într-o scrisoare din 21 septembrie 1849, trimisă din închisoarea Aradului deputatului Sigismund Pop, ceea ce confirmă faptul că proiectul de memoriu a fost redactat în aceeași perioadă. Incisivitatea, caracterul său antifeudal, antinobiliar, argumentația însuflețită de spiritul dreptății naționale și sociale conferă acestor pagini valoarea unei mărturii semnificative pentru gîndirea militantă a revoluționarului pașoptist. Evidențiind străvechile drepturi ale românilor, Murgu subliniază faptul că ele au fost respectate, în decursul secolelor, chiar și de otomani[2].

Originalul — redactat în limba germană — se află la Viena, în Kriegsarchiv, iar o copie microfilmată la Direcția Generală a Arhivelor statului București, microfilme Austria, rola 100, c. 97-99.

Prezentăm în traducere cîteva fragmente din acest proiect de memoriu. al lui Eftimie Murgu.

... Noi și țara noastră ne-am bucurat din timpuri străvechi de drepturi și legi fundamentale, care au rămas neatinse, chiar de barbaria veacurilor trecute. Libertatea personală și egalitatea între noi, proprietatea asupra pămîntului au fost tot timpul o sfîntă lege fundamentală a țării. Prerogativele cetățenești, privilegiile sau chiar avantajele ereditare sînt cu totul necunoscute țării noastre. Boleria a fost o distincție individuală pentru cei care au binemeritat de la stat pentru serviciile lor folositoare; nobilimea creditară nu este cunoscută nici măcar după nume.

Aceste drepturi și legi ale țării noastre și ale națiunii noastre au fost pe deplin respectate, ca îndreptățite chiar și de acele state cu care ne-am războit... Chiar și otomanii, cărora ne-am împotrivit cu multe jertfe, ca un zid de apărare al Europei, nu s-au atins niciodată de drepturile țării, națiunii și bisericii noastre, după ce le-am căzut în fine și noi [Banatul] ca jertfă, rămînindu-le supuși atît de lungă vreme.

Pămînturile noastre, drepturile juridice, precum și administrarea țării ne-au fost lăsate atunci. Neatinse au rămas naționalitatea, limba și religia noastră.

Împreună cu aceste drepturi, otomanii au cedat țara noastră Austriei în anul...[3] Ce bucurie pentru noi, că am putut trece sub protecția unei puteri creștine. Se înțelege că Turcia n-a putut transmite Austriei mai multe drepturi decît deținuse ea însăși. Curînd această bucurie s-a transformat însă într-o tristețe adîncă, sub apăsarea revoltătoare a unei credințe creștine care nu respectă nici oameni, nici dreptul popoarelor. Plăcută ne rămîne amintirea acelor popoare, înfățișate drept barbare din cauza prejudecăților religioase, dar în a căror trăsături de caracter lăudăm întruchiparea corectitudinii, dreptății și a unei omenii mai mari...

O stare...[4] deci anacronică domnește în țara noastră. În locul administrației proprii, trebuie să acceptăm... cîțiva străini necunoscuți, care — sub protecția unui jude al țării, care s-ar numi rege — vor să-și aroge stăpînirea absolută asupra pămîntului nostru, asupra persoanelor noastre, și care, independent de voința noastră, nesocotesc totuși persoana noastră, țara noastră, drepturile noastre, jefuind țara și considerîndu-ne sclavi.

Acești oameni se numesc nobili, iar stăpînul lor se numește rege. Dar aceste denumiri... ne sînt cu totul străine și necunoscute. Noi n-am intrat niciodată în vreo legătură cu acești oameni care nesînt necunoscuți, pentru a se putea găsi în aceasta posibilitatea vreunei înțelegeri. De la noi, bănățenii, acești oameni nu dețin nimic din care să rezulte că am fi avut vreo legătură cu ei...

Costin FENEȘAN

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1970; 3/1975.

[3] În original lăsat liber. Banatul a fost ocupat de Imperiul habsburgic în urma campaniei militare din anul 1716, anexiunea fiind consfințită prin Tratatul de pace de la Passarowitz (1718).

[4] În original lăsat liber.

UN GENOCID DE TREI SECOLE

SERENA FOGLIA

Cîte „vrăjitoare“ au fost trimise la moarte între secolele XIV şi XVII, cînd a bîntuit aşa-zisa demonomanie? La această întrebare, istoricii oferă o cifră înspăimîntătoare: 9 500 000. O cifră cu atît mai de groază, cu cît densitatea populaţiei europene din epoca respectivă era cu mult inferioară celei de astăzi. Un singur jude, faimosul inchizitor spaniol Torquemada, a condamnat la ardere pe rug 10 220 femei, în decurs de numai 18 luni. Bilanţul întregii sale cariere în materie de vrăjitoare se ridică la exact 97 371 victime (la care se adaugă, bineînţeles, ereticii, evreii şi celelalte categorii persecutate cu înverşunare de Sfîntul Oficiu).

Într-o lucrare intitulată Il libro delle streghe (Cartea vrăjitoarelor), apărută anul trecut la Milano, Serena Foglia, cunoscut istoric italian, se ocupă pe larg de această feroce represiune, care a bîntuit mai ales în apusul continentului nostru şi căreia revista Magazin istoric i-a consacrat pagini şi cu alte ocazii (nr. 6/1969). De notat că vînătoarea de vrăjitoare nu s-a manifestat nici pe departe cu aceeaşi acuitate în Europa Răsăriteană. În particular, ea a lipsit cu desăvîrşire pe teritoriul Moldovei şi Ţării Româneşti. În Transilvania, cazurile înregistrate s-au datorat în mod vădit influenţei exercitate de către „moda“ apuseană[1].

În momente de vîrf ale încordării internaţionale postbelice, denumirea „vînătoarea de vrăjitoare“ a fost folosită de politicieni de extremă dreaptă — cum a fost cazul senatorului american Mac Carthy, devenit organizatorul unei adevărate „vînători de vrăjitoare“ —, pentru a desemna o campanie de persecuţii antidemocratice printre intelectualii de stînga, democraţi, în special din lumea filmului, televiziunii şi radioului. Cunoscutul dramaturg american Arthur Miller a scris atunci, în plină epocă a războiului rece (1953), piesa Vrăjitoarele din Salem (montată şi în ţara noastră, unde a fost prezentat şi filmul realizat de Raymond Rouleau, în 1956, după un scenariu de Jean Paul Sartre, cu Yves Montand, Simone Signoret, Mylène Demongeot), în care face rechizitoriul acestui genocid, privit, de data aceasta, de cealaltă parte a Atlanticului, în coloniile americane ale Coroanei britanice (în statul Massachusetts, la 1692), unde, în absenţa inchiziţiei, puritanismul şi bigotismul au avut ferocităţile lor.

Prezentăm în continuare cîteva dintre cele mai semnificative pasaje ale volumului Il libro delle streghe.

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1967.

Supliciu de vrăjitorare „în stil englezesc“

Minunatul an 1484

Începînd cu sec. III. e.n, creştinismul, proclamat de către împăratul Constantin (306-337) ca religie oficială a Imperiului roman, s-a răspîndit — sau mai bine-zis a fost impus de către clasele dominante — în întreaga Europă. Evanghelizarea masivă a populaţiilor nu a împiedicat totuşi religiile „păgîne" (mai ales cele romană, germanică şi celtică) să supravieţuiască. În cadrul acestora din urmă, elementele de magie aveau drept scop să procure bani, avantaje şi bucurii imediate, ceea ce venea în contradicţie cu preceptele creştine, pentru care suferinţele de pe lumea aceasta reprezentau o garanţie a veşnicei fericiri pe lumea cealaltă. De aceea codurile lui Teodosiu (379-395) şi Iustinian (527-565)[1] prevedeau pedepse aspre pentru cei ce practicau vrăjitoria. Sf. Augustin (354-430) scria, cu destulă luciditate, că vrăjitoarele nu dispun de maleficele puteri ce li se atribuiau, de exemplu, de a transforma pe oameni în fiare, dar că reuşesc să dea naştere unor stări de halucinaţie, care îi fac să creadă pe cei supuşi „tratamentului" lor că au suferit o asemenea metamorfoză.

De-a lungul primelor secole ale evului mediu, clerul s-a dovedit mai îngăduitor faţă de vrăjitoare şi de cele presupuse ca atare decît autorităţile civile. În anul 936, papa Leon VII (936-939) a recomandat principilor germani să nu aplice acuzatelor pedeapsa cu moartea, aşa cum o cerea codul penal, ci să le lase în viaţă, pentru a le da posibilitatea să se căiască. Această moderaţie a înaltelor vîrfuri ecleziastice pornea din raţiuni nu umanitare, ci politice. În ciuda fervorii misionarilor şi a numeroaselor convertiri ale regilor şi altor cîrmuitori „barbari", Biserica nu avea nici puterea, nici armătura ideologică, pentru a dezrădăcina vechile credinţe şi tradiţii păgîne. Această reţinere din partea înaltului cler a avut drept efect, pe de o parte, o atenuare a traumatismului cultural provocat de trecerea la o altă religie, pe de altă parte, o alimentare a „idolatriilor", pe care creştinismul se străduia să le combată.

Dar, în 1484, atitudinea Sfîntului Scaun a suferit o transformare radicală. Decretat drept *mirabilis* (minunat), ca urmare a conjuncţiei dintre Jupiter şi Saturn, sub semnul Scorpionului, anul 1484 promitea credincioşilor începutul unei noi epoci de aur. Din păcate, bula papală promulgată de Inocenţiu VIII la acea dată nu confirma prin nimic optimista profeţie şi marca, de fapt, debutul oficial al vînătorii de vrăjitoare.

„Episcopul Inocenţiu, sluga slugilor lui Dumnezeu, întru veşnică amintire — începea documentul. Dorind din adîncul sufletului, aşa cum o cere îndatorirea noastră păstorească, ca în vremile noastre credinţa să sporească şi să se răspîndească pretutindeni şi mai presus de orice şi ca răutăţile eretice să fie smulse din sînul credincioşilor, ne mărturisim sfînta şi smerita rîvnă de a face totul pentru a atinge acest ţel. Şi pentru ca toate greşelile să fie smulse, mulţumită grijii noastre, ca de săpăliga plivitorului destoinic, zelul credinţei trebuie să sporească în inimile credincioşilor. De curînd a ajuns la urechile noastre, pricinuindu-ne multă nemulţumire, vestea că în anume părţi ale Germaniei, cum ar fi parohiile Kölnului, Salzburgului şi Bremenului, bărbaţi şi femei, uitînd de mîntuirea lor şi abătîndu-se de la credinţa catolică cea dreaptă, s-au încredinţat demonilor pe calea vrăjilor şi au făptuit fărădelegi, ucigînd copii, nimicind roadele pămîntului, măcelărind vitele şi făcînd să piară bunuri pămînteşti de tot soiul... Vrăjitorii şi vrăjitoarele împiedică pe bărbaţi şi pe femei să dea naştere copiilor, ba chiar să-şi îndeplinească îndatoririle luate prin cununie şi îndeobşte săvîrşesc nelegiuiri care pun în primejdie nu numai sufletele lor, ci şi ale semenilor lor, aducînd o grea jignire împăratului ceresc şi dînd multora o pildă scîrbavnică".

Doi călugări misogini

De fapt, prin această bulă, papa consacra în chip oficial opera a doi inchizitori dominicani, Jacob Sprenger şi Heinrich Kramer. Manualul celor doi călugări, publicat în 1486, sub titlul *Malleus Maleficarum* (Ciocanul răufăcătoarelor), a devenit în următoarele două secole textul fundamental care stabilea legătura indisolubilă dintre vrăjitorie şi sexul feminin. Definind magia ca o crimă cu caracter religios şi social, manualul autoriza în mod explicit exterminarea vrăjitoarelor şi avea să servească drept cod de jurisprudenţă pentru investigarea, judecarea şi condamnarea femeilor învinuite de vrăjitorie.

Documentul lui Sprenger şi Kramer, doct, pedant şi feroce, este de un misoginism obsesiv şi fanatic. Împărţit în trei capitole, conform canoanelor scolasticii, *Malleus* analizează şi interpretează fiecare aspect al „teoriei şi practicii vrăjitoriei". În prima parte, autorii susţin că existenţa vrăjitoarelor este o realitate şi că a nega puterea lor înseamnă a comite crima de erezie. Cei doi călugări îngrămădesc argumente în vederea demonstrării tezei că femeia — şi numai femeia — este făptura cea mai vulnerabilă la ispitele diavolului. Iată un exemplu din logica celor doi dominicani: ieşind din coasta lui Adam, coastă care este îndoită, femeia are o structură fizică defectuoasă încă de la naştere, ceea ce îi perverteşte şi mintea, şi sufletul.

În cea de-a doua parte a lucrării, autorii descriu practicile vrăjitoarelor, pe care le împart în două categorii: *mulieres phytonicae* (femei superstiţioase, care se ocupă mai ales cu ghicitul viitorului) şi *mulieres maleficae* (adevăratele vrăjitoare satanice, care s-au devotat în întregime demonilor subpămînteni). Sprenger şi Kramer precizează că au ajuns la această clasificare de pe urma mărturiilor obţinute în cursul proceselor instruite de ei. Fără a mai adăuga, bineînţeles,

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1971.

că aceste mărturii fuseseră smulse după torturi sălbatice.

Un singur exemplu va fi suficient pentru a scoate în evidență fanatismul dement și criminal al inchizitorilor germani. În a doua parte a lucrării, ei citează, cu toată convingerea, exemplul unei vrăjitoare din satul Baldhust, de lîngă Konstanz. Jignită că nu a fost invitată la nunta unor vecini, bătrîna s-ar fi adresat diavolului, care dezlănțuise o ploaie torențială în momentul culminant al ceremoniei nupțiale. Evident, probe despre această „crimă" nu puteau exista. Judecătorilor le-a fost suficientă opinia vecinilor că ploaia se datorase nemulțumirii femeii. Aceasta a fost arsă pe rug.

În cea de-a treia parte a manualului lor, autorii indică normele pe care trebuie să le urmeze procesele intentate vrăjitoarelor. Așa cum rezultă din text, puterea judecătorilor era absolută, vinile acuzatei erau aprioric indiscutabile, apărarea sa devenea imposibilă. tortura se impunea ca o necesitate, iar sentința capitală era inevitabilă. În același capitol, se enumeră indiciile pe baza cărora o femeie putea fi bănuită de practici magice. Reiese clar că invidia, delațiunea, răzbunarea și alte multe resentimente erau mai mult decît suficiente pentru a trimite pe o nefericită în fața inchizitorului. Și iată un alt exemplu, citat de autori și care le demonstrează pe deplin ferocitatea. Într-o vară secetoasă, un tînăr exasperat a exclamat cu voce tare: „Cînd o să vină ploaia odată?". Fetița sa, în vîrstă de opt ani, s-a oferit să-l ajute. Nevenindu-i să-și creadă ochilor, tatăl a văzut-o cum fuge spre rîu, unde a bătut apa cu palmele de șapte ori, invocînd numele diavolului. Imediat după aceea, a plouat din belșug. Întrebîndu-și fiica de unde învățase descîntecul, ea i-a răspuns că de la mama sa. După spusele fetiței, în timp ce țăranul era la munca cîmpului, nevasta lui primea în casă bărbați care reprezentau întruchipări ale necuratului. Pentru a se convinge pe deplin de puterile supranaturale ale copilului, tatăl i-a cerut să declanșeze o ploaie cu grindină asupra ogorului unui vecin. Fetița s-a executat. După care țăranul s-a dus la inchizitori și și-a denunțat soția și fiica.

Inutil să precizăm că la judecată bărbatului nu i s-a reproșat nimic, nici măcar că a distrus recolta vecinului. La fel de inutil este poate să amintim că acest vecin a tăgăduit pînă la capăt că grindina i-ar fi pricinuit niște pagube și că reclamantul nu a trebuit să aducă nici o dovadă în sprijinul acuzațiilor sale. Soția sa a fost arsă pe rug, iar fetița pedepsită cu 25 lovituri de bici.

Rugul — în peisajul cotidian

În manualul lor, cei doi dominicani se delectează descriind păcatele „înnăscute ale femeilor". În această privință ei ating culmile absurdului învinuindu-le că sînt făpturi rele și perfide, susceptibile de a comite orice crimă, de la minciună pînă la omor, de la furt pînă la profanarea cadavrelor. După părerea lui Sprenger și Kramer, femeia este

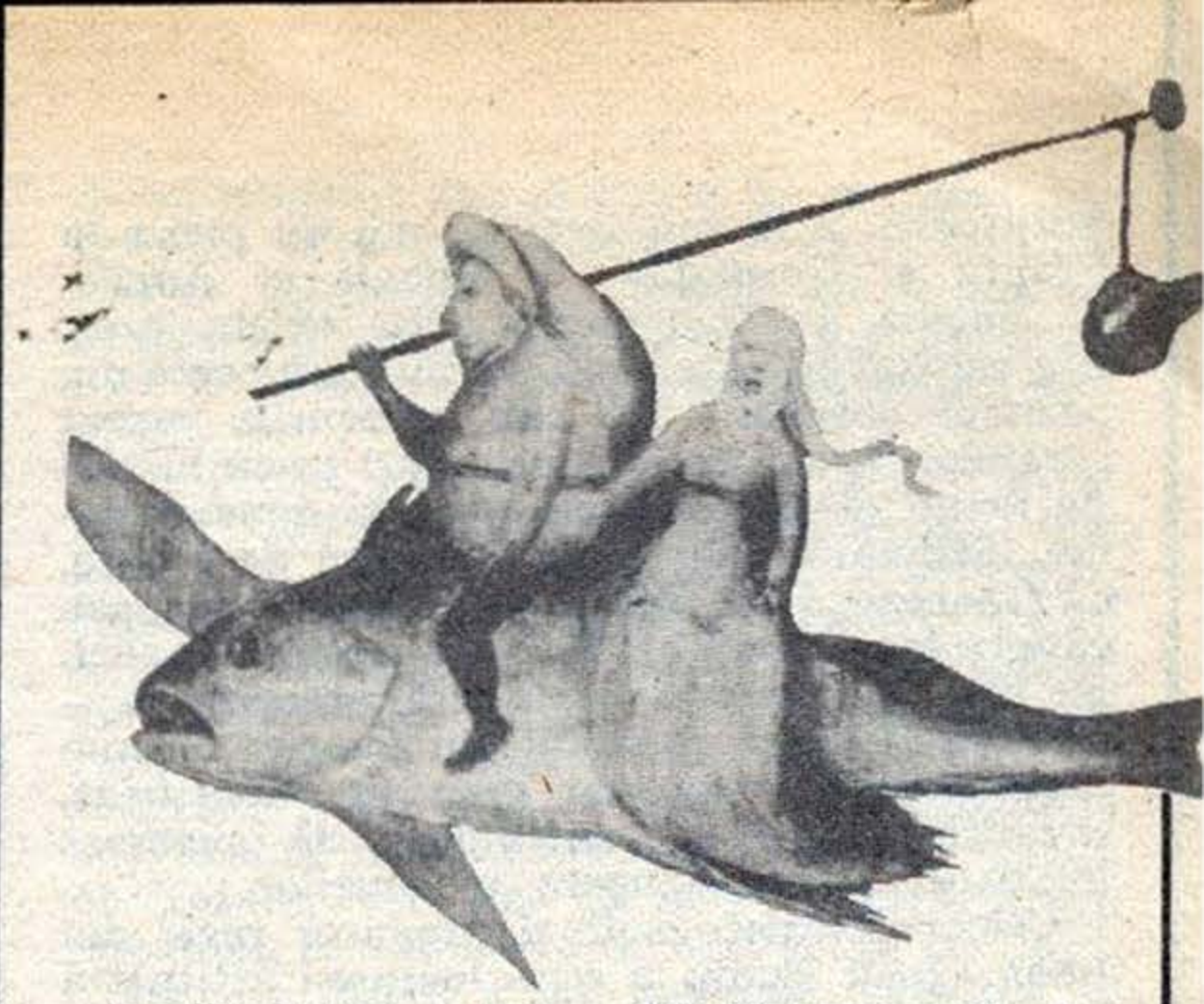

Detaliu dintr-o pictură a lui Hieronymus Bosch

prin excelență menită să devină amanta diavolului. Privirea unei vrăjitoare asupra pîntecului plin al unei femei însărcinate era apreciată de inchizitori ca suficientă pentru a provoca avortul.

Autorii manualului recomandau ca după arestarea împricinatei să se efectueze o percheziție foarte minuțioasă a locuinței sale, pentru a o împiedica să ia cu sine „orice buruiană, elixir sau altă alcătuire magică, în stare să o pună la adăpostul tăcerii " (cu alte cuvinte, să-i permită să nege învinuirile). Din același motiv, pîrîta trebuia trimisă la închisoare într-o cușcă pe roți, ca să nu atingă pămîntul din care își trăgea puterile. În temniță urina să fie înfometată, deoarece orice aliment ar fi fost capabil să-i furnizeze resurse pentru a-și înfrunta juzii.

Înainte de proces, acuzata era rasă pe cap și pe tot corpul, pentru a se descoperi „punctele de infiltrare a diavolului". Dacă nu se găsea nici unul, trupul ei era străpuns cu lancea pentru a se vedea dacă sîngera sau nu, căci lipsa hemoragiei era dovada incontestabilă a satanismului. Dacă în cursul procesului, acuzata refuza să răspundă, însemna că diavolul o apăra; dacă, dimpotrivă, vorbea și încerca să conteste învinuirile, însemna că diavolul îi inspiră răspunsurile. La fel, sub tortură fie că țipa de durere, fie că tăcea, fie că murea, vina era a satanei.

Sprenger și Kramer recomandă judecătorilor să se înarmeze cu sfinte scripturi, cu apă neîncepută și cu crucifixuri, pentru a se feri de influențele nocive ale acuzatelor. Mai presus de toate, inchizitorii trebuie să evite privirile vrăjitoarelor, care le pot stîrni sentimente de milă și indulgență. Autorii recunosc că, în decursul lungii lor cariere, nu totdeauna au fost în stare să se pună la adăpost de manipulațiile magicienelor și că în unele nopți au avut coșmaruri, în care și-au văzut victimele urlînd de durere pe rug sau pierind în beciurile unde erau schingiuite.

Credulitatea, superstiția, perversiunea psihică și demența pură din *Malleus Maleficarum* au dominat mințile unor personalități de seamă ale epocii — teologi, juriști, eseiști, filozofi. În paralel, numărul victimelor creștea într-o avalanșă îngrozitoare. În jurul anului 1500, într-o singură lună, în parohia Como au fost arse pe rug peste 300 presupuse

vrăjitoare. Alte mii, zeci de mii au pierit în Franța și Germania, în Spania și Anglia, în Suedia și Danemarca. Nu exista oraș, tîrg sau sat în care rugul să nu facă parte din peisajul cotidian. De sub teascurile recent create tipografii ieșeau lucrări peste lucrări de demonologie, demonolatrie și demonomanie. Semnatarii lor erau scolastici de frunte, ca francezii Jean Bodin și Nicolas Remy sau capete încoronate ca Iacob I, regele Angliei. Pe toți îi frămînta o singură preocupare — cum să distrugă diavolul din femeie. Și cum diavolul era ceva mai greu de identificat, savanții autori se mulțumeau să sugereze mijloacele de distrugere a femeilor.

Celebrul jurisconsult și procuror regal din Laon, Jean Bodin a scris lucrarea intitulată *La Démonomanie des Sorcières* (Demonomania vrăjitoarelor), în care, preluînd tezele din *Malleus*, s-a silit să demonstreze că victimele persecuției sale constituiau un grav pericol atît pentru stat, cît și pentru familie. La rîndul său, Nicolas Remy, procuror al lui Carol III, ducele Lorenei, a redactat un veritabil ghid al inchizitorului în volumul său *La Démonolatrie*. Cu o „logică" de necrezut pînă și pentru acea vreme, Remy susține că existența diavolului i-a fost revelată încă din copilărie în pietrele din praștiile cu care trăgeau băieții de seama sa. „Femeia nu este decît o praștie vie, în care necuratul își poate plasa oricînd piatra, scrie plin de înțelepciune procurorul. Să fim cu ochii în patru față de cele care au încheiat pactul cu demonii. Și să fim necruțători cu cei care se arată îngăduitori față de asemenea făpturi și față de crimele lor execrabile".

Mărul care fluieră

Pentru a stîrpi demonolatria, Remy cerea ca la arderea pe rug a femeilor învinuite de vrăjitorie să asiste și copiii lor, în vîrstă de peste doi ani. Iar pentru ca spectacolul să le rămînă definitiv întipărit în minte, micuții erau bătuți cu nuiele în tot timpul execuției.

În vreme ce Remy opera în Lorena, Henry Boguet extermina vrăjitoarele din cantoanele elvețiene. Boguet credea orbește în puterile fără limită și în omniprezența demonului. Dacă nu ar fi avut urmări atît de tragice, cazurile citate de el ar părea extrase din libretul unor opere comice. Într-un rînd, i s-a reclamat că pe podul de deasupra unui pîrîu se află... un măr care fluieră și care îi sperie pe trecători. Procurorul a raționat numaidecît că mărul este fructul cu care Eva l-a ispitit pe Adam și că, și în împrejurarea de față, vina trebuie să aparțină unei femei. „Cercetările" întreprinse au dezvăluit că metamorfoza mărului într-un instrument muzical avea mai multe autoare — trei bătrîne din satul vecin. Care, bineînțeles, au sfîrșit pe rug.

Un alt caz relatat de Boguet o privește pe Françoise Secrétain, din comuna Coirières, din zona Munților Jura. La 5 iunie 1598, o fetiță în vîrstă de opt ani, Louise Maillat, s-a prăbușit la pămînt pradă unei crize de epilepsie. Dusă la biserică, fetița a declarat că este posedată de cinci demoni, trimiși de Françoise Secrétain. Cu cîtva timp înainte, aceasta înnoptase în casa familiei Maillat și îi dăduse copilului o bucată din turta pe care o avea în traistă. Arestată deîndată, femeia a negat orice vină, arătînd, printre altele, că o împrumutase pe mama Louisei cu 56 taleri și că aceasta o anunțase că va găsi mijlocul să nu-și plătească datoria. Așa cum era și de așteptat, declarației nu i s-a acordat nici o importanță. Nici măcar faptul că Louise a revenit asupra învinuirii pe care o lansase și că a mărturisit în fața tribunalului că fusese învățată să spună această minciună de către mama ei nu a schimbat cu nimic soarta inculpatei. Boguet a condamnat-o la moarte și a asistat la arderea ei pe rug, constatînd cu satisfacție că execuția îi oferea o ultimă probă a vinii celei osîndite de el: flăcările cuprinseseră mai întîi cruciulița șiragului de mătănii pe care femeia îl strîngea în mînă, ceea ce însemna că diavolul acționase pînă în ultima clipă.

Autodafeurile (cum au ajuns să se cheme, după numele lor spaniol, arderile pe rug ale vrăjitoarelor, ereticilor și celorlalte victime ale inchiziției) se organizau în zile de sărbătoare, cu participarea notabilităților localității respective și a unui număr de spectatori, mulți dintre ei aduși cu sila. Femeile acuzate de practici magice erau legate „în snop" de lemnele așezate transversal, iar focul era pus de pe laturi, astfel încît cele din mijloc asistau la chinurile celor de la margine, înainte de a pieri ele însele. Adesea se aprindeau ruguri multiple, așezate în cerc. Preoți și călugări „reconfortau" pe osîndite, citindu-le din *Sfînta Scriptură* și așteptîndu-le mărturisirile *in extremis*. De multe ori însă ceremonia nu se desfășura conform programului și, în pragul morții, sărmanele femei își strigau nevinovăția.

Voci rare, dar temerare

Trebuie remarcat că, în ciuda valului de fanatism, care se năpustise asupra Europei Occidentale, unele minți luminate ale vremii au avut curajul de a combate sălbaticele persecuții la care erau supuse femeile. Leonardo da Vinci, de pildă, scria: „Vrăjitoria nu este decît o minciună născocită de creiere bolnave, care fac din drac o ființă vie, îi dau limbă și simțire, îi atribuie puteri pe care nu le are și nenorocește ființe nevinovate". În 1519, la Grenoble, un filozof, pe numele său de literat Cornelius Agrippa, a luat apărarea unei tinere, acuzată de vrăjitorie pe un singur motiv — că mama ei pierise pe rug în urma unei învinuiri similare. Cu o îndrăzneală cu totul ieșită din comun, Agrippa a apărat-o pe acuzată în procesul respectiv, demontînd piesă cu piesă rechizitoriul procurorului și reușind să obțină nu numai achitarea „clientei" sale, ci și o despăgubire de 100 franci din partea autorităților. Agrippa a scris două lucrări în care a înfruntat prejudecățile și fanatismul inchizitorilor, *De occulta philosophia* și *De incer-*

titudine et vanitate scientiarum atque artium (Despre nesiguranța și zădărnicia științelor și artelor). În paginile acestor volume, autorul nu se codește să-i numească pe promotorii vînătorii de vrăjitoare „lupi lacomi, vampiri setoși de sînge omenesc, profitori nerușinați, măscărici macabri și calomniatori spurcați".

Un discipol al lui Agrippa, Johann Wier, medic la curtea lui Wilhelm, duce de Clèves, a publicat în 1579 un tratat în care se pronunța fără ezitare în favoarea celor acuzate de practici necurate. Scria Wier: „Se spune și se afirmă în multe texte autorizate că, ajutate de diavol, vrăjitoarele pot să dezlănțuie furtuni, să facă să cadă grindină, să zboare repede de la un loc la altul, să se împerecheze cu demoni, să prefacă oameni în fiare și să înfăptuiască mii de alte minuni monstruoase. Dar toate acestea sînt roade ale unor închipuiri bolnave sau interesate. Vrăjitoarele nu sînt de cele mai multe ori decît niște biete bătrîne, strivite de sărăcie, lipsite de cultură, terorizate de autorități. Arestarea, anchetarea, schingiuirea și judecarea lor le umplu de o spaimă nemăsurată, care le face adesea să mărturisească fapte ce nu le-au săvîrșit și să denunțe complicii ce nu i-au avut niciodată.

Wier demască *Malleus Maleficarum* ca pe o culegere de absurdități și cruzimi, îndreptate cu precumpănire împotriva femeilor. El își încheie lucrarea cu o fierbinte perorație: „O, voi judecători sîngeroși, care ați uitat că sînteți oameni și care lăsați ca superstițiile să ia locul credinței în sufletele voastre, vă poftesc în fața unui tribunal ceresc care să hotărască de partea cui e dreptatea — a voastră sau a mea. Veți vedea atunci că minciunile pe care le-ați crezut și le-ați răspîndit se vor ridica împotriva voastră și viețile pe care le-ați curmat vor cere răzbunare".

Din păcate, vocile de asemenea factură sînt puține și se aud rar. Vînătoarea de vrăjitoare a devenit o adevărată „industrie", de pe urma căreia trăiesc o mulțime de profitori: judecătorii și cancelarii, scribii și procurorii, temnicerii și schingiuitorii, exorciștii și călăii... Interesele care intră în joc sînt atît de mari și atît de complexe, încît osîndele se abat, atunci cînd e nevoie, și asupra animalelor: în 1600, în Scoția sînt arși pe rug și calul și stăpînul lui care l-a învățat să facă reverențe.

După statisticile, cu siguranță incomplete, ale perioadei dintre sec. XIV și sec. XVII, în Europa Occidentală au fost sacrificate sub pretextul vrăjitoriei peste 9 500 000 femei. „Acest genocid, scrie istoricul olandez Jenesepp, a discreditat creștinismul în fața lumii". Un alt istoric, H. Hansen, subliniază și el: „conceptul de vrăjitorie nu s-a născut din fanteziile populare, deși a putut prospera în mare măsură grație lor. Dar el a fost construit și definit la modul teoretic de teologia bisericii medievale și consolidat pe plan judiciar de legislația bisericii medievale".

Este interesant de semnalat, fie numai și în treacăt, că unii dintre inchizitorii specializați în vînătoarea de vrăjitoare s-au trezit la un moment dat că sînt ei înșiși „mari maeștri în arta magiei negre", organizînd „liturghii diavolești" și ucigînd, cu mijloacele banale ale otrăvii sau pumnalului, persoane care le displăceau, în numele „stăpînului subpămîntean".

În prima jumătate a sec. XVII, reacția împotriva terorii antifeminine a devenit mai puternică. În a sa *Teologia Universalis*, Adam Tanner, de exemplu, demonstrează cu o stringentă logică că așa-zisele mărturisiri ale vrăjitoarelor nu pot fi luate în considerație: dacă ele sînt cu adevărat „slugi ale satanei", nimic din ce spun nu corespunde adevărului; iar dacă afirmațiile lor sînt demne de crezare, înseamnă că cele din gura cărora ieșeau nu se abătuseră de la dreapta credință.

Un alt jurist, Paul Layman, apelează la judecători, invitîndu-i să cîntărească cu mai multă prudență indiciile fragile și adesea inexistente pe baza cărora erau condamnate presupusele vrăjitoare. La începutul sec. XVII, un fost inchizitor german, Friedrich Spee, întrebat de episcopul din Wiirzburg cum de încărunțise la vîrsta de numai 30 ani, a avut temeritatea să-i răspundă că aceasta se datora numeroaselor femei pe care le spovedise înainte de execuție și care erau nevinovate de crimele ce li se imputau. Spee nu s-a mărginit la acest act de curaj. Datorită eforturilor sale, Philip Schönborn, mare elector de Mainz, a abrogat normele judiciare discriminatorii față de femei. Mai mult decît atît, în lucrarea sa *Cautio Criminalis* (Precauția față de criminal), Spee scoate în relief ridicolul și lipsa de fundament a credinței în vrăjitoare și combate cu îndîrjire folosirea torturii ca mijloc curent de smulgere a recunoașterilor.

În această privință, Spee insistă asupra faptului că procurorii, schingiuitorii și călăii își justificau existența prin victimele care le treceau prin mîini și aveau tot interesul să le sporească numărul la maximum, întrucît în afara salariilor erau plătiți și cu bucata. Autorul demască barbaria cu care erau tratate acuzatele, cărora înainte de execuție li se coseau buzele pentru ca nu cumva să revină asupra mărturisirilor făcute și să nu-și dezvinovățească așa-zișii complici denunțați sub chinuri.

Spee stăruie îndelung asupra perversității așa-numitelor *ordalii* (încercări) ale apei și focului, la care erau supuse inculpatele. Aruncată într-un rîu, acuzata nu-și dovedea nevinovăția decît dacă se înneca, deci atunci cînd era prea tîrziu; dimpotrivă, arsă cu fierul roșu, femeia era considerată nevinovată numai dacă aplicarea stigmatului nu lăsa nici o urmă.

Încet, foarte încet, activitatea lui Agrippa, Wier, Tanner, Spee și a urmașilor lor a început să dea roade. Odată cu ultimele decenii ale sec. XVII, vînătoarea de vrăjitoare și-a pierdut din nefastul ei elan și a ieșit treptat din domeniul istoriei, intrînd în cel al lingvisticii, pentru a desemna o persecuție organizată și sistematică, promovată din nou în secolul nostru de regimurile fasciste și fascizante.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

STUDENTUL ROMÂN

În completarea informaţiilor, mărturiilor şi documentelor inedite privind mişcarea revoluţionară de tineret din România, publicate de revista noastră (nr. 10/1979, 12/1980, 2/1982), ing. BOGDAN GOILAV, din Bucureşti, ne solicită cîteva informaţii noi privind revista Studentul român. **Răspundem interesului cititorului nostru printr-o serie de noi documente dintr-o recentă cercetare datorată prof. Mihail I. Dragomirescu.**

La începutul anului 1935, studenţii uteciști din Bucureşti au iniţiat publicarea unei reviste legale, purtătoare de cuvînt a viitorului Front Studenţesc Democrat, care a reunit studenţi comunişti, naţional ţărănişti, radical ţărănişti, socialişti etc. A fost depusă mai întîi o cerere de aprobare a revistei Studentul, **avîndu-l ca redactor responsabil pe Gogu Rădulescu, student la Academia comercială, care a fost mai apoi preşedintele F.S.D. Cererea a fost respinsă, viitorul redactor responsabil fiind cunoscut utecist. S-a depus atunci o altă cerere, de data aceasta din partea unui student de la Facultatea de litere şi filozofie, simpatizant al partidului comunist, dar necunoscut de autorităţi ca atare. Aprobarea a fost obţinută şi la 27 iunie 1935 a fost tipărit primul număr al revistei. În perioada 27 iunie 1935 şi 31 mai 1936 au apărut opt numere din** Studentul român, **fapt rar pentru o publicaţie legală a P.C.R., acestea fiind, de regulă, interzise după primele numere. De redactarea, tipărirea şi difuzarea revistei se ocupa conducerea Frontului Studenţesc Democrat, îndeosebi preşedintele lui, Gogu Rădulescu, în locuinţa lui şi a lui Ilie Konstantinovski, din str. Smîrdan, nr. 11 fiind redacţia; în afară de aceasta, cei doi studenţi, semnînd „G.R. şi I.K", au publicat în** Cuvîntul liber o Cronică studenţească, **între 15 august 1935 şi 5 septembrie 1936.**

Dintr-o notă a Direcţiei Generale a Poliţiei, aflăm că „publicaţia Studentul român **a fost tipărită în 5 000 exemplare". Programul revistei era schiţat în articolul de fond** Ce vroim, **din primul număr, scris de Gogu Rădulescu, dar semnat** Studentul român. **Acest articol-program, ca şi întreaga revistă, se remarcă prin limbajul simplu, ferit — pe cît posibil — de şabloane, urmărind să convingă cercuri largi de studenţi, ţinînd seama de urmărirea aprigă a oficialităţii, în primul rînd a organelor de represiune (Siguranţa), dar afirmînd cu hotărîre poziţia P.C.R. în problemele studenţeşti.**

Organele de represiune şi-au dat repede seama, cum se arată într-o notă a Siguranţei din 4 iulie 1935, că Studentul român **este scos de studenţii comunişti. După apariţia celui de-al doilea număr, Direcţia Generală a Poliţiei propunea, la 13 noiembrie 1935, Ministerului de Interne suspendarea revistei al cărei scop era de a convinge studenţii „să se înscrie în aşa-zisul Front Studenţesc Democrat, o nouă formaţie comunistă, camuflată", Haralambie Ioniţă fiind „un cunoscut comunist", iar printre colaboratori aflîndu-se Gogu Rădulescu, semnînd cu pseudonimul D. Iacob şi Dinu Mihai. Revista, bucurîndu-se de larg ecou printre studenţi, iar Frontul Studenţesc Democrat avînd legătură cu presa democrată şi cu oameni politici burghezi de stînga (Virgil Madgearu, Grigore Iunian, Dem Dobrescu şi alţii), interzicerea** Studentului român **a întîrziat.**

Recunoaşterea importanţei revistei Studentul român **este ilustrată de preluarea numelui ei de studenţii grupaţi în Frontul Democrat Universitar (1946). În primul număr al seriei noi a** Studentului român **(15 mai 1946), în Editorial se scrie „Continuăm** Studentul român, **revista înaintaşilor noştri grupaţi în jurul Frontului Studenţesc Democrat".**

O EROINĂ

Prof. emerit TULIU RACOTĂ, din Sighişoara, ne trimite o evocare a eroinei Lucreţia Canja (1893-1964) participantă la primul război mondial, din care reţinem: După luarea hotărîrii naţionale privind unirea Transilvaniei cu România, Lucreţia Canja s-a întors între ai săi, în satul Părău, iar la cîteva luni a primit Virtutea militară de război, cl. a II-a şi Brevetul nr. 4 226, din 2 aprilie 1919, în care menţiona că „s-a oferit să servească de călăuză unui regiment de infanterie, care avea misiunea să atace inamicul ce se găsea pe malul opus al Oltului; a intrat cu primii ostaşi în apă şi i-a condus cu cei mai desăvîrşit curaj, prin ploaia de gloanţe, contribuind astfel la reuşita atacului". Mai tîrziu, i s-a mai oferit o medalie şi a fost împroprietărită cu un loc de casă la Făgăraş. În 1920, Lucreţia Canja s-a stabilit în oraşul Salem-Ohio (S.U.A.), unde a decedat în 1964.

CHEIA PUTERII ORAŞULUI

VIORICA URSU, de la Muzeul judeţean Maramureş, din Baia Mare, ne semnalează sigiliul oraşului Baia Mare (denumit în vechime Rîul Doamnelor) din sec. XIV. Turnat în argint, tiparul sigiliului este, prin măiestria execuţiei, o piesă de mare valoare artistică. Principalele elemente ale compoziţiei (un miner lucrînd într-o galerie, un ţăran săpînd via la poalele unui deal, stejari şi pomi fructiferi redaţi stilizat) simbolizează atît bogăţiile naturale cît şi ocupaţiile locuitorilor.

Compoziţia (în imagine) este încadrată de un text, parţial prescurtat între două linii ornate: S[igillum] d[e] R[ivulo] D[ominarum] Mutus Amor Civiu[m] Optimu[m] E[st] Civitatis Fir[mame] N[tu]m, în traducere „Sigiliul [oraşului] Rîul Doamnelor. Dragostea dintre cetăţeni este suprema tărie a oraşului".

Un mesaj umanist, al cărui înţeles, în faţa vitregiei şi nesiguranţei vremurilor medievale era, de fapt, un apel al orăşenilor la întrajutorare, socotită cheia puterii oraşului.

DORINŢĂ

Prof. IONEL GEORGIAN, din comuna Vlădeşti Oficiul poştal Stîlpeni, cod. 0 413, jud. Argeş: Interesat ca elevilor mei să li se dezvolte gustul (şi interesul) pentru istorie, le-am recomandat (şi împrumutat spre lectură) revista **Magazin istoric.** În decursul anilor colecţia mi s-a descompletat. Întrucît doresc să am o colecţie completă şi în bună stare, vă rog să anunţaţi dorinţa mea de a cumpăra toate numerele, de la primul pînă la cel mai recent, care să fie bine conservate, să n-aibă decupaje, rupturi etc. Costul revistelor, transportul precum şi alte eventuale cheltuieli suplimentare vor fi achitate conform dorinţei expeditorului.

NU LA NOI

IOAN LUCA SEBASTIAN, din Jibou, jud. Sălaj; **FLORIN TUPCIL, din** Cîmpulung, jud. Argeş; **VASILE SAVA, din** Galaţi; **NICOLAE DUMITRESCU, din** Arad; **VIOREL PETRESCU, din** Craiova: **După cum am precizat în repetate rînduri, noi nu ne ocupăm cu comerţul de carte. Pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul rubricii** Cărţi sosite la redacţie, **adresaţi-vă librăriei „Cartea prin poştă", din Bucureşti, str. Pitar Moş nr. 5.**

POSTA MAGAZIN ISTORIC

LUPTĂTOR

Pornind de la articolul Bună vecinătate, ospitalitate, ajutor prietenesc **(nr. 10-11/1981) C. SĂVULESCU, din** Bucureşti, **ne scrie:** Fotografia inedită pe care v-o trimit, executată în jurul anului 1869 de Carol Pop de Szathmári, îl înfăţişează pe Vasil Levski (1837-1873), erou al poporului bulgar, unul dintre conducătorii aripii revoluţionare democratice a Comitetului central revoluţionar bulgar, creat la Bucureşti, în 1870. În 1862 şi 1868 a activat pe teritoriile României şi Serbiei, formînd detaşamente de partizani bulgari, care să lupte împotriva asupritorilor otomani. Vasil Levski preconiza instaurarea unei republici democratice independente în Bulgaria. La vîrsta de treizeci şi cinci de ani, el a fost capturat de otomani, condamnat la moarte şi executat în anul următor la Sofia.

DA ŞI NU

Dr. N.E. GIURGIU, din Baia Mare. Aveţi dreptate în introducerea la articolul 1812. Bătălia de la Maloiaroslaveţ **(nr. 11/1981, pagina 25), în al doilea alineat, ultimele patru rînduri se vor citi: „Din prima zi cînd Napoleon intră în oraş, 2 septembrie, Moscova este incendiată. Focurile nu se sting pînă la 6 septembrie. Flăcările distrug două treimi din case, magazine şi fabrici".**

Nu aveţi dreptate. **Ziua de 2 septembrie ca şi celelalte date din articol aparţin stilului vechi, cum, dealtfel, se menţionează în acelaşi alineat al introducerii. Datele invocate de dv., şi folosite de unii autori, sînt ale stilului nou (pe atunci diferenţa între cele două stiluri era de 12 zile).**

PENTRU CONCURS

A doua ediţie a concursului Magazin istoric, Cine? Unde? Cînd? **ca şi precedentele, s-a bucurat de larga apreciere a cititorilor noştri. Iată cîteva din gîndurile trimise, odată cu buletinele de participare:**

MARIN BURTAN, pensionar, din Timişoara: Apreciez concursurile ca un mijloc important de fixare a unor cunoştinţe importante din cuprinsul revistei.

IOAN POPA, din Beiuş: Ca unul din miile de participanţi la toate concursurile organizate de revistă, vă adresez cele mai sincere felicitări pentru modul în care reuşiţi să pregătiţi revista, care face din **Magazin istoric** o publicaţie mult îndrăgită de cititori.

CORNEL PRODAN, inginer chimist, Combinatul chimic, **din** Giurgiu: Sînt abonat la **Magazin istoric** încă din 1967, de la apariţie. Găsesc concursurile iniţiate de revistă foarte interesante şi atractive.

CITITORI ŞI ARTICOLE

Pe marginea unor articole publicate în revista noastră, ne-au mai scris, formulînd şi unele sugestii, următorii cititori: NICOLAE BUTARU, din Craiova, **BERNARD SIBIŞTEANU, din** Focşani (Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu, **nr. 9/1981); CONSTANTIN DOCHIŢA, din** Bucureşti (200 zile de război mai puţin, **nr. 8/1981); HEINRICH GOLDSTEIN, din** Cluj-Napoca (În Bucureşti, acum 50 ani, **nr. 7-12/1981); GAVRIL BRÎNDAŞ, din** Lugoj (Drumul tutunului, **nr. 9/1981); TRAIAN PRISLOPEAN, din** Deva (Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu, **nr. 4/1975).**

NUME

Numele autorului notei Cu litere latine **(nr. 10/1981) este VLADIMIR ALEXANDRESCU şi nu** Alexandru. Nu este vorba de un oarecare orgoliu personal — **ne scrie autorul** — dar cred că este legitimă cererea mea ca informaţia apărută să figureze sub numele meu corect. **Drept pentru care facem cuvenita rectificare.**

Nicolae MINEI

CERERI ŞI OFERTE

CONSTANTIN C. SANDU, str. Progresului, nr. 28, Drăgăşani-Zlătărei, jud. Vîlcea, **solicită: nr. 1-2, 4, 12/1981; oferă: nr. 12/1978.**

CRISTIAN BĂLAN, str. Lotrioarei, nr. 19, bl. M 31 A, et. IV, ap. 74, Bucureşti, **oferă colecţia 1967-1979.**

IULIAN NISTORESCU, str. Cezar, nr. 31, Galaţi, **solicită colecţia 1967-1969; oferă colecţia 1970, 1972, 1974, 1978.**

ILIE HERJENESCU, str. Crizantemei, nr. 2, bl. 7, sc. A, ap. 3, Ploieşti, **oferă: nr. 4-9/1967.**

ILIE MOŞNEAGU, str. Primăverii, bl. P 11, sc. D, et. II, ap. 5, Botoşani, **oferă: nr. 5, 7/1972; 1-3, 7, 11-12/1973; 3, 7, 9-10, 12/1974.**

VASILE FOLTUŢ, com. Denta, nr. 180, jud. Timiş, **solicită: nr. 5-6, 9/1980.**

DUMITRU BOIŢ, b-dul Leontin Sălăjan, nr. 11-13, sc. A, ap. 30, Timişoara, **solicită: nr. 11/1978; 1/1981, oferă: nr. 6/1967; 12/1973; 2/1976.**

ADRIAN POPESCU, str. 23 August, nr. 160, Cîmpina, jud. Prahova, **solicită: nr. 1/1967; 10-11/1968, 7-8/1969; oferă: nr. 3/1967; 7-8/1968; 3, 5/1970; 6, 11/1974; 3, 5/1977.**

FLOREA GH. MARINESCU, com. Ungheni, sat Humele, jud. Argeş, **solicită: nr. 7-12/1974; 4-7/1980.**

CONSTANTIN TĂNĂSUICĂ, Aleea Giurgeni, nr. 6, bl. F 12, sc. 6, ap. 68, Bucureşti, **oferă: nr. 5-12/1968; 1-6, 9, 11-12/1969; 1-11/1970; 1-2, 5-12/1973; 1-5/1974; 2-3, 8, 10, 12/1975; 2/1976; 6-8/1978.**

NICOLAE MILEA, str. Brazda lui Novac, bl. 24, ap. 8, sc. E, et. 1, Craiova, **solicită: nr. 2-10, 12/1969; 1-2, 5-7, 9/1970; 3/1971; 12/1973; 12/1974; 2, 4/1975; 8-9/1977.**

MULŢUMIRE

IACOB ŞOMPELEAN, din com. Galţii-Bistriţei, jud. Năsăud: Prin prezenta ţin să mulţumesc redacţiei pentru publicarea cererii mele, ajungînd astfel în posesia numerelor ce-mi lipseau din colecţie. Totodată, **ofer: nr. 3/1971, 12/1979, 6/1980.**

CONTENTS (Romanian History) I. ARDELEANU The Revolutionary Youth in the XX-th Century ● ŞT. A. ANDREI Our Contemporary — Titulescu ● M. ŞTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ The Peace Calling of the Romanian People (IV) ● I. POPESCU-PUŢURI Peasantry and History ● C. POPIŞTEANU Interview with John Sanness ● 1899. The VI-th Congress of the RWSDP (II) ● C.N. VELICHI Romanians and the Re-birth of the Bulgarien National State ● A.S. IONESCU A Romanian in Civil War America ● The XV-th ICHS: JUKKA NEVAKIVI ● I. TALPEŞ, M. ŞTEFAN Romania and the Sudeten Crisis ● G.T. KIRILEANU Reminiscences on Nicolae Iorga

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. ARDELEANU La Jeunesse révolutionnaire du XX-e s. ● ŞT. A. ANDREI Titulescu — notre contemporain ● M. ŞTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ La Vocation de paix du peuple roumain (IV) ● I. POPESCU-PUŢURI La Paysannerie et l'histoire ● C. POPIŞTEANU Interview avec John Sanness ● 1899. Le VI-e Congrès du PSDOR (II) ● C.N. VELICHI Les Roumains et la renaissance de l'Etat national bulgare ● A.S. IONESCU Un Roumain dans l'Amérique de la guerre civile ● Le XV-e CISH: JUKKA NEVAKIVI ● I. TALPEŞ, M. ŞTEFAN La Roumanie et la crise des Sudètes ● G.T. KIRILEANU Souvenirs sur Nicolae Iorga

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. АРДЕЛЯНУ Революционная молодёжь в XX в. ● ШТ. А. АНДРЕЙ Титулеску в современности ● М. ШТЕФАН, Г. ДАВИД, И. ЛЭКУСТЭ Призвание к миру румынского народа (IV) ● И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ Крестьянство и история ● К. ПОПИШТЯНУ Интервью с Джоном Сэнесым ● 1899. VI-ой съезд СДПРР (II) ● К.Н. ВЕЛИКИ Румыны и возрождение болгарского национального государства ● А. С. ИОНЕСКУ Румын в Америке гражданской войны ● XV МКИН: ЖУККА НЕВАКИВИ ● И. ТАЛПЕШ, М. ШТЕФАН Румыния и Судетский кризис ● Г.Т. КИРИЛЯНУ Воспоминания о Николае Иорге

INHALT (Rumänische Geschichte) I. ARDELEANU Die revolutionäre Jugend im XX. Jahrhundert ● ŞT. A. ANDREI Titulescu in der jetzigen Zeit ● M. ŞTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ Die Friedensveranlagung des rumänischen Volkes (IV) ● I. POPESCU-PUŢURI Die Bauernschaft und die Geschichte ● C. POPIŞTEANU Interview mit John Sanness ● 1899. Der VI. Kongress der S.D.P. der RA.(II) ● C.N. VELICHI Die Rumänen und die Wiedergeburt des Bulgarischen Nationalstaates ● A.S. IONESCU Ein Rumäne im amerikanischen Bürgerkrieg ● Der XV. CISI: JUKKA NEVAKIVI ● I. TALPEŞ, M. ŞTEFAN Rumänien und die Krise der Sudeten ● G.T. KIRILEANU Erinnerungen über Nicolae Iorga

SUMARIO (Historia rumana) I. ARDELEANU La juventud revolucionaria en el siglo XX ● ŞT. A. ANDREI Titulescu en la contemporaneidad ● M. ŞTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ La vocación de paz del pueblo rumano (IV) ● I. POPESCU-PUŢURI El campesinado y la historia ● C. POPIŞTEANU Interviú a John Sahness ● 1899.El VI° Congreso del PSDMR (II) ● C.N. VELICHI Los rumanos y el renacimiento del Estado nacional búlgaro ● A.S. IONESCU Un rumano en la guerra civil de Norteamérica ● El XV° CICH: JUKKA NEVAKIVI ● I. TALPEŞ, M. ŞTEFAN Rumania y la crísis sudeta ● G.T. KIRILEANU Recuerdos sobre Nicolae Iorga

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

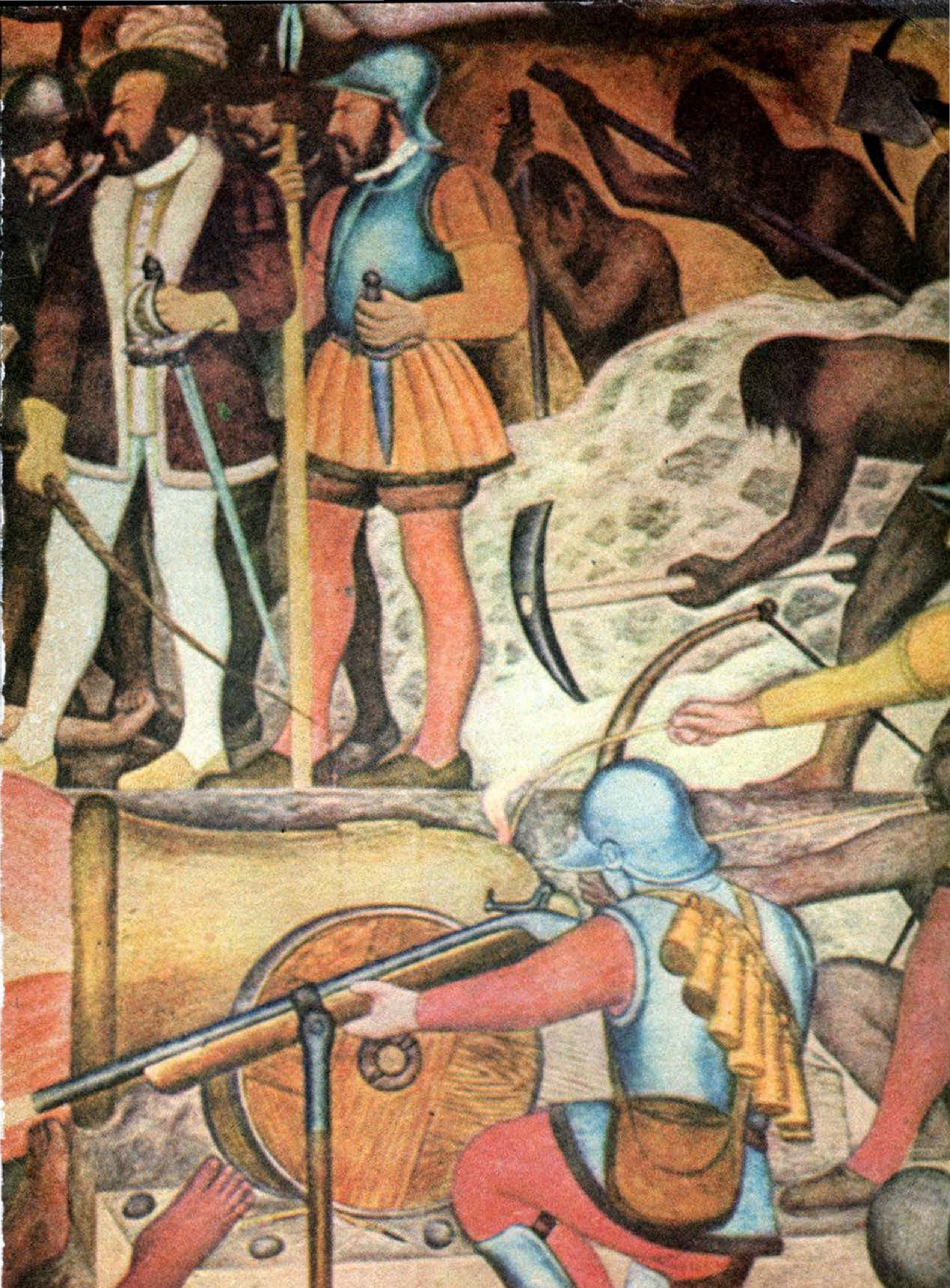

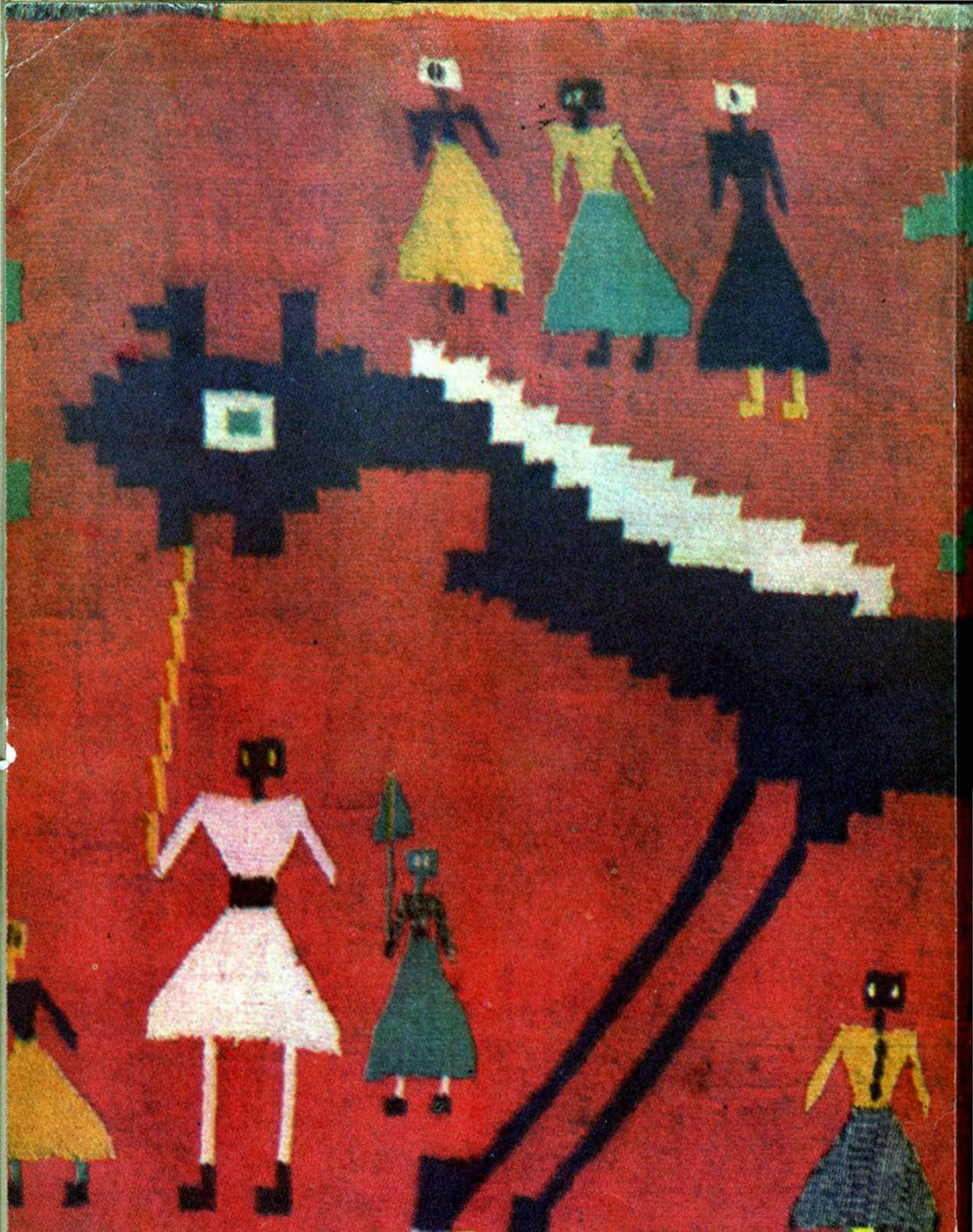

magazin istoric